Οι Ελληνικες Εκδοσεις του Αλδου

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ - ΣΧΟΛΙΑ

Οἱ ἑλληνικὲς ἐκδόσεις τοῦ Ἄλδου Μανούτιου

(π. 1494-1515)

Ἀχρονολόγητα:

1. *Γαλεομυομαχία* (π. 1494-5)
2. Μουσαῖος, *Τὰ καθ' Ἡρὼ καὶ Λέανδρον* (π. 1495)
3. *Ψαλτήριον* (π. 1497)
4. *Νεακαδημίας Νόμος* (π. 1501)

Χρονολογημένα:

5. Κ. Λάσκαρης, *Ἐπιτομὴ* (1495)
6. Ἀριστοτέλης, *Εἰς Ὄργανον* (1495)
7. Θ. Γαζῆς, *Γραμματικὴ Εἰσαγωγὴ* (1495)
8. Θεόκριτος, *Εἰδύλλια* (1495-6)
9. *Θησαυρός…*, *Κῆποι Ἀδώνιδος* (1496)
10. Θεόφραστος, *Περὶ φυτῶν ἱστορίας* (1497)
11. I. Crastonus, *Dictionarium graecum* (1497)
12. *Ὧραι τῆς Ἀειπαρθένου Μαρίας* (1497)
13. U. Bolzanius, *Institutiones Graecae grammatices* (1497/8)
14. Ἀριστοτέλης, *Φυσικὴ ἀκρόασις* (1497)
15. Ἀριστοτέλης, *Περὶ ζώων ἱστορίας* (1497)
16. Ἀθήναιος, *Δειπνοσοφιστῶν Προλεγόμενα* (1498)
17. Ἀριστοτέλης, *Ἠθικὰ Νικομάχεια* (1498)

18. Ἀριστοφάνης, *Κωμωδίαι ἐννέα* (1498)
19. Κατάλογοι τῶν ἐκδόσεων τοῦ Ἄλδου
20. *Ἐπιστολαὶ διαφόρων, φιλοσόφων…* (1499)
21. Διοσκουρίδης, *Περὶ ὕλης ἰατρικῆς* (1499)
22. Ἄρατος, *Φαινόμενα* (1499)
23. Νόννος Πανοπολίτης, *Μεταβολή* (1501)
24. *Bibbia* (1501)
25. *Poetae Christiani Veteres*, 1ος τόμος (1501)
26. *Poetae Christiani Veteres*, 2ος τόμος (1502)
27. Λάσκαρης, Κωνσταντῖνος, *De octo partibus orationis* (1501-1503)
28. Στέφανος Βυζάντιος, *Περὶ πόλεων καὶ δήμων* (1502)
29. Ι. Πολυδεύκης, *Ὀνομαστικὸν* (1502)
30. Θουκυδίδης, (*Ἱστορία*) (1502)
31. Σοφοκλῆς, Τραγωδίες (1502)
32. Ἡρόδοτος, *Λόγοι ἐννέα…* (1502)
33. Εὐριπίδης, *Τραγωδίαι* (1503)
34. Λουκιανός, *Ἅπαντα* (1503)
35. Ἀμμώνιος Ἑρμείου, *Ὑπόμνημα* (1503)
36. Οὐλπιανός, *Προλεγόμενα* (1503)
37. Ξενοφῶν, *Παραλειπόμενα* (1503)
38. Μ. Πλανούδης, *Ἀνθολογία διαφόρων ἐπιγραμμάτων* (1503)
39. Ἰωάννης Γραμματικός (Φιλόπονος), *Εἰς τὰ ὕστερα…* (1504)
40. Φλάβιος Φιλόστρατος, *Εἰς τὸν Ἀπολλωνίου…* (1504)
41. Γρηγόριος Ναζιανζηνός, *Carmina ad bene…* (1504)
42. Ὅμηρος (1504)
43. Δημοσθένης, *Λόγοι* (1504)
44. *Horae in laudem…* (1505)
45. Κόιντος Σμυρναῖος, *Παραλειπόμενα Ὁμήρου* (1504-1505)

46. Αἴσωπος (1505)
47. Ἔρασμος, *Adagiorum* (1508)
48-49. Ἕλληνες ρήτορες (2 τόμοι) (1508-1509)
50. Πλούταρχος, *Opuscula* (1509)
51. Μ. Χρυσολωρᾶς, *Ἐρωτήματα* (1512)
52. Κ. Λάσκαρης, *Ἐπιτομὴ* (1512)
53 Πίνδαρος (1513)
54. *Λόγοι τουτωνὶ τῶν ρητόρων…* (1513)
55. Ἕλληνες ρήτορες (1513)
56. Πλάτων, *Ἅπαντα* (1513)
57. Ἀλέξανδρος Ἀφροδισιεύς, *Εἰς τὰ Τοπικὰ* (1513[4])
58. *Σουίδας* (1514)
59. Ἡσύχιος, *Λεξικό* (1514)
30. Ἀθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* (1514)
61. *Γραμματικὴ* τοῦ Ἄλδου (1515)

1. [Θεόδωρος Πρόδρομος], *Γαλεομυομαχία* (ἔκδοση τοῦ Ἀρσένιου Ἀποστόλη), Βενετία [Ἄλδος Μανούτιος;], π. 1494-1495 (χωρὶς κολοφώνα).

4ο. 122 φύλλα.

Βιβλ.: *HC* 7432 * *BH* I(9) * *BMC* V 553 * *Census* G 40 * Firmin-Didot, 56-58 * Rhodes, G 2 * UCLA, I, 3(3) * *Χάρτα*, I, 324-326 * *Manuzio*, 2.

Ἀντίτυπο: Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδος (Κοκ. 114).

Ἡ *Γαλεομυομαχία* ἢ *Κατομυομαχία*, ὅπως ἀποδίδεται ὁ τίτλος τοῦ πρωτοτύπου, εἶναι μία παρωδία ἀπὸ 384 στίχους, ὅπου ἐξιστορεῖται ὁ πόλεμος μιᾶς γάτας μὲ ποντικούς. Τὸ στιχούργημα ἔγραψε ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, ὁ λεγόμενος Πτωχοπρόδρομος, ποὺ ἔδρασε στὴν Κωνσταντινούπολη τὸν 12ο αἰώνα μ.Χ., δηλαδὴ στὰ χρόνια τῶν Κομνηνῶν. Ἡ ἔκδοση αὐτή, ἂν καὶ ἐνίοτε περιλαμβάνεται στὰ προϊόντα τοῦ τυπογραφικοῦ οἴκου τοῦ Ἄλδου, παρουσιάζει πολλὲς ἐκδοτικὲς καὶ τυπογραφικὲς ἀνακολουθίες, σὲ σχέση μὲ ὅλες τὶς ὑπόλοιπες ἐκδόσεις του.

Τὸν ἑλληνικὸ Πρόλογο ὑπογράφει ὁ Ἀρσένιος Ἀποστόλης καὶ ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς ἀναγνῶστες, προσκαλώντας τους νὰ σπουδάσουν δείγματα τῆς κωμωδίας, ὅπως εἶναι καὶ ἡ *Βατραχομυομαχία*, ποὺ τότε ἀποδιδόταν ἀκόμη στὸν Ὅμηρο. Ὁ Ἀρσένιος ἀναγέλλει ἐπίσης τὴν ἔκδοση τῆς *Ἰωνιάδος*, ποὺ συγκρότησε ὁ πατέρας του Μιχαὴλ Ἀποστόλης, ἡ ὁποία ὅμως κυκλοφόρησε τελικὰ τὸ 1521 ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου τῆς Ρώμης. Στὴν πρώτη σελίδα τῆς ἔκδοσης, ἐν εἴδει τίτλου, ὑπάρχει μόνο ἡ λέξη *Γαλεομυομαχία* καὶ ἀκολουθεῖ ὁ Πρόλογος τοῦ Ἀποστόλη, ἐνῶ ἀναφορὰ στὸν Ἄλδο δὲν ὑπάρχει πουθενά.

Ὑπάρχουν πολλὰ ἀναπάντητα ἐρωτήματα ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἔκδοση αὐτή: ἀποτελεῖ ἡ *Γαλεομυομαχία* prova generale τῆς ἐκδοτικῆς δραστηριότητας τοῦ Ἄλδου; Ὑπῆρξε ποτὲ θέμα συνεργασίας τοῦ Ἄλδου μὲ τὸν Ἀποστόλη; Πάντως δὲν γνωρίζουμε ἀπολύτως τίποτα. Ὡστόσο, ὁ Ἀποστόλης δὲν εἶχε καμία συμμετοχὴ ἢ συνεργασία στὶς ἀλδινὲς ἐκδόσεις καὶ

τὸ ὄνομά του ἀναφέρεται μόνο σὲ ἕνα ἐπίγραμμα ποὺ συνέταξε ὁ ἴδιος καὶ κοσμεῖ τὴν ἔκδοση τοῦ *Θησαυροῦ. Κέρας Ἀμάλθειας καὶ Κῆποι Ἀδώνιδος* (1496):

Ἀριστόβουλου τοῦ Ἀποστολίδου.
Σπουδαίων ἕνεκεν Γωαρίνος ἦλυθε κῆπον,
Εὐσταθίου κ᾽ ἄλλων ἄνθεα δρεψάμενος,
Λείρια δ᾽ ἱμερόεντα πονήσας εἵλετο ταῦτα,
Ἃ προτιθεὶς γε λέγει πᾶσιν· Ὀδμὴν λάβετε!

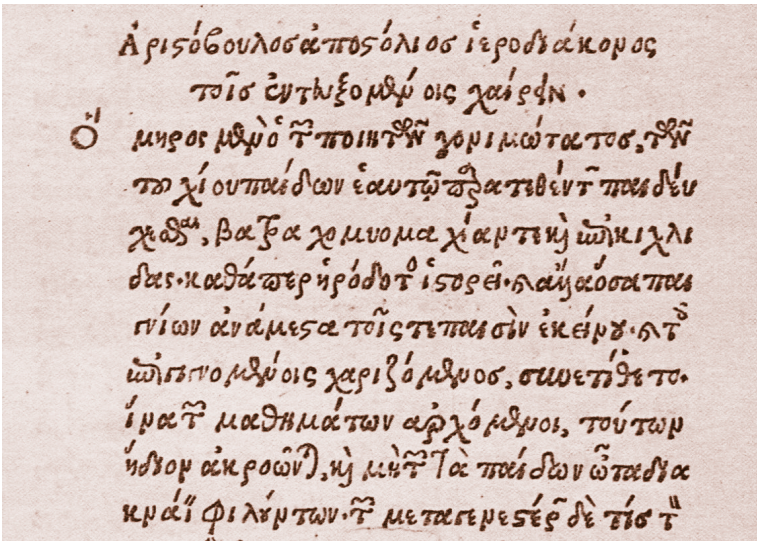

Ἡ ἔκδοση τῆς *Γαλεομυομαχίας* δὲν ξανακυκλοφόρησε ἔκτοτε, οὔτε ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Ἄλδου οὔτε ἀπὸ κανέναν ἄλλον ἐκδοτικὸ οἶκο τῆς Ἰταλίας ἢ τοῦ Βορρᾶ. Ἀνατυπώθηκε ὡστόσο τὸ 1832, σὲ πανομοιότυπη σχεδὸν μορφή, στὸ τυπογραφεῖο τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Φλωρεντίας. Τὴ σελίδα τίτλου κοσμεῖ τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ Ἄλδου, ποὺ δὲν ὑπῆρχε στὴν ἔκδοση τοῦ Ἀποστόλη, ἀφοῦ πρωτοεμφανίστηκε στὶς *Τραγωδίες* τοῦ Σοφοκλῆ τὸ 1502.

2. [Μουσαῖος], *Τὰ καθ' Ἡρὼ καὶ Λέανδρον* (μὲ τὴ λατινικὴ μετάφραση ποὺ ἀποδίδεται στὸν Μάρκο Μουσούρο), Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος [π. 1495].

4ο. 10 φύλλα καὶ δύο ξυλογραφίες.

Βιβλ.: *HC* 11653 * *BH* I(10) * *BMC* V 552-553 * *Census* M 880 * Firmin-Didot, 53-56 * *OAME*, I, 5 * UCLA, I, 2(2) * Rhodes, M 8 * Bühler, *Musaeus* * Sicherl, *Musaios* * Ferreri, *Musuro*, 235-243 * *Manuzio*, 3.

Ἀντίτυπο: ΕΒΕ (Κοκ. 71).

Τὸ ποιημάτιο τοῦ Μουσαίου *Τὰ καθ' Ἡρὼ καὶ Λέανδρον* τυπώθηκε ταυτόχρονα μὲ τὸν Ἄλδο καὶ ἀπὸ τὸν Ἰανὸ Λάσκαρη στὴ Φλωρεντία, γύρω στὸ 1494/5. Ἡ ἔκδοση τοῦ Λάσκαρη περιλαμβάνεται στὸ βιβλίο ποὺ φέρει τὸν τίτλο *Γνῶμαι μονόστιχοι ἐκ διαφόρων ποιητῶν*.

Ὁ Ἄλδος συμπλήρωσε τὸ κείμενο καὶ μὲ τὴ λατινικὴ μετάφραση τοῦ Μουσούρου. Παράλληλα, ἡ ἔκδοση αὐτὴ ἀντιπροσωπεύει τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ ἔντυπο βιβλίο ποὺ κοσμεῖται ἀπὸ ξυλογραφίες: στὴ μία ὁ Λέανδρος διασχίζει κολυμπώντας τὸν Ἑλλήσποντο, ὑπὸ τὸ βλέμμα τῆς Ἡρῶς, μεταξὺ τῶν πόλεων Σηστοῦ καὶ Ἀβύδου, καὶ στὴν ἄλλη, ὁ Λέανδρος κείτεται νεκρὸς στὴν ἀκτὴ καὶ ἡ Ἡρὼ ρίχνεται στὸ κενὸ ἀπὸ τὸ παράθυρο. Τὸ ἴδιο θέμα ἐμπλουτίζει καὶ τὴν ἐπανέκδοση τοῦ ἔργου, ποὺ τυπώθηκε καὶ πάλι ἀπὸ τὸν οἶκο τῶν κληρονόμων τοῦ Ἄλδου, τὸ 1517, μὲ μόνη διαφορὰ ὅτι οἱ ξυλογραφίες εἶναι μικρότερου σχήματος καὶ μὲ πιὸ φροντισμένο σχεδιαστικὸ ὕφος.

Ὁ Ἄλδος ἀνακοινώνει στοὺς ἀναγνῶστες του ὅτι τὸ ποίημα τοῦ Μουσαίου ἀποτελεῖ προάγγελο γιὰ τὴν ἔκδοση πραγματειῶν τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ ἄλλων ἔργων φιλοσόφων, καὶ συνεχίζει προσκαλώντας τὸ καλλιεργημένο κοινὸ νὰ ἀνταποκριθεῖ στὸ ἐκδοτικό του ἐγχείρημα, ἀγοράζοντας ἀντίτυπα τοῦ Μουσαίου, ὥστε μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ νὰ κατορθώσει νὰ ὑλοποιήσει τὸ ὅραμά του: *Καθὼς χωρὶς χρήματα, θὰ μποροῦσα ποτὲ νὰ ἱκανοποιήσω καὶ τὶς πιὸ ἀκραῖες ἐπιθυμίες σας; Ὡς πρὸς ἐμέ, δεσμεύομαι*

νὰ ὁλοκληρώσω τὰ σχέδιά μου χωρὶς νὰ φείδομαι οὔτε κόπου οὔτε χρημάτων. Ἔρρωσθε.

Τὶς ξυλογραφίες τοῦ Μουσαίου στέφει τὸ Ἐπίγραμμα τοῦ Ἀντίπατρου (Sidonius) ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη (Ἑλλ. ἀνθ. 7.666), στὰ ἑλληνικὰ καὶ στὴ λατινική του μετάφραση:

> *Αὐτὸ εἶναι τὸ πέρασμα τοῦ Λέανδρου, αὐτὸς τοῦ πόντου*
> *ὁ πορθμὸς ποὺ δὲν εἶναι σφοδρὸς μόνο γιὰ κεῖνον ποὺ ἀγαπᾶ.*
> *Αὐτὸ εἶναι τὸ παλιὸ ὑποστατικὸ τῆς Ἡρῶς, τοῦτο τὸ λείψανο*
> *τοῦ πύργου. Ἐδῶ βρισκόταν ὁ προδότης λύχνος.*
> *Τοῦτος ὁ τάφος, κοινός, τοὺς ἔχει καὶ τοὺς δύο, ποὺ ἀκόμη*
> *καὶ τώρα κακίζουν ἐκεῖνον τὸν φθονερὸ ἄνεμο.*

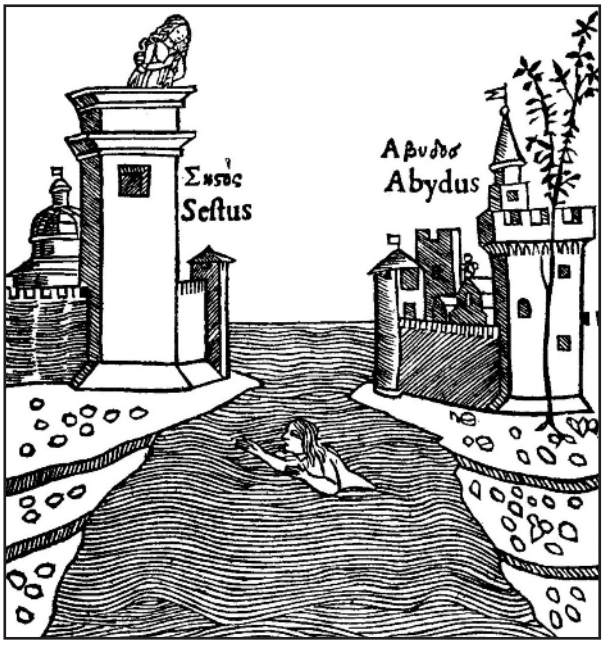

59. Ξυλογραφία ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ Μουσαίου, Τὰ Καθ' Ἠρὼ καὶ Λέανδρον *(π. 1495)*

3. *Ψαλτήριον* (ἔκδοση τοῦ Ἰουστίνου Δεκάδυου), Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος [π. 1497].

4º. 154 φύλλα.

Βιβλ.: *HCR* 13452 * *BH* I(11) * *BMC* V 563 * *Census* P 1033 * Firmin-Didot, 58-61 * Rhodes, P 28 * UCLA, I, 24-25(19) * *Χάρτα*, I, 326-327 * *Manuzio*, 29.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη * ΕΒΕ (Κοκ. 98) * ΜΕΤ * ΓΒ.

Τὸ *Ψαλτήριον* τοῦ Ἄλδου ἀντιπροσωπεύει ἀφενὸς ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ περίτεχνα βιβλία ποὺ βγῆκαν ἀπὸ τὸν ἐκδοτικό του οἶκο καὶ ἀφετέρου ἕνα ἀπὸ τὰ ὡραιότερα ἑλληνικὰ ἀρχέτυπα, μαζὶ μὲ τὸ *Μέγα Ἐτυμολογικὸν* καὶ τὴ *Θεραπευτικὴ* τοῦ Γαληνοῦ, ποὺ κυκλοφόρησαν ὅμως ἀπὸ τὸν οἶκο τῶν Ν. Βλαστοῦ καὶ Ζ. Καλλιέργη. Ἡ ἰδιαίτερη αἰσθητικὴ τοῦ βιβλίου προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐρυθροτυπία ποὺ διακρίνει κάθε σελίδα του καὶ ἀπὸ τὶς ξυλογραφίες ποὺ περιβάλλουν τὴν πρώτη σελίδα τοῦ κειμένου.

Ἡ ἔκδοση τοῦ *Ψαλτηρίου* δὲν ἀποτελεῖ τὴν editio princeps, καθὼς εἶχαν προηγηθεῖ οἱ ἐκδόσεις: τοῦ Accorsi (καὶ μὲ λατινικὴ μετάφραση), ποὺ τυπώθηκε ἀπὸ τὸν Δ. Δαμιλᾶ, στὸ Μιλάνο γύρω στὸ 1481, καὶ τῶν Κρητῶν Λαόνικου καὶ Ἀλέξανδρου, στὴ Βενετία, τὸ 1486. Τὴν ἐπιμέλεια τῆς παρούσας ἔκδοσης εἶχε ὁ Ἰουστίνος Δεκάδυος, ὁ ὁποῖος συνεργάστηκε μὲ τὸν Ἄλδο στὴν ἔκδοση τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς τοῦ Bolzanio (1497), ὅπως καὶ στὸ *Dictionarium graecum* (1497). Πρόκειται γιὰ τὸ τελευταῖο ἀχρονολόγητο ἑλληνικὸ βιβλίο τοῦ Ἄλδου, γιὰ τὸ ὁποῖο ὑπάρχουν εἰκασίες γιὰ τὸν χρόνο ἐκτύπωσής του, ἀπὸ τὸ 1495 ὡς τὸ 1497.

Ὁ Δεκάδυος ὑπογράφει ἕνα προφητικὸ σημείωμα γιὰ τὰ σχέδια τοῦ Ἄλδου. Συνειδητοποιώντας ὅτι τὸ ἔντυπο ἑλληνικὸ βιβλίο εἶχε ἀρχίσει νὰ ξεπερνᾶ τὶς πρῶτες δυσκολίες μαζικῆς παραγωγῆς, προσκαλεῖ τοὺς ἁπανταχοῦ Ἕλληνες νὰ στηρίξουν τὰ σχέδια τοῦ Ἄλδου ὥστε νὰ ἐκδοθοῦν λειτουργικὰ βιβλία, ὅπως: *Μηναῖα*, *Εὐαγγέλια*, *Τριώδια*, *Παρακλητικὲς* κ.ἄ.

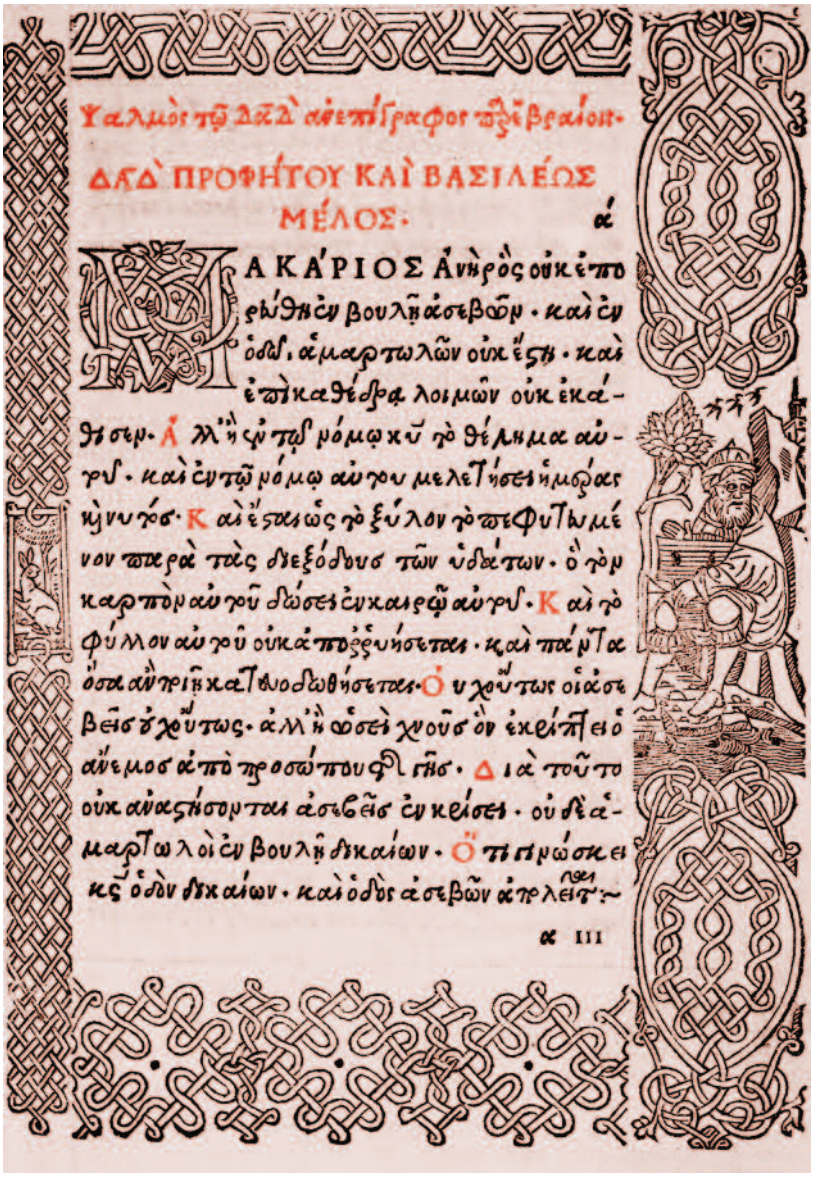

Ψαλμὸς τῷ Δᾱδ ἀνεπίγραφος πρὸς ἑβραίοις·

ΔΑΔ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΕΛΟΣ· α

ΜΑΚΑΡΙΟΣ Ἀνὴρ ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν· καὶ ἐν ὁδῷ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἔστη· καὶ ἐπὶ καθέδρᾳ λοιμῶν οὐκ ἐκάθισεν· Ἀλλ' ἢ ἐν τῷ νόμῳ κυ τὸ θέλημα αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσει ἡμέρας καὶ νυκτός· Καὶ ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων· ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ· Καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀποῤῥυήσεται· καὶ πάντα ὅσα ἂν τρίῃ κατευοδωθήσεται· Οὐχοὕτως οἱ ἀσεβεῖς οὐχοὕτως· ἀλλ' ἢ ὡσεὶ χνοῦς ὃν ἐκρίπτει ὁ ἄνεμος ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς· Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει· οὐδὲ ἁμαρτωλοὶ ἐν βουλῇ δικαίων· Ὅτι γινώσκει κς ὁδὸν δικαίων· καὶ ὁδὸς ἀσεβῶν ἀπολεῖται·

α III

60. Ἡ πρώτη, ἀπὸ τὶς δύο συνολικά, εἰκονογραφημένη σελίδα τοῦ Ψαλτηρίου.

4. *Νεακαδημίας Νόμος*

Βιβλ.: Morelli, *Aldi* ⁎ Renouard, 499-503 ⁎ Firmin Didot, 435-470.
Ἀντίτυπο: Βατικανὴ Βιβλιοθήκη (Vat. lat. 1, f. 32)

Ὁ Ant. Aug. Renouard, στὸ προδρομικὸ βιβλιογραφικὸ σύγγραμμά του γιὰ τὶς ἐκδόσεις τοῦ Ἄλδου Μανούτιου καὶ τῶν συνεχιστῶν του: *Annales de l'Imprimerie des Aldes, ou Histoire des Trois Manuce* (Paris, Chez Jules Renouard, Libraire, 1839), ἀναφερόμενος στὸ *ΝΕΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΝΟΜΟΣ*, μᾶς πληροφορεῖ καὶ γιὰ τὴ λατινικὴ μετάφρασή του. Πρόκειται γιὰ πρωτοβουλία τοῦ ἀββᾶ Marini, ὁ ὁποῖος μετέφρασε τὸν Νόμο γαλλικὰ καὶ λατινικά, διορθωμένο καὶ συμπληρωμένο, σὲ σχέση μὲ τὴ μετάφραση ποὺ ἐξέδωσε ὁ Renouard στὸ συμπλήρωμα τῶν *Annales*, τὸ 1812.

Τὸ μοναδικὸ αὐτὸ ντοκουμέντο διασώζεται στὴ Βατικανὴ Βιβλιοθήκη καὶ εἶναι ἐπικολλημένο στὸ πίσω μέρος τοῦ καπακιοῦ τῆς στάχωσης ἑνὸς τόμου ποὺ περιέχει τὸ *Μέγα Ἐτυμολογικόν*, Βενετία, Νικόλαος Βλαστὸς καὶ Ζαχαρίας Καλλιέργης, 1499 καὶ τὴ *Θεραπευτικὴ* τοῦ Γαληνοῦ, Βενετία, Νικόλαος Βλαστός, 1500.

Εὐχαριστοῦμε τὸν Riccardo Luongo, ποὺ εὐγενικὰ παραχώρησε τὸ μοναδικὸ διασωθὲν ἀντίτυπο τοῦ Νόμου, τὸ ὁποῖο περιλαμβάνεται στὶς ἐκδόσεις: *Aldo Manuzio e l'ambiente veneziano 1494-1495*, ἐπιμ. Suzy Marcon - Marino Zorzi, il Cadro, 1994· Martin Davies, *Aldus Manutius. Ἐκδότης καὶ τυπογράφος στὴ Βενετία τῆς Ἀναγέννησης*, Ἀθήνα, LIBRO, 1995.

© Biblioteca Apostolica Vaticana -Stamp.Barb.AAA.IV.13 Risguardia ant. ☞

Ἐὰν πειδὴ τοῦ λλὰ καὶ ὠφέλιμα τοῖς περὶ παιδείαν ἐσπουδακόσι παραγίνεσθαι πέφυκεν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ὁμιλίας, δέδοκται κοινῇ τοῖς ζηλοῦσιν ἡμᾶς, Ἄλλῳ τῷ ῥωμαίῳ, Ἰωάννῃ τῷ κρητὶ, καὶ Ζίτῳ ἐμοὶ Σκυθίωνι τῷ ῥαφτεροπλάκτῃ, νόμον θέσθαι, μὴ ἄλλως ἐξεῖναι ἀλλήλοις ὁμιλεῖν, εἰμὴ τῇ ἑλλάδι φωνῇ. εἴ τισ᾽ ἄλλως διαλέξοιτο σὺν ἡμῖν, ἢ ἐξεπίτηδες, ἢ μὴ προνοούμενος, ἢ κὴ αὐτοῦ ζοῦ νόμου ἐπιλαθόμενος, ἢ κατ᾽ ἄλλω τινὰ τύχην, ζημιούσθω ἀργυρίδιον οὗ, ὁ τῶν σπάνιν αὐτύχη τοῦτο τῶν ἰδίων. συλλογισμὰς δὲ μὴ κείσθω ζημία, εἰμὴ ἀρά τίς ἐστιν ἡδονὴ ἐξαμαρτάνοντι καὶ ζοῦτο. κατα βαλέτω δὲ ὁ ἐξαμαρτὼν τὸ ἐπιτίμιον αὐθωὺ, μὴ δ᾽ ἀναβαλέσθω ἕωσ᾽ αὔριον, ἕωσ᾽ οἴνου ῥίψιν, μὴ ἀποτίσας δὲ, δικαστάριον ὀφλέτω, μὴ δοὺς δὲ κὴ τοῦτο, τριπλασιαστάριον, καὶ κατὰ λόγον ἀεὶ τῆσ ὑστερήσεωσ ἐσ προπέσθω. ὀλιγωρῶν δὲ τοῦ νόμου, ἢ καὶ ζοῦ ἐκτίνων ὑπερεώων, τοῦ κοινοῦ τῆ ἑλληνιδῶν ἀπελαυνέσθω, κὴ τῆς τῶν σπουδαίων ὁμιλίασ ἀπαλλοτριούσθω, καὶ ὁ ἀφ᾽ ζούτου, ἀπορφανὸσ νομιζέσθω τοῦ ζοιούτου ἀπάντημα. ἐμβεβλήσθω δὲ τὸ κατα βαλλόμενον ἀργυρίδιον ἐκάστοτε ἐσ βαλαύστιον, ἢ κὴ νὴ δία πυξίδα, ἐσ ζοῦτο μόνον ἐκτεζησαυριζόμενον, αὖτη δὲ παραδιδόσθω ἐσ φυλακιῶ, ἢ ἡμῶν τινι, ἢ τῷ χειροτόνητι ἡμῶν ἀρχοντι, ὑφ᾽ ἡμῶν αἱρεθέντι, καὶ ἀξίῳ κειμένῃ, ἐπικεκλεισμένῃ πρόσωπον ἐπιμελῶς, κὴ ἐπεσφραγισμένῃ ἐσ τὸ ἀσφαλέστατον. ὅταν δὲ αἱ σχῆναι δοκῇ, εἰσ τὸ μέσον προτιθέσθω, κὴ διαιρεθήσθω τὸ νόμισμα, καὶ ἐ μὲν ἱκανὸν ἢ εἰς συμποσίου τιμὴν τε, κὴ δαπάνημα, ἐγκειρείσθω Ἄλλῳ τῷ κυρίῳ, ἀφ᾽ ὧν ἡμᾶς ἐκεῖνοσ ἑστιάτω λαμπρῶσ, κὴ οὐ κατὰ φύσ ὠνταῦθα, ἀλλ᾽ αὐθράσι πρεπόντωσ τοῖς τῆ νεακαδημίαν ἀνδροπολοῦσιν ἥδη, κὴ πλατωνικῶς μικρᾶ δεῖν κατασκευάσασιν αὐτήν. εἰ δ᾽ μήτωι ἱκανὸν ἀργύριον εἰς τὸ συμποσίον, ἵνα πωλεθέσθω πάλιν ἐσ τὴν πυξίδα, κὴ ἀναφερέσθω ἕωσ οὗ τοσοῦτον ἐνέγκῃ κὴ ἐγγύοιτο, ὅσον ἐξαρκεῖν ἐσ τὴν ἑστασιν. ἐξέστω δ᾽ μηδενί ἀνθρώπων ἡμῖν συμποσίαν παραλαβεῖν, πλὴν εἰ αὖθ᾽ ἅρα τῆ φιλελλήνων τινὰ, οὐκ ἀναξίαν τῆ χορᾶ, ζυτύσιν, οὐκ ἄμουσον, οὐκ ἄμοιρον τῆσ ἑλληνικῶν. καὶ τὸ μέγιστον, τῆς νεακαδημίασ οὐκ ἀλλόζιον, οὐκ ἄπειρον, οὐδ᾽ ἀμύητον τῶν ἡμετέρων. εἰ δέ τισ ξένοσ, ἢ τὴν ἔξωθεν (διαφιλεῖ ἀφίκοιτό ποτε, κὴ ἀδημονοίη σὺν ταῦθα κατάλυσιν χρείαν, εἰ μὲν πεπαιδευμένοσ, κὴ τῶν ἑλλήνων ἐπισήμων, καὶ αὐτὸσ ἀσκῶν ἔστω τοῖς ἀναγκαιοτάτοις, αὐτὸ πείνων ἢ ῥιγόμενος, ἢ σαπρὸν ἱματίου ἔνδυμα ἔχων συγγνώμησ, μηδὲ ἀσχολίας τινὸς, ὅτῳ μᾶλλον δικαιοῦσθαι κατάλυσιν, καὶ τῆσ νεακαδημίασ ἐνδεδιώχθω αὐτός. ἐὰν δ᾽ αὖ τις μὴ ἐσθῶν τὰ ἑλληνικὰ, ὡς μήτωι ζούτων ἡμμένος, ἢ μὴ ἔχων ὅσον ζῆν, ὡς θ᾽ ἑλλήνιζεν δύνασθαι, ἀλλ᾽ αὖ τοῦτο ζητῶν παιδεύσασθαι, κὴ παιδεύεσθαι προθυμούμενος, κὴ ζῆλος αὐ ἡμῖν ἐξεταθείς, ἐπιζέσθω κὴ αὐτὸσ κατὰ μικρὸν τὰ ὅμοια ἡμῖν ἑλληνίζειν, ἀτακτήσασα, ἢ κὴ νηδία κατατελέσθω τῆς Διζήσεως, ἀπὸ κλείσθω τῆ λοιποῦ, μηδ᾽ αὖθις τῆσ σωουδάσαι ἀξιούσθω, μήδ᾽ αὖ πάνυ δέοιτο. Εἰσηγήσατο τὸν νόμον Σκυθίων καρτερόμαχος, Φυλῆσ αὐαγνωσίδου. ἐπεψήφισεν, Ἄλλου ῥωμαῖοσ, ὁ τῆσ νεακαδημίασ ἀρχηγέτησ, καὶ Ἰωάννησ κρὴσ φυλῆς λιορθωλίδου, πρυτανεύοντεσ. ἐπεχειροτόνησαν ὁ οἱ νεακαδημαϊκοὶ πάντες, ὧν βαπτισθῆς πρόσθ᾽ Εὐτέρου, Φυλῆσ ἰδροπετίδου, κὴ Παῦλος ὀλεγὸς, Φυλῆσ δυκεφάλιδοσ, καὶ Ἰδρώνυμοσ λευκαέος Ἰαλδὸς, Φυλῆσ θρασπευλίδοσ, καὶ φράγκισκος ῥόσσετοσ Σιφωναῖος, φυλῆς λιδασκαλίδου, καὶ ἄλλοι συχνοὶ μαθηταὶ ὄντες ἤδη, καὶ τῆς νεακαδημίασ ἐπιθυμοῦντεσ, ὀνόματι μόνον προσχήμενοι. Εἴη δ᾽ εὐτυχεῖν ταύτην εἰς ἅπαντα, καὶ ζοὺς αὐτῆς ἐχομένους.

AAA.IV.13

5. **Κωνσταντῖνος Λάσκαρης,** *Ἐπιτομὴ τῶν ὀκτὼ τοῦ λόγου μερῶν*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, 8 Μαρτίου 1495.

4º. 173 φύλλα.

Βιβλ.: *H* 9924 * *BMC* V 552 * *Census* L 68 * Firmin-Didot, 62-65 * Rhodes, L 4 * *OAME*, I, 3-4 * UCLA, I, 1-2(1) * *Manuzio*, 1.

Ἀντίτυπο: ΕΒΕ (Κοκ. 66) * ΓΒ.

Ἀπὸ τὰ βασικότερα ἐργαλεῖα γιὰ τὴν ἐκμάθηση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, μαζὶ μὲ τὰ *Ἐρωτήματα* τοῦ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶ, ἦταν ἡ *Γραμματικὴ* τοῦ Κ. Λάσκαρη. Ὁ Λάσκαρης ὑπῆρξε ἴσως ὁ καλύτερος δάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς τέχνης στὴν ἐποχή του καὶ οἱ παραδόσεις του στὴ Μεσσήνη ἔγιναν ξακουστὲς σὲ ὅλη τὴν Ἰταλία. Ὁ πολὺς μάλιστα Pietro Bembo, ποὺ ἔχαιρε γενικῆς ἐκτίμησης γιὰ τὴν τελειοθηρία του, ταξίδεψε στὴ Μεσσίνα γιὰ νὰ παρακολουθήσει τὶς παραδόσεις του.

Ἡ *Ἐπιτομὴ τῶν ὀκτὼ τοῦ λόγου μερῶν* συντάχθηκε γύρω στὸ 1465, ὑπὸ μορφὴν ἐρωταποκρίσεων, γιὰ λογαριασμὸ τῆς κόρης τοῦ δούκα τοῦ Μιλάνου Francesco Sforza, τῆς Ἱππολύτης, ἡλικίας μόλις δεκαπέντε χρόνων. Ἡ πρώτη ἔκδοση κυκλοφόρησε τὸ 1476 στὸ Μιλάνο, τυπώθηκε μὲ τυπογραφικοὺς χαρακτῆρες ποὺ χάραξε ὁ Δημήτριος Δαμιλᾶς καὶ ἀντιπροσωπεύει τὸ πρῶτο χρονολογημένο ἑλληνικὸ βιβλίο. Παράλληλα, σηματοδοτεῖ τὶς ἀπαρχὲς τῆς ἐνασχόλησης τῶν Ἑλλήνων μὲ τὴν ἔκδοση ἑλληνικῶν βιβλίων καὶ δὲν ἀποκλείεται ὁ Ἄλδος, γιὰ νὰ τιμήσει τὸ γεγονὸς αὐτό, νὰ ἄρχισε τὴν ἐκδοτική του δραστηριότητα μὲ τὴν *Ἐπιτομή*. Ἡ ἔκδοση τοῦ Λάσκαρη ἀπὸ τὸ ἀλδινὸ τυπογραφεῖο ἐμπλουτίστηκε μὲ δύο προλογικὰ σημειώματα, ποὺ ἀπευθύνονται στοὺς *Studiosi*: Στὸ πρῶτο ὁ Ἄλδος ἐνημερώνει τοὺς ἀναγνῶστες του ὅτι ἐξέδωσε τὴν *Ἐπιτομὴ* μὲ βάση τὸ χειρόγραφο καὶ τὶς διορθώσεις τοῦ ἴδιου τοῦ Λάσκαρη, καὶ στὸ δεύτερο πλέκει τὸ ἐγκώμιο τῆς *Ἐπιτομῆς* καὶ κλείνει μὲ ἕνα ἀπόφθεγμα τοῦ Κάτωνα: «ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι συγκρίσιμη μὲ τὸ σίδερο· ὅσο χρησιμοποιεῖται, ἀστράφτει· ἂν δὲν χρησιμοποιεῖται σκουριάζει».

ἘΠΙΤΟΜῊ ΤΩ̂Ν ὀΚΤὸ ΤΟΥ̂ ΛΌΓΟΥ ΜΕΡΩ̂Ν ΚΑῚ ΆΛΛΩΝΤΙΝΩ̂Ν ΆΝΑΓΚΑΊΩΝ ΣΥΝΤΕΘΕΙ̂ΣΑ ΠΑΡᾺ ΚΩΝΣΤΑΝΤΊΝΟΥ ΛΑΣΚΆΡΕΩΣ ΤΟ̂Υ ΒΥΣΑΝΤΊΟΥ.

Περὶ διαιρέσεως τῶν γραμμάτων.

βιβλίον πρῶτον.



Γράμμα ἐστὶ μέρος ἐλάχιστον φωνῆς ἀδιαιρέτον. εἰσὶ δὲ γράμματα εἰκοσιτέσσαρα. α β γ δ ε ζ η θ ι κ λ μ ν ξ ο π ρ σ τ υ φ χ ψ ω. Τούτων φωνήεντα μὲν ἑπτὰ α ε η ι ο μικρὸν υψιλὸν καὶ ω μέγα. Σύμφωνα δὲ δεκαεπτὰ β γ δ ζ θ κ λ μ ν ξ ϖ ρ σ τ φ χ ψ. Τῶν δὲ φωνηέντων μακρὰ μὲν δύο η καὶ ω μέγα. Βραχέα δὲ δύο ε ψιλὸν καὶ ο μικρὸν. Δίχρονα δὲ ζ ι α α ι υ. Ἐξ ὧν δίφθογγοι κιρίως μὲν ἐξ γίνονται αι αυ οι ευ ει ου. Καταχρηστικῶς δὲ τέσσαρες α η ω υ

Αριστοτελης

Ἡ editio princeps τοῦ Corpus Aristotelicum

Ἡ ἔκδοση τῶν διδακτικῶν πραγματειῶν τοῦ Ἀριστοτέλη, ὅπως καὶ τμῆμα ἔργων τοῦ Θεόφραστου, ἀπὸ τὸν Ἄλδο, σὲ μιὰ περίοδο μάλιστα ποὺ συμπίπτει μὲ τὶς ἀρχὲς τῆς ἐκδοτικῆς σταδιοδρομίας του, ἦταν ἐγχείρημα φιλόδοξο καὶ μὲ μεγάλο ρίσκο. Τὸ πρῶτο πράγμα ποὺ ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλίσει ἦταν μία γενναία χρηματοδότηση, τὴν ὁποία τελικὰ τοῦ προσέφερε ὁ μαθητής του καὶ πρίγκιπας τοῦ Κάρπι Alberto Pio, στὸν ὁποῖο καὶ ἀπευθύνει τὸν Πρόλογο τοῦ πρώτου τόμου τῆς πεντάτομης ἔκδοσης τοῦ ἀριστοτελικοῦ corpus: Ἀριστοτέλης, *Ὄργανον* (1495). Δύο ἀκόμη ἐμπόδια ἔπρεπε νὰ ὑπερπηδήσει ὁ Ἄλδος, ἀλληλένδετα μεταξύ τους: ἀφενὸς νὰ ἐπιλέξει τοὺς κατάλληλους συνεργάτες (ἑλληνιστές, παλαιογράφους καὶ διορθωτές) καὶ ἀφετέρου νὰ ἐξασφαλίσει τὰ κατάλληλα χειρόγραφα ποὺ θὰ ἀποτελοῦσαν τὰ πρότυπα τῆς ἔκδοσης.

Ἀπὸ τὸν Πρόλογο τοῦ *Ὀργάνου*, ὁ ἴδιος μνημονεύει πολλοὺς συνεπίκουρους καὶ κυρίως τὸν Alessandro Bondini ἢ Bondeno (*Ἀγαθήμερος – Εὐήμερος* κατὰ τὸν Ζαχαρία Καλλιέργη), ποὺ ἔπαιξε καθοριστικὸ ρόλο στὴν κατάταξη τῶν πραγματειῶν τοῦ Ἀριστοτέλη (Firmin-Didot, 65-70). Νὰ ἐπισημάνουμε ἐδῶ ὅτι ἡ ἔκδοση τῶν *Ἁπάντων* (*Opera*) τοῦ Ἀριστοτέλη σὲ λατινικὴ μετάφραση εἶχε κυκλοφορήσει ἀπὸ τυπογραφεῖα τῆς Βενετίας πέντε συνολικὰ φορές, ἤδη ἀπὸ τὸ 1482 (Filippo di Pietri, *GW* 2336). Στὸν ἀφιερωτικὸ Πρόλογο τοῦ δεύτερου τόμου τῶν πραγματειῶν τοῦ Σταγειρίτη (1497), ὁ Ἄλδος ἀποτίει φόρο τιμῆς στοὺς λόγιους τῆς Πάντοβας καὶ τῆς Βενετίας, ποὺ στάθηκαν ἀρωγοὶ στὸ ἐγχείρημά του καὶ χάρη στοὺς ὁποίους ἀπέκτησε γνώσεις γύρω ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα καὶ φιλολογία. Κατονομάζει, ἐπίσης, τὸν Ἄγγλο Thomas Linacre, μαθητὴ τοῦ Χαλκοκονδύλη καὶ τοῦ Πολιτιανοῦ στὴ Φλωρεντία,

γιὰ τὴ συμβολή του στὴν ἔκδοση τοῦ Corpus Aristotelicum. Ἂς σημειώσουμε ἐδῶ ὅτι ὁ Linacre, ἐπανερχόμενος στὴν Ὀξφόρδη, ἔφερε μαζί του καὶ τοὺς πέντε τόμους τοῦ Ἀριστοτέλη, τυπωμένους σὲ περγαμηνή, τὴ μοναδικὴ διασωθείσα πλήρη σειρά (1495-1498), ποὺ θησαυρίζεται στὴ Βοδληιανὴ βιβλιοθήκη.

Στὸ μεγάλο αὐτὸ ἐγχείρημα τοῦ Ἄλδου, γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ Ἀριστοτέλη, ἐπίκουροι ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι, ὅπως ὁ Francesco Caballi (Firmin-Didot, 96-101), ἰατροφιλόσοφος, ποὺ δίδασκε στὴν Πάντοβα καὶ ἀνέλαβε νὰ βάλει σὲ τάξη τὶς ἀριστοτελικὲς πραγματεῖες, ὁ Niccolò Leoniceno, περιώνυμος δάσκαλος στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Φερράρα καὶ κάτοχος σπουδαίας βιβλιοθήκης χειρογράφων (ἡ *Θεραπευτικὴ* τοῦ Γαληνοῦ, Βενετία, Ν. Βλαστὸς καὶ Ζ. Καλλιέργης [1500] βασίστηκε σὲ δικό του χειρόγραφο) καὶ ὁ Lorenzo Maioli, δημόσιος καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας στὴ Φερράρα, τοῦ ὁποίου ὁ Ἄλδος ἐξέδωσε τὸ 1497 μία συλλογὴ μὲ τὸν τίτλο *Ἐπιφυλλίδες* (*Epiphyllides*), ποὺ ἀντιπροσωπεύει ὑλικὸ τὸ ὁποῖο τοῦ ἐμπιστεύθηκε ὁ δούκας Ercole d'Este, μὲ σκοπὸ νὰ ἐκδοθεῖ. Στὴν ἔκδοση τοῦ Ἀριστοτέλη πρέπει νὰ συνεισέφεραν καὶ οἱ μόνιμοι συνεργάτες τοῦ Ἄλδου, Ἕλληνες κυρίως, ὅπως ὁ Ἰουστίνος Δεκάδυος καὶ ὁ Μουσοῦρος, ὅπως ἴσως καὶ ἄλλοι ποὺ δὲν μνημονεύονται.

Τὰ χειρόγραφα ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Ἄλδος γιὰ τὴν ἐν λόγω ἔκδοση ἔχουν, σὲ μεγάλο βαθμό, ταυτιστεῖ, χάρις στὶς ἔρευνες τοῦ Martin Sicherl, μὲ κώδικες ποὺ θησαυρίζονται σὲ μεγάλες εὐρωπαϊκὲς βιβλιοθῆκες. Σημαντικὸ ρόλο στὴν ἐκδοτικὴ προπαρασκευὴ ἔπαιξαν τὰ πολύτιμα χειρόγραφα τῆς συλλογῆς τοῦ καρδινάλιου Βησσαρίωνα, ὅπως καὶ κώδικες ποὺ ἀνῆκαν στὶς βιβλιοθῆκες τῶν: Palla Strozzi, Niccolò Leoniceno καὶ Andrea Torresani, ὁ ὁποῖος, σημειωτέον, χρησιμοποιοῦσε τὸν Μιχαὴλ Ἀποστόλη γιὰ τὴν ἀντιγραφὴ κωδίκων.

6. Ἀριστοτέλης, *Εἰς Ὄργανον: Ἀναλυτικὰ πρότερα, Ἀναλυτικὰ ὕστερα, Τοπικά, Σοφιστικοὶ ἔλεγχοι* καὶ *Εἰσαγωγὴ* τοῦ Πορφύριου, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, 1η Νοεμβρίου 1495.

Folio. 242 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 7(5) * *BMC* V 553 * *Census*, A 959 * Firmin-Didot, 65-71 * Rhodes, A 15 * *OAME*, I, 5-7 * UCLA, I, 3-5(4) * *Manuzio*, 4.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη * ΕΒΕ (Κοκ. 13) * ΔΒΖ * ΙΒΣΛ * ΒΜΠ * ΜΜΛ.

Ἡ editio princeps τῶν διδακτικῶν ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλη ἐγκαινιάσθηκε μὲ τὴν κυκλοφορία τοῦ *Ὀργάνου*, δηλαδὴ μὲ τὶς πραγματεῖες ποὺ συνθέτουν τὴ *Λογική*, καὶ ἀφιερώθηκε, ὅπως ἀναφέραμε, στὸν Alberto Pio, πάτρωνα καὶ χορηγὸ τοῦ Ἄλδου σὲ πολλὲς ἐκδόσεις. Τὸ ἐγχείρημα ἦταν ἐξαιρετικὰ ἐπίμοχθο καὶ ἀπὸ φιλολογικὴ ἄποψη τιτάνιο ἔργο. Τὰ χειρόγραφα ποὺ εἶχε στὴ διάθεσή του ὁ Ἄλδος ἦταν ἀφενὸς δυσανάγνωστα καὶ ἀφετέρου μὲ πολλὰ λάθη ἀπὸ τὶς ἐπανειλημμένες ἀντιγραφὲς ἀναξιόπιστων γραφέων. Μὲ ὅλο αὐτὸ τὸ ὑλικό, χωρὶς καμία πραγματεία τοῦ Ἀριστοτέλη νὰ ἔχει ἐκδοτικὸ προηγούμενο στὸ πρωτότυπο, ὥστε νὰ ὑπάρχει ἡ δυνατότητα σύγκρισης, τὸ ἐγχείρημα τοῦ Ἄλδου ἐξελίχθηκε σὲ πραγματικὸ ἐφιάλτη.

Στὴν ἀφιέρωσή του πρὸς τὸν πρίγκιπα τοῦ Κάρπι, ὁ Ἄλδος δηλώνει πὼς γιὰ τὴν ἔκδοση εἶχε τὴ συμπαράσταση πολλῶν ἑλληνιστῶν καὶ πρωτίστως τοῦ Alessandro Bondini (Ballistreri, *Bondino*), ποὺ ὑποστήριζε τὴν ὑπεροχὴ τῆς περιπατητικῆς φιλοσοφίας, χωρὶς τὴν ὁποία εἶναι ἀδύνατον νὰ κατακτηθεῖ ἡ ἀρετή. Στὴ σελίδα τίτλου τοῦ πρώτου τόμου τῆς ἐν λόγω ἔκδοσης, τυπώθηκαν τρία ἑλληνικὰ ἐπιγράμματα: τὸ πρῶτο εἶναι ἀρχαῖο καὶ παραμένει ἀνώνυμο (Stornazolo, *Codices*)· τὸ δεύτερο εἶναι τοῦ Σκιπίωνα Καρτερομάχου (ἐξελληνισμένο ὄνομα τοῦ Scipione Forteguerri) καὶ τὸ τρίτο τοῦ Ἄλδου, στὸ ὁποῖο ἐκφράζεται ὑμνητικὰ πρὸς τὶς Μοῦσες καὶ τοὺς φίλους τῆς ἀρετῆς.

ΕΙΣ ΟΡΓΑΝΟΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ.
ΑΝΩΝΥΜΟΝ.

Ἤδη βίβλος Ἀριστοτέλους λοιπικῆς παιδείης.
Ὄργανον ἣν ἐκάλεσαν σοφίης, εἰδήμονες ἄνδρες.
Ἀλλάμιν αἰθομένῳ πυρὶ λαμπετόωντι ἐΐσκω.
Φῶς γὰρ ἀληθείης παρέχει· ψεῦδος πιμπρᾷ δέ.

ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ ΚΑΡΤΕΡΟΜΑΧΟΥ.

Γαίης ἐκ μυχάτων, τὸν πρίν ποτε κόσμον ἀπολλύς.
Καὶ μικροῦ δὲ φθαρεὶς, ἦλθεν Ἀριστοτέλης.
Τὸν δ' αὖ τοσούτου μετὰ καίρεος Ἄλδος ἔφυνες,
Ὡς βασίλειον νῦν, δαιμόνιόν τε δοκεῖν.

ΑΛΔΟΥ ΜΑΝΟΥΚΙΟΥ ΒΑΣΙΑ
ΝΕΟΣ ΕΙΣ ΦΙΛΟΥΣ

Μουσάων φίλοι, ἠδ' ἀρετῆς, καὶ ἐμεῖο φίλ' Ἄλδου,
Χαίρετ'· ἰδοὺ ὑμῖν δῖος Ἀριστοτέλης.
Αὐτίκ' Ἀλέξανδρος, κἀμμώνιος εἰς ἄρα κεῖνος.
Καίτοι Ἰωάννης ἔσσετο γραμματικός.
Ἐνδόξους ταύτους δώσω φίλοι, εἴρα φυλάσσει,
Χρυσοῦν τὴν δὲ πολύμοι μίτον ἡ Λάχεσις.

ΕΡΡΩΣΘΕ.

Joannis Alexandri Brassicani
Philosophi ac Iure Consulti.

7. **Θεόδωρος Γαζῆς,** *Γραμματικὴ Εἰσαγωγή. Περὶ μηνῶν. Βίος Ἀπολλωνίου Ἀλεξανδρέως τοῦ γραμματικοῦ. Ἀπολλωνίου περὶ Συντάξεως. Ἡρωδιανοῦ περὶ τῶν ἀριθμῶν*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, 25 Δεκεμβρίου 1495.

Folio. 202 φύλλα.

Βιβλ.: *H* 7500 * *BH* I(17) * *BMC* V 553 * *Census* G 110 * Firmin-Didot, 71-74 * Rhodes, G 3 * *OAME*, I, 7-9 * UCLA, I, 5-6(5) * *Manuzio*, 5.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη * Βιβλιοθήκη τοῦ Ἱδρύματος Α. Ὠνάση (ἀρ. κατ. 5) * ΕΒΕ (Κοκ. 50) * ΜΙΘΠ * ΠΒΘ * ΔΒΖ * ΙΒΣΛ.

Τὰ μόνα ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Θεόδωρου Γαζῆ ποὺ τυπώθηκαν στὰ ἑλληνικὰ εἶναι ἡ *Γραμματική* του καὶ τὸ *Περὶ μηνῶν*. Τὴ *Γραμματικὴ Εἰσαγωγὴ* τὴ συνέταξε πιθανότατα κατὰ τὸ διάστημα ποὺ δίδασκε στὴ Φερράρα καὶ εἶναι ἡ τέταρτη κατὰ σειρὰν μεταξὺ αὐτῶν ποὺ συντάχθηκαν ἀπὸ ἕλληνες λογίους τῆς Ἀναγέννησης: Μ. Χρυσολωρᾶ, Κ. Λάσκαρη καὶ Δ. Χαλκοκονδύλη.

Ὁ Ἄλδος ἀφιερώνει τὸν Πρόλογό του στοὺς ἀναγνῶστες, ἐπισημαίνοντας τὴ σπουδαιότητα τῆς ἔκδοσης. Ὁμολογεῖ ὡστόσο καὶ τὶς δυσκολίες ποὺ παρουσιάζονται στὴ μελέτη αὐτῆς τῆς γραμματικῆς καὶ τὴν πολυπλοκότητά της. Συνεχίζοντας, γνωστοποιεῖ ὅτι ἀντέβαλε πολλὰ χειρόγραφα τοῦ *Περὶ συντάξεως* τοῦ Ἀπολλωνίου, ἀλλὰ δὲν κατόρθωσε νὰ βγάλει συμπέρασμα γιὰ τυχὸν παραβλέψεις ἢ προσθῆκες τῶν ἀντιγραφέων καὶ κλείνει τὸν Πρόλογό του μὲ τὴν ἰσοκρατικὴ ρήση: *Ἐὰν ᾖς φιλομαθής, ἔσῃ πολυμαθής*. Ὁ Ἄλδος συνέταξε πρὸς τιμὴν τοῦ Γαζῆ τὸ κάτωθι ἐπιτάφιο ἐπίγραμμα:

Κεῖτ᾽ ὁ μέγας ποτ᾽ ἀγὼν Γαζῆ Θεοδώροιο ἀμφὶ
Μούσαις τ᾽ Αὐσονίαις ἠδ᾽ Ἑλικωνιάσι…

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΕΣΣΑΡΑ ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ.



ΤΩΝ Τεσσάρων καὶ εἴκοσι γραμμάτων, φωνήεντα μὲν ἑπτὰ · ᾱ · ῑ · ῆ · ῑ · ō · ῶ · ῡ Σύμφωνα δὲ τὰ λοιπὰ, ἑπτακαίδεκα. Τῶν δὲ φωνηέντων, μακρὰ μὲν · ῆ · ῶ · βραχέα δὲ · ε̄ · ō · δίχρονα δὲ · ᾱ · ῑ · ῡ · Ἐξ ὧν δίφθογγοι κυρίως μὲν · αῑ · αῡ · εῑ · εῡ · οῑ · οῡ · καταχρηστικῶς δὲ · ᾳ · ῃ · ῳ · ῃ

Τῶν δὲ συμφώνων, τὰ μὲν, ἡμίφωνα · οἷον · ζ̄ · ξ̄ · ψ̄ · λ̄ · μ̄ · ν̄ · ρ̄ · σ̄ · ὧν δὲ πλᾶ μὲν · ζ̄ · ξ̄ · ψ̄ · Ἀμετάβολα δὲ καὶ ὑγρὰ · λ̄ · μ̄ · ν̄ · ρ̄ · Τὰ δὲ, ἄφωνα · οἷον · β̄ · γ̄ · δ̄ · κ̄ · π̄ · τ̄ · θ̄ · φ̄ · χ̄ · ὧν ψιλὰ μὲν · κ̄ · π̄ · τ̄ · δασέα δὲ · θ̄ · φ̄ · χ̄ · μέσα δὲ, β̄ · γ̄ · δ̄ · Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων τῶνδε γραμμάτων, αἱ συλλαβαί · ὅθεν αἱ λέξεις, ἐξ ὧν ὁ λόγος. Τοῦ δὲ λόγου μέρη μὲν ὄνομα, ῥῆμα, μετοχὴ, ἄρθρον, ἀντωνυμία, πρόθεσις, ἐπίρρημα, σύνδεσμος.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΩΔΙΩΝ.

Προσῳδίαι δὲ ὀξεῖα · βαρεῖα · περιπωμένη · δασεῖα · ψιλὴ · ἀπόστροφος · ὑφὲν — διαστολή · Περὶ ἄρθρου.

Ἄρθρον δὲ, τὸ μὲν τοι προτακτικόν, οἷον ὁ · τὸ δὲ ὑποτακτικὸν, οἷον ὅς, ἢ τὸ μὲν ἀρσενικόν · οἷον ὁ · τὸ δὲ θηλυκὸν, οἷον ἡ, τὸ δὲ οὐδέτερον, οἷον τὸ · ἔχει δὲ καὶ ἀριθμὸν, καὶ πτῶσιν ἐπόμενα, ἀριθμὸν μὲν ἑνικὸν, δυικόν · πληθυντικόν, πτῶσιν δὲ, εὐθεῖαν γενικὴν, δοτικὴν αἰτιατικήν · Κλίσις δὲ τοῦ μὲν προτακτικοῦ τοιαύτη. Ἡ εὐθεῖα ὁ · ἡ γενικὴ τοῦ · ἡ δοτικὴ τῷ · ἡ αἰτιατικὴ τὸν · ἡ εὐθεῖα, καὶ αἰτιατικὴ τὼ · ἡ γενικὴ καὶ δοτικὴ τοῖν · ἡ εὐθεῖα οἱ · ἡ γενικὴ τῶν · ἡ δοτικὴ τοῖς · ἡ αἰτιατικὴ τοὺς · ἑνικὰ · θηλυκὰ · ἡ εὐ-

8. **Θεόκριτος,** *Εἰδύλλια* (περιλαμβάνει ἐπίσης δοκίμια καὶ διατριβές, διδακτικὰ ἔπη κ.ἄ. τῶν: Θέογνη, Κάτωνα, Πυθαγόρα, Ἡσίοδου καὶ Φωκυλίδου, Μόσχου καὶ Μάξιμου Πλανούδη), Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Φεβρουάριος 1495-6.

Folio. 144 φύλλα.

Βιβλ.: *HC* 15477 * *BMC* V 554 * *Census* T 144 * Firmin-Didot, 74-77 * Rhodes, T 3 * *OAME*, I, 9-10 * UCLA, I, 7-9(7) * Gallavotti, *Teocrito* * Ferreri, *Théocrite* * *Manuzio*, 7.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη * ΕΒΕ (Κοκ. 112).

Τὰ *Εἰδύλλια* τοῦ Θεόκριτου, ὅπως καὶ τὰ ἐπιγράμματα τοῦ Καλλίμαχου, εἶχαν μεγάλη ἐπίδραση στοὺς λόγιους κύκλους τῆς Ἀναγέννησης καὶ συνάμα ἀποτελοῦσαν ἐγχειρίδιο γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Ὁ Πολιτιανός, λόγου χάρη, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δημόσια μαθήματα ποὺ παρέδιδε γιὰ τὸν Ὅμηρο καὶ τὸν Ἡσίοδο, ἔδινε διαλέξεις καὶ γιὰ τὴν ποίηση τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων, τὸν Θεόκριτο ἐν προκειμένῳ. Χαρακτηριστικά, προτοῦ ἐκδοθοῦν ἀπὸ τὸν Buono Accorsi τὰ *Βουκολικά* (Μιλάνο, π. 1482) καὶ ἀπὸ τὸν Ἄλδο τὰ *Εἰδύλλια* (1495/6), εἶχαν μεταφραστεῖ καὶ κυκλοφορήσει τὰ *Idyllia septem* στὴ λατινικὴ μεταφράση τοῦ Martinus Phileticus (Ρώμη, Eucharius. Silber, 1482).

Ἀπὸ τὸν Πρόλογό του ὁ Ἄλδος, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν δάσκαλό του τῶν λατινικῶν Battista Guarini (Firmin-Didot, 74-79), ἀναφέρεται στὶς δυσκολίες γιὰ τὴν ὁλοκλήρωση πρώτων ἐκδόσεων ἑλληνικῶν ἔργων, καθὼς τὰ διαθέσιμα χειρόγραφα, ἐξαιτίας τῶν φυσικῶν φθορῶν ἀλλὰ καὶ τῶν πολλαπλῶν λαθῶν ἀπὸ τοὺς ἀντιγραφεῖς, θὰ ἦταν δύσκολο νὰ τὰ ἀναγνωρίσουν ἀκόμη καὶ οἱ συγγραφεῖς τους (468-469). Μνημονεύει ἐπίσης καὶ εὐχαριστεῖ τὸν νεαρό θεράποντα τῶν γραμμάτων Francesco Roscio γιὰ τὴν πληροφορία σχετικὰ μὲ τὴν ὕπαρξη χειρογράφων τοῦ Θεόκριτου στὴ Βερόνα.

ΘΕΟΚΡΙΤΟΥ ΘΥΡΣΙΣ Η ̓ ΩΔΗ ΕΙΔΥΛΛΙΟΝ ΡΡΩΤΟΝ.

ΘΥΡΣΙΣ Η ̓ ΩΔΗ.



Δύπτι τὸ ψιθύρισμα καὶ ἀπὸ τᾶς αἰπόλε τήνα,
Ἀ πτὶ ταῖς παγαῖσι μελίσδεται· ἀδὺ δὲ καὶ τὺ
Συρίσδες· μετὰ πᾶνα τὸ δεύτερον ἆθλον ἀρῆσαι·
Αἴκα τὴν Θρύαλλιν ἀροτρεύσῃ κρατὸν ἰάλγον·
αἶγα τὺ λαμβάνες· αἶγα τὸ λαμπρόν.
Αἰ δ' αἶγα λάβῃ τήνος γέρας· ἐς σὲ κατέξει
Ἀ χίμαρος· χιμάρῳ δ' οὐκ ἀλλὸν κρῆς ἔτεκ' ἀμέλξαις.
ΑΙ. Ἄδιον ὦ ποιμὰν τὸ σὸν μέλος ἢ τὸ κατ' ἄκρας
Τὰν ἀπὸ τᾶς πίτυος κατὰ τὰ λείβηθρα ὑψόθεν ὕδωρ.
Αἰ κατὰ μῶσαι τὰν οἰϊδαδώρων ἄρξωνται·
Ἄρνα τὺ σακίταν λαμβάνες· αἰδὲ μὰ ῥέσχῃ
Τήναις ἄρνα λαμεῖν· τὺ δὲ τὰν ὄϊν ὕστερον ἄξεις.
Θ. Λῆς ποτὶ τὰν νυμφᾶν λῆς αἰπόλε τᾶνδε καθίξας
Ὡς τὸ κατ' ἔρτις τοῦτο γεωλόφοις ἄτι μυεῖται,
Συρίσδην, τὰς δ' αἶγας ἐγὼν ἐν τῶδε νομεύσω;
ΑΙ. Οὐθέμις ὦ ποιμὰν τὸ μεσαμβρινόν· οὐθέμις ἄμμιν
Συρίσδην· τὸν Πᾶνα δεδοίκαμες· ἢ γὰρ ἀπ' ὤρας
Ταὶ μεσαμεριναὶς ἀμπαύεται ἐν τίσι πικρὸς
Καὶ οἱ ἀεὶ δριμεῖα χολὰ ποτὶ ῥινὶ κάθηται.
Ἀλλὰ τὺ γάρ δὴ θύρσοι τε δάφνιδος ἄλγε' ἔασδε
Καὶ τὰν ὠχολικᾶς ὠδὶ τὸ πλέον ἰκέο μώσας·

9. ***Θησαυρός.*** *Κέρας Ἀμαλθείας, καὶ κῆποι Ἀδώνιδος*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Αὔγουστος 1496.

Folio. 286 φύλλα.

Βιβλ.: *H* 15493 ⁕ *BMC* V 555 ⁕ Firmin-Didot, 79-84 ⁕ *OAME*, I, 10-13 ⁕ UCLA, I, 9-11(8) ⁕ *Manuzio*, 9.

Ἀντίτυπο: ΕΒΕ (Κοκ. 115) ⁕ ΜΜΛ ⁕ ΜΙΘΠ.

Ὁ *Θησαυρός. Κέρας Ἀμαλθείας, καὶ κῆποι Ἀδώνιδος* εἶναι ἕνα ἐγκυκλοπαιδικὸ ἀρχέτυπο λεξικογραφικοῦ χαρακτήρα καὶ ἀντιπροσωπεύει τὴν πλουσιότερη ἔκδοση τοῦ Ἄλδου σὲ Προλόγους καὶ ὑμνητικὰ ἐπιγράμματα: δύο λατινικοὶ Πρόλογοι, τοῦ Ἄλδου καὶ τοῦ Ἄγγελου Πολιτιανοῦ, καὶ δύο ἑλληνικοί, τοῦ Σκιπίωνα Καρτερομάχου καὶ τοῦ Guarino Favorino, καθὼς καὶ τέσσερα ἐπιγράμματα στὰ ἑλληνικά, τῶν Πολιτιανοῦ, Καρτερομάχου, Ἀρσένιου Ἀποστόλη καὶ Ἄλδου.

Στὸν Πρόλογό του πρὸς τοὺς *Studiosi* ὁ Ἄλδος, σὲ μία ἐποχὴ πολιτικῆς ἀστάθειας στὴν Ἰταλία, ἐν ὄψει τῆς ἀπειλούμενης εἰσβολῆς τοῦ βασιλιᾶ Κάρολου Η΄ τῆς Γαλλίας (Firmin-Didot, 81-84), ἀναφέρεται στὴν κοπιώδη ἐργασία ποὺ ἀπαιτεῖται γιὰ ἀξιόπιστες ἐκδόσεις καὶ θεωρεῖ παρήγορο ὅτι οἱ ἀναγνῶστες του ἔχουν ἀρχίσει νὰ κατανοοῦν τὴ σημασία τῆς ποιότητας τῶν βιβλίων του, ἀφοῦ ἀκόμη καὶ οἱ *βιβλιοτάφοι* δὲν εἶναι πλέον τόσο ἐπιφυλακτικοὶ καὶ συχνὰ φανερώνουν καὶ τοῦ ἐμπιστεύονται κρυμμένους χειρόγραφους θησαυρούς. Τὸ ὑλικὸ τοῦ *Θησαυροῦ* (Miani, *Antinori*) συγκεντρώθηκε ἀπὸ τὸν Favorino (μαθητὴ τοῦ Πολιτιανοῦ) καὶ τὸν Carlo Antenori καὶ συντάχθηκε κατὰ ἀλφαβητικὴ τάξη μὲ τὴ συμβολὴ τοῦ Πολιτιανοῦ. Στὴ συνέχεια ὁ Ἄλδος, μετὰ ἀπὸ προσεκτικὴ ἀντιβολὴ μὲ ἄλλα χειρόγραφα, προσέθεσε καὶ διόρθωσε πολλὰ λήμματα, ἐνῶ στὴν τελικὴ φάση συνεργάστηκε μὲ τὸν Urbano Bolzanio, βαθὺ γνώστη τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω. Ἡ ἐπιλογὴ τοῦ τίτλου ἔγινε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἄλδο καὶ ἔχει σαφῶς ἀρχαιοπρεπὴ χαρακτήρα.

ἘΚ ΤΩΝ ΕὐΣΤΑΘΙΟΥ ΚΑΙ ἌΛΛΩΝ ἘΝΔΟΞΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΩΝ, ΒΑΡΙΝΟΥ ΚΑΜΗΡΤΟΣ ἘΚΛΟΓΑΙ ΚΑΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ.

ΑΤΘ. Ἄνω ἄτης, ὀδύνη ἀβλαβής· δηώσας ἢ νὴ ἄ ὁ χαλεπὸς ⟨ἐ⟩ βλαβερὸς ἀλιούσθω. ἴσως καὶ αὐτὸ τὸ ἀτίω, ὠτίσεις τοῦ ᾱ· ὁ δὲ Μεθόδιος οὕτως· ἀπὸ τοῦ ἄωτο βλάπτω, ἄσω· ἄγος· καὶ ἄαα „γος, „ἄγχιδηΐ μοι ὅμοστον ἀάατον συγὸς ὕδωρ·

Ἀασάμην ἐβλάβην, ἀπὸ τοῦ ἄωτο βλάπτω· ὁ μέλλων, ἄσω, ὁ ἀ- „όησος, ἄσα, „ἄσάμενος ἀϊδέμονος ἀΐσσα κακὴ, ἢ ἀθέσφατος οἶνος· ἀσάμην· ⟨ἐ⟩ πλεονασμῷ τοῦ δ̓ ἐν τέρου ᾱ, ἀασάμην·

„Ἀάσχετον, „μὴ ξύσητο μέν οἱ αἰὲν ἀάσχετον ἕκ ἐπιφυτ· ἀπὸ τοῦ ἄλυτα τάσχετον, ἀλυτα κρατητον· μέτα· ἀπὸ τοῦ χῶ· χῶμι, ἐχέμην, ἐχέμεν, ἐχέσαι, ἐχέτην, χητὸς ἢ ἀχετος, νὴ πλέον ασμῷ τοῦ ᾱ, ἀάσχητος·

Ἄατος, ὁ τε μὴ γοι χεῖρ ἀάατους ἐφείω, παρὰ τὸ ἄω, ἄπτω, ἀπτος· ἀάατους· ἢ γουν τὰ ἄγαν ἀπομένας, ἢ ὧν ἕκ ἀφῆται ἄλαγρ, οἱ ον νεὶ ἀπροσήτους· ἀπροσατελέστους· ὁδὲ Ἡρῳδιανὸς τὰς μὴ δυναμένας φθαρῆναι λέγει σημαίνειν τὸ ὄνομα, καταδοκιμάζων οὐ τὸ ὁπωσδήποτε ζῶον ἑαυτὸν τε ξύλα, καὶ ἐλλίνεται ἱματίσ· ἐκ τούτου γίνεται ξύμα ἱάπτω, ὀξυτόνου ὄνομα ξύματος ἐλον ἱάπτους, καὶ κλί „σεσιν αἱ ἁπτήσεις, ⟨ἐ⟩ κατὰ μάψιν τὸ ἁπτήσεις, τὸ δὲ „καθαπτοὺς ἐν πέυκησι βαλέουσ᾽ ὡς Εὐριπίδης, ἐλιτὸν καθάπτω γέγονε καθαπτός, οὕτω Φίλωνος·

Ἀβάλιησαν ἀπὸ τοῦ ἠγνόησαν, ὅτι δὲ ἡ λέξις ἐκ τοῦ ἐλιὰ, οἷον, „προ „ων κατὰ δυ πόλιν, οἱ δὲ βάκησαν, ἀπὸ τοῦ ἠγνόησαν· σημαίνει δὲ καὶ τὸ ἠσυνέτησαν· παρὰ μοῖρα δέ, τὸ ἠσύχασαν, ὅτι βάζω τὸ λέγω· ὁ πρὸ ἀπὸ τοῦ βοάζω καὶ τὰ συγκοπὴν γίνεται· οἷον, δὶ μὴν βαζουσι, τοῦτο δὲ παθητικὸς ἀφ᾽ οὗ μὴν βέβακται· οἷον ἐπος δεῖ τέρτι βέβακται, καὶ ὥσπερ παρὰ τὸ φυλάσω, πε- φύλακται, φυλακὸς, φυλακτέω φυλακτῶ· καὶ τέτακ-

10. **Θεόφραστος,** *Περὶ φυτῶν ἱστορίας*, *Περὶ φυτῶν αἰτιῶν*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, 1η Ἰουνίου 1497.

Folio. 527 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 11(3) * *BMC* V 556-557 * *Census*, A 959 * Firmin-Didot, 87 * Rhodes, A 15 * *OAME*, I, 14-17 * UCLA, I, 17-18(13) * *Manuzio*, 11.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη * ΕΒΕ (Κοκ. 13) * ΙΒΣΛ * ΔΒΚ * ΔΒΜ * ΒΜΠ.

Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Θεόφραστου, τὸ *Περὶ φυτῶν ἱστορίαι* καὶ τὸ *Περὶ φυτῶν αἰτιῶν*, ἀντιπροσωπεύει τὴν πρώτη ἐπιστημονικὴ βοτανικὴ πραγματεία καὶ τὴ μόνη ποὺ ἦταν σὲ χρήση καθόλη τὴ διάρκεια τοῦ Μεσαίωνα. Ὁ Θεόδωρος Γαζῆς εἶχε καταπιαστεῖ μὲ τὴ λατινικὴ μετάφραση τῆς πραγματείας, *De historia et causis plantarum*, ποὺ ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν Giorgio Merula καὶ τυπώθηκε στὸ Treviso ἀπὸ τὸν Bartolomeo Confalonieri, τὸ 1483. Ἡ λατινικὴ αὐτὴ μετάφραση τοῦ Γαζῆ συμπεριλαμβάνεται σὲ σύμμικτους τόμους, ποὺ κυκλοφόρησαν μὲ τὸν τίτλο *Pharetra doctorum philosophorum* καὶ ἐκδόθηκαν, διαδοχικά, στὸ Στρασβοῦργο (γύρω στὸ 1472), στὴ Νυρεμβέργη (1473-74;) καὶ στὴν Κολονία (1479;).

Ὁ Ἄλδος, γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ Θεόφραστου (Firmin-Didot, 87-88), ὄχι μόνο δὲν εἶχε τὴν πολυτέλεια νὰ ἀντιβάλει διάφορα χειρόγραφα, ἀλλὰ βασίστηκε σὲ ἕνα καὶ μοναδικό, φθαρμένο μάλιστα καὶ ἀμφίβολης φιλολογικῆς ἀξιοπιστίας. Προφανῶς δὲν γνώριζε ὅτι διασώζονταν κώδικες τῶν πραγματειῶν αὐτῶν τοῦ Θεόφραστου στὴ Μαρκιανὴ Βιβλιοθήκη (Marcianus graecus, ἀρ. 208).

Κατὰ μία περίεργη σύμπτωση, τὸ χειρόγραφο καὶ τὸ ἀντίγραφο ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Ἄλδος γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς στοιχειοθεσίας, διασώθηκαν καὶ ταυτίστηκαν ἀπὸ τὸν Sicherl μὲ τὸν κώδικα Graecus 2069 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Γαλλίας, ποὺ ἀνῆκε στὸ φίλο τοῦ Ἄλδου, Niccolò Leoniceno.

Τῶν ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ περιεχομένων ὀνόματα καὶ τάξις.

Θεοφράστου περὶ φυτῶν ἱστορίας.	βιβλία δέκα.
Τοῦ αὐτοῦ περὶ φυτῶν αἰτιῶν.	βιβλία ἕξ.
Ἀριστοτέλους προβλημάτων.	Τμήματα τριάκοντα ὀκτώ.
Ἀλεξάνδρου ἀφροδισιέως προβλημάτων.	βιβλία δύο.
Ἀριστοτέλους μηχανικῶν.	βιβλίον ἕν.
Τοῦ αὐτοῦ τῶν μετὰ τὰ φυσικά.	βιβλία δεκατέσσαρα.
Θεοφράστου τῶν μετὰ τὰ φυσικά.	βιβλίον ἕν.

Eorum quæ in hoc libro continentur, nomina & ordo.

Theophrasti de historia plantarum,	libri decem.
Eiusdem de causis plantarum,	libri sex.
Aristótelis problematum,	sectiones duo de quadraginta.
Alexandri aphrodisiensis problematum,	libri duo.
Aristótelis mechanicorum,	liber unus.
Eiusdem metaphysicorum,	libri quatuordecim.
Theophrasti metaphysicorum,	liber unus.

(1497)

11. **Ioannes Crastonus,** *Dictionarium graecum . . . cum interpretatione latina* (Κύριλλου Ἀλεξανδρείας, *Opuscula* καὶ Ἀμμώνιου Ἑρμείου, *De differentia*), Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Δεκέμβριος 1497.

Folio. 246 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 13(7) * *BMC* V 558 * *Census*, C 960 * Firmin-Didot, 92-95 * Rhodes, C 14 * *OAME*, I, 22-24(18) * UCLA, I, 22-24(18) * *Manuzio*, 18.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη * ΒΙΑΩ * ΕΒΕ (Κοκ. 36).

Τὸ *Dictionarium graecum*, ποὺ ἐπιμελήθηκε ὁ Μάρκος Μουσοῦρος, ἀποτελεῖ μία προσπάθεια τοῦ οἴκου τοῦ Ἄλδου νὰ ἐκδώσει ἕνα λατινο-ἑλληνικὸ καὶ ἑλληνο-λατινικὸ λεξικό. Τὸ πρῶτο τμῆμα ἀντιπροσωπεύει μία ἀναπαραγωγὴ τοῦ *Λεξικοῦ* τοῦ Giovanni Crastoni, στὸ ὁποῖο προστέθηκαν, κατὰ ἀλφαβητικὴ τάξη, λατινικὲς λέξεις ποὺ ἀντιστοιχοῦν σὲ ἑλληνικές. Τὸ *Λεξικὸ* τοῦ Crastoni εἶχε τυπωθεῖ γιὰ πρώτη φορὰ στὸ Μιλάνο, γύρω στὰ 1480, ἀπὸ τὸν Δ. Δαμιλᾶ, γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Buono Accorsi καὶ στὸ πλαίσιο τῆς λειτουργίας τῆς οὐμανιστικῆς σχολῆς του.

Ὁ Ἄλδος, ἀπευθυνόμενος στοὺς *Studiosi* (Firmin-Didot, 93-94), τοὺς ἐνημερώνει ὅτι συγκέντρωσε πλούσιο ὑλικὸ γιὰ νὰ συγκροτήσει ἕνα πιὸ ὁλοκληρωμένο λεξικὸ σὲ σχέση μὲ ὅ,τι κυκλοφοροῦσε. Συμπληρώνει ὅμως πὼς χρειάζεται τὴ συμπαράσταση περισσότερων φιλολόγων, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ ἀποδώσει κάθε λέξη «κατὰ κυριότητα». Ἀναρωτιέται ὁ Ἄλδος: «πῶς ἄραγε νὰ ἐπιτύχουμε ἕνα τέτοιο ἐγχείρημα, τὴ στιγμὴ ποὺ ἀπουσιάζουν ἑλληνικὲς ἐκδόσεις μὲ βοτανολογικό, ἰατρικὸ καὶ τῶν ἑπτὰ ἐλευθέριων τεχνῶν περιεχόμενο; Πρέπει νὰ ἀναμένουμε τὴν ἔκδοση τῶν μεγάλων λεξικῶν τῆς ἀρχαιότητας καὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων, ὅπως τοῦ *Μεγάλου Ἐτυμολογικοῦ*, τῆς *Σούδας*, τοῦ Ἰούλιου Πολυδεύκη, τοῦ Στέφανου τοῦ Βυζάντιου κ.ἄ., ποὺ σύντομα θὰ κυκλοφορήσουν ἔντυπα ἀπὸ ἐδῶ».

Aldus Manutius Romanus ſtudioſis omnibus.S.P.D.

Conſtitueram τὰ τῶν ἑλλήνων λεξικὰ, quæ dictionaria latine poſſumus dicere,nō prius publicare excuſa typis noſtris,q̄ copioſiſſima,emendatiſſimaq; haberem.uerū cum id perq̄ difficile eſſe cognoſcerem,non mihi ſolum negociis familiaribus ipe dito,& re impreſſoria,ſed etiā expeditiſſimo cuiq;,atq; utriuſq; linguæ, et liberalium artium,medicinæq; & ſcientiarum omnium doctiſſimo,mutaui ſententiā.Quādoq; dem & noſſe cuncta oportet,& dictiones omneis κατὰ κυριότητα interpretari,qđ neſcio an quiſq̄ præſtare noſtro tempore præter unum aut alterū poſſit,quo &græ cæ & latinæ literæ licet meliuſcule ſeſe habeāt q̄ multis anteactis annis,tamē adhuc iacent.Quis enim bene nouit liberales artes?quis ē ſimplicium rerum,quibus i me dicina opus eſt,doctiſſimus?heu heu pudet dicere,uix lactucas.braſſicas, &quæ uel cæcis ſe ipſam oſtendit herbam cognoſcimus.quod ego cum cogito,& ſi nō poſ ſum non dolere uehementer,tamē non ſolum non ſuccumbo dolori,ſed ſic accī gor nocte dieq; ad ſuccurēdum nullo deuitato labore,ut ſperē breui futurū ,quo& bonas artes omneis, & medicinam ipſam calleant homines ætatis noſtræ , ualeatq; ſtudioſiſſimus quiſq;,niſi ſibi ipſe defuerit,cum antiquitate contendere.doleant, maledicant,obſtent.& quantum,& quandiu uelint,ſi qui ſunt iuuidi.indocti. & bat bari.ἔστω ἔστω καλῶς.accipite nunc igitur quod pro tempore damus duplex uno uolumine dictionarium.ubi quid ſit additum in fronte libri licet uidere.ſi qua itē facta ſint meliora,legentes cognoſcite.& expectate magnum etymologicum.Su dam.Pollucem.Pauſaniam.Stephanum.& cæteros bonos ,quos cura noſtra ipreſ ſos breui publicare eſt animus.expectate deiceps optimos quoſq; græcos .nūc æte noſtro decem Ariſtophanis comœdiæ cū optimis commentariis excudūtur . Su das item,omneſq; in uno uolumine doctiſſimos epiſtolæ.mox aggrediemur.Her mogenis rhetorica & Aphthonii progymnaſmata,& in eos ipſos,& i Ariſtotelē cō mentarios.nec non Galeni quæcunq; extant in medicina. Sed quāq̄ certo ſcio di cturos pleroſq;,cum noſtras has pollicitationes legerint ouidianum Illud.Pollici tis diues quilibet eſſe pōt,id tamen fero æquo animo,quādoquidem uolētē Chri ſto Ieſu Deo noſtro optimo.maximo,& hæc & multo maiora uidebunt , quæ pa ro,quæ molior. Veſtrum ē interea ſtudioſi & amici fautoreſq; prouinciæ noſtræ , ſi cupitis Aldum ueſtrum opem uobis & pereunti doctrinæ impreſſorio ære,facili us allaturæ,ære ueſtro emere libros noſtros,ne parcite ipēſæ. Sic.n.breui oia dabimꝰ. & mementote qđ præcepit optimus Poeta Heſiodus.

Καὶ δόμεν ὅς κεν δῷ.καὶ μὴ δόμεν ὅς κεν μὴ δῷ.
Δώτη μέν τις ἔδωκεν,ἀοῦ δ᾽ ἠδοῦτις ἔδωκεν. Hoc eſt
Da, tibi qui dederit,qui non dederit tibi,ne da.
Dantialiquis dedit,at non danti non dedit ullus.

ἔρρωσθε.

Σκιπίωνι τῷ καρτερομάχῳ.
Μείλιχον μύθοις ξείνοισι,ἑλληνίδος ἀνθέα γλώττης,
Ἡ βίβλος πολλὴν ἀφθονίαν παρέχει.
Λάμπων ὡς πολλοὶ θησαυρισμῷ ὄρτα λατίνους.
Ῥωλάκαμψ σ᾽ ἄλδος,δῶκε προχειροτάτην.

Μάρκου Μουσούρου τοῦ Κρητός.
Τῆσδ᾽ ἐπιειδὲς μαίμεσκε πηδνὰ τείρεα,πλασσῶν
Γλῶσσαν καὶ ἀθυρόστηρ αὐσονὶς ἀμφὶ βίβλου.
Τῆσι παλαιβίων ξυνταρρίων ὅπισθ᾽ ῥέοντος εἶδε
Ξυνὸν ἕλων ἀμφοῖν,τὸ κτέαρ Ἄλδοιο φέρει.

12. *Ὧραι τῆς Ἀειπαρθένου Μαρίας,* Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, 1497, συσταχωμένο μὲ τὸ *Breuissima introductio ad litteres graecas.*

Folio. 160 φύλλα.
Βιβλ.: Renouard, 15(13) * *IGI*, 4870 * Rhodes, H 5 * *Manuzio*, 19 * Layton, *Add.*, 3.
Ἀντίτυπο: Γεννάδειος Βιβλιοθήκη.

Τὸ μικρὸ αὐτὸ λειτουργικὸ βιβλίδιο εἶναι τὸ πρῶτο σχετικὸ χρονολογημένο βιβλίο τοῦ Ἄλδου καὶ ἐκδόθηκε, πιθανότατα, μὲ στόχο τὴ διάθεσή του στὸ οὐνίτικο ἑλληνικὸ κοινό. Ταυτόχρονα, ἀντιπροσωπεύει καὶ τὴν





editio princeps τοῦ κειμένου. Δὲν γνωρίζουμε τὸν ἐπιμελητή του, ἡ τυπογραφικὴ μορφοποίησή του ὅμως παραπέμπει στὸ *Ψαλτήριο*, ποὺ ἐξέδωσε ὁ Ἰουστίνος Δεκάδυος, ὁ ὁποῖος πιθανότατα ἀσχολήθηκε καὶ μὲ τὴν ἐν λόγω ἔκδοση. Γιὰ τὴν ἐκτύπωση χρησιμοποιήθηκε ἐκτεταμένη ἐρυθροτυπία, ἐπίτιτλα ποὺ πρωτοεμφανίζονται καὶ δὲν χρησιμοποιήθηκαν ἔκτοτε μᾶλλον, πολλῶν εἰδῶν καὶ διαστάσεων πρωτογράμματα, τὰ μικρότερα ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι ταυτόσημα μὲ αὐτὰ τοῦ *Ψαλτηρίου*. Κοσμεῖται ἐπίσης καὶ μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου.

Τὸ μοναδικὸ καὶ χωρὶς ἀρίθμηση δεκαεξασέλιδο *Breuissima introductio ad litteres graecas*, ποὺ βρίσκεται συσταχωμένο μὲ τὸ *Ὧραι* στὸ ἀντίτυπο τῆς Morgan Library, βιβλιογραφήθηκε καὶ σχολιάζεται ἀπὸ τὴν Evro Layton.

13. **Urbanus Bolzanius,** *Institutiones Graecae grammatices*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Ἰανουάριος 1497/8.

4º. 220 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 11(4) * *BMC* V 558 * *Census*, U 66 * Firmin-Didot, 95-96 * Rhodes, U 1 * UCLA, I, 25-26(20) * *OAME*, I, 21-22 * *Manuzio*, 20.

Ἀντίτυπο: ΓΒ * ΔΠ.

Ἡ ἔκδοση *Institutiones Graecae* συντάχθηκε κατὰ παραγγελία τοῦ Ἄλδου ἀπὸ τὸν περιώνυμο ἑλληνιστὴ Urbano Bolzanio, τὸν ἐπονομάζομενο Belluno, μὲ σκοπὸ νὰ παρουσιαστοῦν γιὰ πρώτη φορὰ οἱ κανόνες τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς μὲ παραδείγματα στὰ λατινικά. Ὁ Ἄλδος ἀφιέρωσε τὴν ἔκδοση σὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους καὶ πιὸ ἐμπνευσμένους ἰταλοὺς οὐμανιστές, τὸν πολὺ Giovanni Pico della Mirandola, τὸν ἀποκαλούμενο *Φοίνικα* τῆς ἐπιστήμης, λόγω τῆς ἀγάπης του γιὰ τὰ γράμματα καὶ τῆς γνώσης του γενικότερα. Μετὰ τὴν κυκλοφορία τῆς ἔκδοσης, κόπηκε ἀναμνηστικὸ μετάλλιο πρὸς τιμὴν τοῦ Bolzanio, ὡς ἀναγνώριση τῆς ἐξέχουσας σημασίας τοῦ γραμματικοῦ ἐγχειριδίου του.

Ὁ Bolzanio (= Urbano Dalle Fosse), ποὺ γεννήθηκε τὸ 1443 καὶ πέθανε τὸ 1524, σπούδασε στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀκολουθώντας τὸν δόγη τῆς Βενετίας Andrea Gritti, καὶ ὁλοκλήρωσε τὶς σπουδές του στὴ Μεσσίνα δίπλα στὸν Κ. Λάσκαρη (Rosa, *Urbano*). Ὑπῆρξε λάτρης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐπιδίωξε νὰ μεταγγίσει τὶς γνώσεις του σὲ ὅσους ἐπιθυμοῦσαν νὰ μάθουν τοὺς κανόνες τῆς γραμματικῆς καὶ τὸν ὀρθὸ τρόπο χειρισμοῦ τῆς ἑλληνικῆς. Χαρακτηριστικά, ἐπανερχόμενος ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη στὴ Βενετία, ἀφοῦ ἐπισκέφθηκε τὶς κυριότερες ἑλληνικὲς πόλεις καὶ τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου, ἄνοιξε ἰδιωτικὴ σχολὴ στὴ Βενετία, μὲ ἐπίκεντρο τὴ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Ἀπέκτησε φήμη ὡς δάσκαλος καὶ ἡ γραμματική του ἐπανεκδόθηκε στὴ Βενετία τὸ 1512 καὶ τὸ 1545.

14. Ἀριστοτέλης, *Φυσικὴ ἀκρόασις*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Φεβρουάριος 1497.

Folio. 306 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 7(5) * *BMC* V 553 * *Census*, A 959 * Rhodes, A 15 * *OAME*, I, 14-17 * UCLA, I, 13-15(11) * *Manuzio*, 23.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη * ΕΒΕ (Κοκ. 13) * ΜΙΘΠ * ΒΚ * ΙΒΣΛ * ΒΜΠ.

Οἱ ἀριστοτελικὲς πραγματεῖες, οἱ ὁποῖες ἐντάχθηκαν στὸν δεύτερο τόμο τοῦ ἀριστοτελικοῦ corpus ποὺ ἐξέδωσε ὁ Ἄλδος, εἶχαν πρὸ πολλοῦ μεταφραστεῖ λατινικὰ καὶ εἶχαν ἐκδοθεῖ αὐτοτελῶς. Λόγου χάρη, ἡ ἔκδοση *Φυσικὴ ἀκρόασις* (*Physica*), μὲ σχόλια τοῦ Ἀβερρόη, εἶχε κυκλοφορήσει ἀπὸ τὸν Lorenzo Canozio στὴν Πάντοβα, μεταξὺ τοῦ 1472 καὶ τοῦ 1475. Ἡ πιὸ ἀξιόπιστη ὅμως λατινικὴ μετάφραση, σὲ σύγκριση μὲ τὸ πρωτότυπο, εἶναι αὐτὴ τοῦ Ἰωάννη Ἀργυρόπουλου (*Physica*), ποὺ τυπώθηκε στὴ Ρώμη, γύρω στὰ 1481, ἀπὸ τὸν Oliviero Servio.

Ἡ ἔκδοση τοῦ Ἄλδου τυπώθηκε σὲ δύο τμήματα καὶ θὰ μποροῦσε νὰ ἀποτελέσει δύο ἀνεξάρτητους τόμους. Ὁ ἕνας περιλαμβάνει τὸ *Περὶ φυτῶν ἱστορίαι* τοῦ Θεόφραστου καὶ ὁ ἄλλος τὰ προαναφερθέντα ἔργα καὶ τὰ *Προβλήματα*, τὴ *Μηχανικὴ* καὶ τὴ *Μεταφυσικὴ* τοῦ Ἀριστοτέλη.

Στὸν Πρόλογό του, ἀφιερωμένο στὸν μαθητή του Alberto Pio (Firmin-Didot, 97-98), ὁ Ἄλδος πλέκει τὸ ἐγκώμιο τῆς «φιλοσοφίας» καὶ ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ψευδο-φιλοσόφων –ποὺ κατέχονται ἀπὸ ἄγνοια, δὲν ἀκολουθοῦν τοὺς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, προσομοιάζουν περισσότερο μὲ τὸ ζῶο παρὰ μὲ τὸν ἄνθρωπο καὶ δὲν ἔχουν καμία σχέση μὲ τὴν ἀρετή–, ἐπικαλούμενος τὰ λόγια τοῦ Πλάτωνα: *Μὴ καθαρῷ γὰρ καθαροῦ ἐφάπτεσθαι οὐχὶ θεμιτόν*.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΒΙΟΣ ΕΚΤΩΝ ΛΑΕΡΤΙΟΥ.

ΑΡιστοτέλης Νικομάχου μὲν φασὶ πάππος, συγγρά-
φεως· ὁ δὲ Νικόμαχος ἰῶ ἀπὸ Νικομάχου τοῦ μα
χάονος τοῦ ἀσκληπιοῦ· καθάφησιν Ἑρμιππος
ἐν τῷ περὶ Ἀριστοτέλους· μὴ συγγενίω ἀμύν τα.
ὃς μακεδόνων ἐβασίλευσε· διαδοχὴν φιλοσοφείας ἔσ
χησεν ὧν τοιοῦτος τῶν Πλάτωνος μαθητῶν· πρᾶος λόγῳ τῷ φωνῇ, ὡς
φησι Τιμόθεος ὁ Ἀθηναῖος ἐν τῷ περὶ βίων· ἀλλὰ καὶ ἰχνογρα-
φῆσαι φασιν ἰῶ μὴ μικρόμματος· ἐάθη δέ τε τὴν ὄψιν μῶ χρῶ μῶνος
ἀδακτυλίοις ἀκαρᾶ· ἔσχε δὲ ἀγρὸν νικόμαχον ὀβολῶν δύο τ
πολακὴς ὥς φησι Τιμόθεος· ἀπέσχε δὲ πλάτωνος ἔτι πρίον τος·
ὥστε φασὶν ἐκεῖνον εἰπεῖν Ἀριστοτέλης ἡμᾶς ἀπελάκτισε κα-
θάπερ οἱ πῶλοι τὰς τροφούσας μητέρας· φησὶ δ' Ἑρμιπ-
πος ἐν τοῖς βίοις· ὅτι πρὸς βιοῦντος αὐτοῦ πρὸς φίλιππον ὑ-
πὲρ ἀθηναίων, χολαρχήσας ἐχώρει τὴν ἐν ἀκαδημίᾳ σχο λὴν ξε-
νοκράτης· ἐλθὼν τὰ δὲ αὐτὸν καὶ θεασάμενον ὑπ' ἄλλων τὴν σχο
λὴν, ἐλέσθαι πρίαπον τὸν ἐν λυκείῳ· καὶ μέχρι μὲν ἀλείμματος
τοῦ ἀναπαύεσθαι τοῖς μαθηταῖς συμφιλοσοφεῖν· ὅθεν πε
ρίπατητικὸν προσαγορευθῆναι· οἱ δ' ὅτι ἐκ νόσου πρὸς πατοῦν-
τα ἀλεξάνδρῳ συμπορεύων διελέγετο ἀπλανέστερον δὲ πλείους
ἐχώρουν ἤδη, καὶ ἐκάθισεν, εἰ πῶς αἰσχρὸν σιωπᾶν, ξενοκράτη
δ' ἐᾶν λέγειν· καὶ πρὸς θέσιν συνεγύμναζε τοὺς μαθητάς, ἅ-
μα καὶ ῥητορικῶς ἐπισκῶν· ἔπεσε μὲν τοι ἀσθενῆσαι πρὸς ἔρ

15. **Ἀριστοτέλης,** *Περὶ ζῴων ἱστορίας* (καὶ διατριβὲς τοῦ Θεόφραστου), Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, 1η Ἰουνίου 1497.

Folio. 472 φύλλα.

Βιβλ.: *HC* 1657 * *GW* 2334 * *BMC* V 555-556 * *IGI*, 791 * *Census* A 959 * Firmin-Didot, 96-101 * Rhodes, A 15 * *OAME*, I, 13-14 * UCLA, I, 15-17(12) * *Manuzio*, 22.

Ἀντίτυπο: ΣΑΟ-ΒΙΑΛ * ΕΒΕ (Κοκ. 13) * ΙΒΣΛ * ΔΒΚ.

Ὁ τρίτος τόμος τῆς ἔκδοσης τοῦ ἀριστοτελικοῦ corpus περιλαμβάνει 24 πραγματεῖες τοῦ Ἀριστοτέλη μὲ ποικίλες ἔρευνές του γύρω ἀπὸ τὸν κόσμο τῶν ζώων: *Περὶ ζῴων μορίων*, *Περὶ ψυχῆς*, *Περὶ ζῴων γενέσεως* κ.ἄ. Πραγματεῖες τοῦ Ἀριστοτέλη ποὺ συνθέτουν τὸ ἔργο *Περὶ ζῴων ἱστορίας* εἶχαν μεταφραστεῖ λατινικὰ ἀπὸ φιλοσόφους τῆς σχολαστικῆς σχολῆς τοῦ Μεσαίωνα καὶ ἐμπεριέχονται σὲ τόμους ποὺ ἐκδόθηκαν μὲ τὸν τίτλο Aristoteles, *Opera*, ὅπως αὐτὴ μὲ τὰ σχόλια τοῦ Petrus Antonius Sforzantes, ποὺ τυπώθηκε ἀπὸ τὸν Filippo di Pietro, στὴ Βενετία, τὸ 1482. Εἰδικά, ὅμως, τὸ *Περὶ ζῴων ἱστορίας* εἶχε μεταφραστεῖ λατινικὰ ἀπὸ τὸν Θεόδωρο Γαζῆ (*De animalibus*) καὶ εἶχε μάλιστα κυκλοφορήσει ἔντυπα ἤδη ἀπὸ τὸ 1476 στὴ Βενετία, στὴν ἔκδοση τοῦ Ludovico Podocatharo, ἀπὸ τὸν τυπογραφικὸ οἶκο τῶν Johann von Köln καὶ Johann Manthen. Πέντε ἀκόμη ἐκδόσεις τοῦ *De animalibus* τέθηκαν σὲ κυκλοφορία ἀπὸ τυπογραφεῖα τῆς Βενετίας, οἱ τέσσερις σὲ μετάφραση τοῦ Γαζῆ καὶ ἡ πέμπτη χωρὶς μνεία τοῦ μεταφραστῆ (1492, 1493, π. 1495 καὶ 1498).

Τὴν ἔκδοση αὐτή, ὁ Ἄλδος τὴν ἀφιερώνει καὶ πάλι στὸν Alberto Pio, πληροφορώντας τον πὼς ἡ κατάταξη τῶν διδακτικῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ τοῦ Θεόφραστου ἔγινε κατόπιν συμβουλῆς τοῦ Francesco Caballi ((†1540) ἀπὸ τὴν Μπρέσια, καθηγητῆ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἰατρικῆς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Πάντοβας (Thorndike, *Magical*).

ἈΡΙΣΤΟΤΈΛΟΥΣ ΠΕΡὶ ΖΩΩΝ ἸΣΤΟΡΊΑΣ

K. 1.

ΤΟ Α΄.

In quibus animalia inter se differunt: quibusve conveniunt: eorundemque naturae du

Ὧν ἐν τοῖς ζώοις μορίων, τὰ μὲν ἐστιν ἀσύνθετ' ὅσα διαιρεῖται εἰς ὁμοιομερῆ· οἷον σάρκες εἰς σάρκας· τὰ δὲ σύνθετα· ὅσα εἰς ἀνομοιομερῆ· οἷον ἡ χεὶρ, οὐκ εἰς χεῖρας διαιρεῖται· οὐδὲ τὸ πρόσωπον εἰς πρόσωπα· τῶν δὲ τοιούτων ἔνια, οὐ μόνον μέρη, ἀλλὰ καὶ μέλη καλεῖται· τοιαῦτα δ' ἐστὶν ὅσα τῶν μερῶν ὅλα ὄντα, ἕτερα μέρη ἔχει ἐν αὐτοῖς ἴδια· οἷον κεφαλὴ καὶ σκέλος· καὶ χεὶρ· καὶ ὅλος ὁ βραχίων καὶ ὁ θώραξ· ταῦτα γὰρ αὐτά τέ ἐστι μέρη ὅλα, καὶ ἐστὶν αὐτῶν ἕτερα μόρια· πάντα δὲ τὰ ἀνομοιομερῆ, σύγκειται ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν· οἷον χεὶρ, ἐκ σαρκός· νεύρων, καὶ ὀστῶν· ἔχει δὲ τῶν ζώων, ἔνια μὲν, πάντα τὰ μόρια, τὰ αὐτὰ ἀλλήλοις· ἔνια δ' ἕτερα· ταῦτα δέ, τὰ μὲν, εἴδη τῶν μορίων ἐστίν· οἷον ἀνοῦρις καὶ ὀφθαλμός, ἀνοῦρι νὶ καὶ ὀφθαλμῷ· καὶ σαρκί, σὰρξ, καὶ ὀστῶ ὀστοῦν· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἵππων καὶ τῶν ἄλλων ζώων, ὅσα τῷ εἴδει, ταὐτὰ λέγομεν αὐτοῖς· ὁμοίως γὰρ ὥσπερ τὸ ὅλον ἔχει πρὸς τὸ ὅλον, καὶ τῶν μορίων ἔχει ἕκαστον πρὸς ἕκαστον· τὰ δὲ, ταὐτὰ μὲν ἐστι· διαφέρει δὲ καθ' ὑπεροχὴν καὶ ἔλλειψιν· ὅσον τὸ γένος ἐστὶ ταὐτὸν· λέγω δὲ γένος, οἷον ὄρνιθα καὶ ἰχθῦν, τούτων καὶ ἑκάτερον ἔχει διαφορὰν κατὰ τὸ γένος, καὶ πρὸς τὸ γένος· καὶ ἐστιν εἴδη πλείω ἰχθύων καὶ ὀρνίθων· διαφέρει δὲ, σχεδὸν τὰ πλείω τῶν μορίων ἐν αὐτοῖς, παρὰ τὰς τῶν παθημάτων ἐναντιώσεις, οἷον, χρώματος· καὶ σχήματος· τῷ τὰ μὲν, μᾶλλον

16. Ἀθήναιος, *Δειπνοσοφιστῶν Προλεγόμενα* [Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, πρὶν ἀπὸ τὶς 15 Ἀπριλίου 1498].

Folio. μονόφυλλο.
Βιβλ.: Bühler, *Athenaeus* * *Χάρτα*, I, 339 * *Manuzio* 24.
Ἀντίτυπο: Morgan Library (MA 1346-230).

Ἡ ἔκδοση τῶν *Δειπνοσοφιστῶν* τοῦ Ἀθήναιου εἶχε προγραμματισθεῖ νὰ κυκλοφορήσει ἀπὸ τὸν οἶκο τοῦ Ἄλδου ἀπὸ τὸ 1498-1499, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Giovanni Battista Palmiere ἀπὸ τὴν Μπολόνια: «Vidi in quodam Athenei principio versiculo decimo octravo Masurius non Munsurios scribendum est».

Ἡ ἔκδοση αὐτὴ κυκλοφόρησε τελικὰ δεκαπέντε περίπου χρόνια ἀργότερα, τὸ 1514. Παραταῦτα στοιχειοθετήθηκε ἕνα μονόφυλλο «ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΟΥ ΝΑΥΚΡΑΤΙΤΟΥ ΔΕΙΠΝΟΣΟΦΙΣΤΩΝ ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ», τὸ ὁποῖο, τυπωμένο στὴ μία σελίδα μόνο, περιῆλθε στὴν κατοχὴ τοῦ Beatus Rhenanus καὶ φέρει ἰδιόχειρο κτητορικὸ σημείωμα: «Beati Rhenani sum. Nec muto dominis. AN. M. D. XIII, Basiliae».

Τὸ μονόφυλλο τοῦ Ἀθήναιου δὲν ἀποκλείεται νὰ τὸ δώρισε στὸν Rhenanus ὁ Johann Cuno, ὁ ὁποῖος ἐργαζόταν στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Ἄλδου καὶ συνέλεγε τυπογραφικὰ δοκίμια ὅπως λ.χ. τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ τοῦ Θεόφραστου.

Ὁ λόγος τῆς καθυστέρησης τῆς ἔκδοσης ὀφείλεται, μᾶλλον, στὸ ὅτι ὁ Ἄλδος δὲν εἶχε ἐξασφαλίσει ἀντίγραφο τῶν *Δειπνοσοφιστῶν* γιὰ νὰ τὸ χρησιμοποιήσει ὡς τυπογραφικὸ πρότυπο. Ἄλλωστε γνωρίζουμε ὅτι ὁ Καρτερομάχος διαπραγματευόταν ἕνα χειρόγραφο τοῦ Ἀθήναιου γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Ἄλδου τὸ 1505 καὶ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1508 ὁ Paolo Canal εἶχε ἀντιγράψει ἕνα χειρόγραφο τῶν *Δειπνοσοφιστῶν* (*Palatinus Gr.* 47), ποὺ ἦταν στὴν κατοχὴ τοῦ Battista Egnazio καὶ τὸ ὁποῖο χρησιμοποίησε ὁ Μουσοῦρος ποὺ ἐπιμελήθηκε τὴν ἔκδοση τὸ 1514.

ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΟΥ ΝΑΥΚΡΑΤΙΤΟΥ ΔΕΙΠΝΟΣΟΦΙΣΤΩΝ ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

Ἀθήναιος μὲν ὁ τῆς βίβλου πατὴρ ποιεῖται τὸν λόγον πρὸς Ἐπικράτη· δειπνοσοφιστὴς δὲ τὴν τῆς ἐπωνυμίας αἰτίαν ἔσχηκε τοῦ ὀνόματος ὑπάρχοντος τῷ λόγῳ. Λαμπρίσκος ῥωμαῖος ἀνὴρ τὴν τύχην περιφανὴς τοὺς κατὰ πᾶσαν παιδείαν ἐμπεπροπτωκότας ἑαυτοῖς ἑαυτοῦ δεῖται μόνας μούσης· ἐροῖσι οὐκ ἐὰν δύνηται καλλίστων ἐπαμπολήσειε. ἰσχύσῃ γὰρ τῇ βίβλῳ ἐνίσθητο καὶ τὸ τοῦτον χρείας· μὴ τὸ τῷ ὀνόματι ἀναπύθεσθαι· καὶ λαχανοπώλην ἐπὶ πᾶσι τοῦτο δικαίων· καὶ ἀνθρακεῖας ἰσθείας συμφοράς τε καὶ τοῦτο· μὴ ὅλως σοφούς. ἔργαμα μουσικὰ καὶ σκώμματα τῶν ἐβδομήκοντα καὶ ἑκκαίδεκα διαφορὰ πολοῦτον βασιλέων δηλοῦσθαι τε μᾶλλον μεγάλη· ὅσα δ' ἄλλα οὐδὲν δύχρεῶν ἀπομνημονεύσομαι ἢ ἐπιλέξομαι μικρὰ ἁπλᾶ δὲ διερχόμενον. Καὶ ἔστιν ἡ τοῦ λόγου οἰκονομία μιμήματος τοῦ δείπνου πολυπλείας. τὰς βίβλου διαφυὴ τῆς ἐντὸς λόγου περιεσκληνῆς· τοιοῦτον θαυμαστὸν οὗτος τοῦ λόγου οἰκονόμος Ἀθήναιος ἀδύτου λογοδείπνου εἰσηγήσατο. ῥᾴδιον τὰ αὐτὸς ἑαυτοῦ νόμους ὥσπερ οἱ ἀθήνησι ῥήτορες ὑπὸ τῆς τοῦ λέξιν θερμότητος, πρὸς τὰ ἑρμηνεῖα τῆς βίβλου βαθμηδὸν ὑπεραλλόμενοι· οἱδὲν τὴν δεῖπνον δύνην ἐπαθημένοντες δειπνοσοφιστεῖ, ὅσων Μασσυρίου νόμων ἀληθῆς τῆς πόλεως ἀπὸ ἐξαίρεσις· ἐπιμέλεσθαι περιόμενος μόνος πρὸς τὰς ἀνὴρ μὴ κατὰ τὴν ἄλλην πόλιν ἐξαίρεσθαι δύνηται· μὴ τὸ ἐγκύλιον σύμπαν ἐξηλωλώς. εἶναι γὰρ ὧν ἐπιδείκνυται ὡς μόνον τοῦτο ἀσκηκὼς ὠφέλητο· φιλότιμα πλυμα θεὸς ἐκ πάντων σωτηρίαν ἁλμῶν δ' ἦν ποιητὴς οὐδενὸς δύτερος φασὶ πρὸ μετὰ ῥήχλοχον πρῶτον. πατρὸς ἢ Πλούταρχος Λεωνίδης ὁ πλεῖος Ἀριμιλιανὸς ὁ μυρσύπος Ζώϊλος γραμματικῶν οἰκεῖος τοι. φιλοσόφων ἢ πατρῶνα Γοντικὸς Δημόκριτος οἰνίλοκος ἐδίδου, πολυμαθὴς πάμπαν ὑπερηλοπτικότατος. Φιλάδελφός τε ὁπλολεμάδης, ἀνὴρ ἐμοῦσον σοφιστοῦ θεωρίας πεπραγμένος, αἰὰ καὶ τὰ ἐν ἅλοι βίοι ὀβριπεσμένος· τῶν δὲ κυνικῶν. ἐὸς ἦν ὁ κυνάλωπος καλεῖ· ᾧ οὐ μόνοι δυολυύνες αἰῶνι ἔπιτρῶς τῷ Τιμοκράτει ἐκκλησιάζοντι, ἀλλὰ καὶ Ἀντίοννος πολὺ πλείονες. Ῥηγεωνὶς ἦν ἀγορὰ καὶ κυνιλῶν οὐδὲν ἀπολαμπρύνων. ὧν κατὰ τρεχόμενα· ἄλλων ὅσοι τὴν ἰφθίμονος, Οὐλπιανὸς ὁ τύριος· ὃς διὰ τὰς συνεχεῖς ζητήσεις ἃς ἀνὰ πᾶσαν ὥραν ποιεῖται, ἐν τοῖς ἀγῶσι περὶ πάντων βιβλιοπω-

Beati Rhenani sum. Nec multo domini.
An. M. D. XIII.
Basileæ.

17. **Ἀριστοτέλης,** *Ἠθικὰ Νικομάχεια, Πολιτικά, Οἰκονομικά, Ἠθικὰ μεγάλα, Ἠθικὰ Εὐδήμεια*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Ἰούνιος 1498.

Folio. 337 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 16(1) * *BMC* V 558-559 * *Census*, A 959 * Firmin-Didot, 103-105 * Rhodes, A 15 * *OAME*, I, 22-23 * UCLA, I, 26-27(21) * *Manuzio*, 25.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη * ΕΒΕ (Κοκ. 13) * ΙΒΣΛ * ΔΒΜ * ΔΒΔ.

Τὰ *Ἠθικά* (*Ἠθικὰ Εὐδήμεια*, *Ἠθικὰ Νικομάχεια* καὶ *Ἠθικὰ Μεγάλα*), ὅπως ὅλα τὰ ἀριστοτελικὰ συγγράμματα ποὺ ἐξέδωσε ὁ Ἀνδρόνικος Ρόδιος τὸν 1ο π.Χ. αἰώνα, μεταφράστηκαν λατινικὰ σὲ διάφορες ἐποχὲς καὶ σχολιάστηκαν ἀπὸ ἐπιφανεῖς ἐκπροσώπους τῆς σχολαστικῆς παράδοσης. Γνωρίζουμε τουλάχιστον 28 αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις τῶν πραγματειῶν αὐτῶν, περισσότερες ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἄλλη θεματικὴ ἑνότητα τῶν λεγόμενων διδακτικῶν ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλη. Ἀπὸ αὐτὲς ξεχωρίζουν οἱ λατινικὲς ἀποδόσεις τοῦ Ἰωάννη Ἀργυρόπουλου, βασισμένες σὲ βυζαντινὰ χειρόγραφα ἄγνωστα στὴ Δύση, ὅπως καὶ οἱ ἑρμηνεῖες του σὲ ἐπιλεγμένα χωρία ποὺ εἶχαν διαστρεβλωθεῖ ἀπὸ τοὺς σχολιαστὲς καὶ ἀντιγραφεῖς κατὰ τὸν Μεσαίωνα. Χαρακτηριστικά, ἡ πρώτη ἔκδοση τοῦ Ἀργυρόπουλου (*Ethica*) κυκλοφόρησε στὴ Φλωρεντία, ἐκεῖ ποὺ δίδασκε, δηλαδὴ στὴν *Accademia Fiorentina*, γύρω στὸ 1480, ἀπὸ τὸν Niccolò di Lorenzo, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιπες ἐκδόθηκαν στὸ Παρίσι, στὸ πλαίσιο τῶν ἐργασιῶν τῆς σχολῆς τῆς Σορβόνης, καὶ μία τελευταία στὴ Ρώμη, τὸ 1492, ἀπὸ τὸν Eucharius Sibber.

Στὸν Πρόλογο τοῦ πέμπτου καὶ τελευταίου τόμου τῆς ἔκδοσης τοῦ ἀριστοτελικοῦ corpus, τὸν ὁποῖο ἀπευθύνει ὁ Ἄλδος καὶ πάλι στὸν Alberto Pio (Firmin-Didot, 103-104), ὁμολογεῖ ὅτι σκοπός του ἦταν νὰ συγκεντρώσει στὴν ἔκδοση αὐτὴ ὅλα τὰ ἀριστοτελικὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα εἶχε μεταφράσει λατινικὰ ὁ Leonardo Bruni: «Γιὰ νὰ τὰ ἐντοπίσω», συνεχί-

ζει ὁ Ἄλδος, «τὰ ἀναζήτησα στὴ Ρώμη, στὴ Φλωρεντία, στὸ Μιλάνο, καὶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὣς τὴ Βρεταννία, τελικά, καὶ ποῦ δὲν ἔψαξα! Κυρίως ὅμως στὴ Βενετία ἐρεύνησα σὲ βάθος. Μετὰ τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ τόμου, ἀνέμενα μάταια γιὰ ἕξι μῆνες, μὲ σκοπὸ νὰ ἐπισημάνω ἐλλείψεις. Οἱ κόποι αὐτοὶ εἶναι πειστικὰ κριτήρια, ἐλπίζω, τῶν ὅσων ἀντιμετώπισα, δηλαδὴ τὴν ἀγνωμοσύνη, τὴ ζήλεια καὶ τὴν κακοβουλία, στὴν προσπάθειά μου νὰ ἐκδώσω ἀξιόπιστα τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλη».

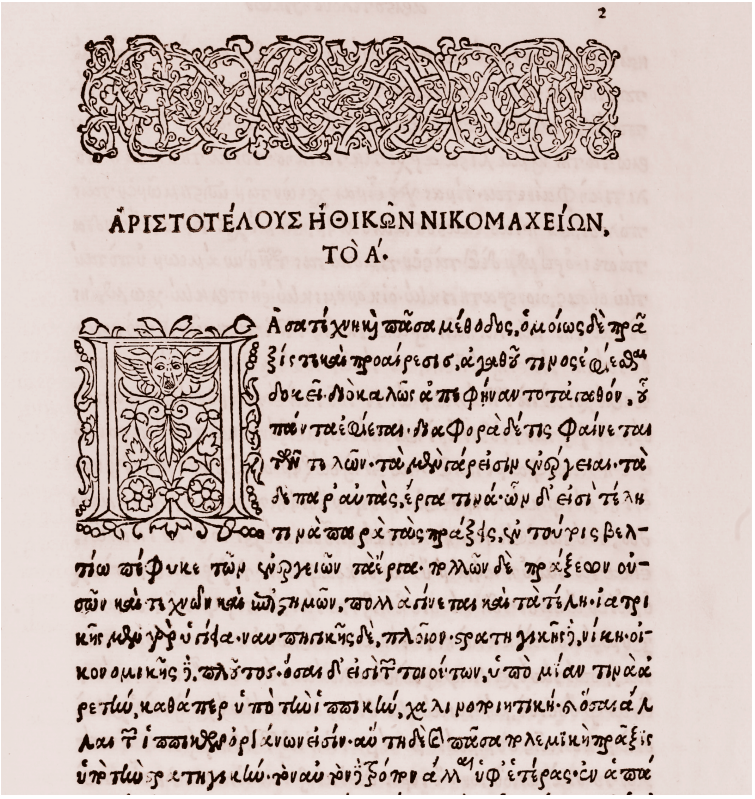
2

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ,
ΤΟ Α.

Καὶ πράγματι, μόνο δέκα χρόνια ἀργότερα, τὸ 1508, ὁ Ἄλδος ἐντόπισε τὰ κατάλληλα χειρόγραφα γιὰ νὰ ἐκδώσει τὴν *Ποιητικὴ* καὶ τὴ *Ρητορικὴ* τοῦ Ἀριστοτέλη, πραγματεῖες ποὺ συμπεριέλαβε στὴν ἔκδοση *Rhetores graeci* (*Ἕλληνες ρήτορες*), 1508-1509.

18. Ἀριστοφάνης, *Κωμῳδίαι ἐννέα* (μὲ ἀρχαῖα σχόλια καὶ φιλολογικὴ ἐπιμέλεια τοῦ Μάρκου Μουσούρου), Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, 15 Ἰουλίου 1498.

Folio. 350 φύλλα.

Βιβλ.: *HC* 1656 * *BH* I(21) * *GW* 2233 * *BMC* V 559 * *IGI*, 790 * *Census* A 958 * Firmin-Didot, 103-111 * Rhodes, A 14 * *OAME*, I, 23-24 * UCLA, I, 27-29(22) * Chantry, *Scholiain Plutum* * Ferreri, *Musuro*, 93-111 * *Manuzio*, 26.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη * ΕΒΕ (Κοκ. 12) * ΜΜΛ * ΜΙΘΠ * ΔΒΚ * ΛΜΛ * ΒΠΜΔ * ΒΜΠ.

Τὴ φιλολογικὴ ἐπιμέλεια τῆς editio princeps τῶν *ἐννέα Κωμωδιῶν*, μὲ τὰ ἀρχαῖα σχόλια, ὁ Ἄλδος τὴν ἐμπιστεύτηκε στὸν Μάρκο Μουσοῦρο. Μὲ τὶς *Κωμωδίες* τοῦ Ἀριστοφάνη καταπιάστηκαν δύο μόνο λόγιοι κατὰ τὴν Ἀναγέννηση: Ὁ Leonardo Bruni, ποὺ ἀπέδωσε ἕνα ἀριθμὸ στίχων τοῦ *Πλούτου* σὲ πεζὸ λατινικὸ λόγο καὶ ὁ Rinucci (Rinuccius de Castiglione), γνωστὸς καὶ ἀπὸ τὴ λατινική του μετάφραση τῶν *Μύθων* τοῦ Αἰσώπου, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ διάστημα ποὺ δίδασκε στὴν Κρήτη (1416 ἢ 1417) διηγήθηκε στοὺς φίλους του μία ἱστορία ποὺ περιεῖχε μία παράφραση τοῦ *Πλούτου*, σύμφωνα μὲ τὸν ἀκροατή του Cristoforo Buondelmonti.

Ἡ ἔκδοση τοῦ Ἀριστοφάνη, ποὺ βασίστηκε σὲ κώδικα τῆς συλλογῆς τοῦ Βησσαρίωνα (Venetus V), περιλαμβάνει τὶς κωμωδίες: *Πλοῦτος*, *Νεφέλαι*, *Ἱππεῖς*, *Ἀχαρνεῖς*, *Βάτραχοι*, *Σφῆκες*, *Ὄρνιθες*, *Εἰρήνη* καὶ *Ἐκκλησιάζουσαι*. Τὰ σχόλια ποὺ συνοδεύουν τὴν ἔκδοση συγκέντρωσε ὁ Μουσοῦρος ἀπὸ διάφορα χειρόγραφα, ὁ ὁποῖος στὸν ἑλληνικὸ Πρόλογό του μαρτυρεῖ μεταξὺ ἄλλων τὸν ἐνθουσιασμὸ τῶν μελῶν τοῦ τυπογραφικοῦ οἴκου τοῦ Ἄλδου γιὰ τὴν ταυτόχρονη ἔκδοση τοῦ Ἀριστοφάνη καὶ τοῦ τελευταίου τόμου τῶν *Ἁπάντων* τοῦ Ἀριστοτέλη (1495-1498).

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ, ΠΛΟΥΤΟΣ.

Ι Καρίων οἰκέτης.



Σ Ἀργαλέον πρᾶγμ' ἔσὴν
ὦ Ζεῦ καὶ θεοί
Δοῦλον γενέσθαι δυσφορον
τὸν δεσπότην.
Ἢν γὰρ τὰ βέλτιστα θνητὸς ὢν
λέξας τύχῃ.

Δόξῃ δέμοι δρᾶν ταῦτα τῷ κεκτημένῳ.
Μετίχειν ἀνάγκη τὸν θρασύπονον τ' ἀεὶ
Τὸ σῶμα σοῦ γὰρ οὐκ ἐᾷ τὸν κύριον
Κρατεῖν ὁδοιμῶν, ἀλλὰ τὸν ἐωνημένον.
Καὶ ταῦτα μὲν δή, ταῦτα· τῷ δὲ λοξίᾳ

Ι

Σ ἀργαλέ'. ὀθνείῳ δυσφορεῖ δεσπότου ἐπομένου τυφλῷ ἀνδρί. τοῦ δ' ὡς, πέπαλεκται ἡ διάνοια, εἰ τὸ θαύμαστος καὶ ἀγχίνους εἶναι τοῦ ἀνδρὸς τὸ τὰ ὡς ἐπὶ ῥᾳστα καὶ ἀπραγμονέστατα ζητεῖν καὶ πράττειν, ἢ τὸ ἐπιπόνως καὶ μετὰ πολλῶν πόνων καὶ ταλαιπωρίας ἐκπορίζειν τὰ δέοντα. ἐγὼ δὲ τὸν τοιοῦτον ἀεὶ τὸν μὲν χαῦνον, αἰσχρὸν δὲ καὶ τὸν ἐπαχθῆ καὶ δεσποτῶν. ἐγὼ δὲ ἀργαλέον, χαλεπόν. δύσκολον. δυσχερές. ἐρῶ τοι δὲ καὶ παραβολάς, ἀλγαλέον. καὶ ἰλαρὸν τὸ μὲν ἡδὺ τὸ λεῖον. ὡς καὶ ἀλγὰς καὶ ἀθυμίας. ἢ ἔργον ἀβάτοις καὶ ἀβρύτοις, τὸ δυσχερές. ἐκ τούτου παράγωγον ἀργαλέον. ὡς ἀπὸ τοῦ ἔαω ἀπύω.

Ὦ Ζεῦ. τὸν δίκαιον ἐλαύνει καὶ τὸ ἔχον τὸν αἰῶνα θεὸν ὡς τὸ Ζεῦ δὲ πεῖ ὄν ζῷα ἐστὶ τὰ ἔκτοπα νησιὰ πέλαγος καὶ ἠπείρους καὶ τὰ ἔκτοπα ὀνομάζων, καὶ τὸ ἔχον ἡδέως λέγει. Δοῦλον γενέσθαι. χαλεπὸν ὄντος φύσει τοῦ δουλεύειν, χαλεπώτερον γίνεται, ἐὰν καὶ ἀνόητός τις δεσπότης ὑπάρχῃ. Μὲν δρᾶν τοῦτο. οἱ γράφοντες τοῦτο, οὐκ ἀλῶς γράφουσιν. εὕρηται γὰρ σπανίως παλαιῶν αὐτὸ γράφων τὸ τοῦτο. καὶ ἔστι πρὸς ἦθος ἐκείνου. Μετίχειν ἀνάγκη. πρὸς τὸ ποιητικόν. Ἡμῖν γὰρ τὸ ἀναπαύεσθαι δύσκολον. Ζεὺς δὲ Ἄνεμος. δύσκολον μὲν ἰδεῖν τὸ δούλιον ἡμῖν ἔλεγον. τί γὰρ ἂν ἀκούσειεν τοῦ τὰ ἐναντία ἑαυτῷ διαπραττομένου, ἐν ᾧ μὴ πρὸς ἃ βούλεται φίλῳ ἄλλως καὶ φρονίμως αὐτῷ χρᾶται. Τῶν κακῶν. τῷ ἀφρόσυνον ὂν δεσπότης ἔχειν. ἡνίκα τὸ πλοῦτον, καὶ τοῖς ἀπειθοῦσι τοῖς δεσποτικοῖς ὀφείλοντι εὐπειθεῖσι δὲ οἱ ἀπὸ ἴκελοι τὰ ἄρθρα πολλοὺς ἔχειν. ὡς περ οὖν ἐκεῖ, τὰ βέλτιστα πεφυκότι ἰδεῖν ἀπὸ ἴκασι τὸ ἄρθρον, οὕτω καὶ τοῦθ' ὁ τῶν Θεσπιέων ἔξηγεῖτο, τὸ ὡς ἐνθεῖ. τὸ πολιόν. τὸ δὲ τοῦτο τὸ δεύτερον, ἀλλ' ἔστιν αὐτὶ τοῦ τοῦ. ἢ ὡς οἱονεὶ τοῦτο τὸν. ἀλλαὶ τοῦ τοῦτο πάλιν ἀπὸ ἴκασι. Τὸ σῶμα τοῦ γὰρ οἱονεὶ αὐτὸ μὲν ἑαυτοῦ τὸν δοῦλον οὐκ ἐᾷ μαστεύειν. μάλιστα δὲ κύριος τοῦ σώματος ἕκαστος αὐτὸς ἑαυτοῦ. Τὸν ἐωνημένον. αὐτὶ τοῦ τὸν ὠμπισμένον ἀπὸ τοῦ ὠνέομαι. λέγουσι δὲ διὰ τοῦ αὐτῆς φωνῆς πλάσεως τοῦ ῥήματος ἰλλίσεις. τοῦ δὲ ὀνόματος τὸ πλεῖστον ἔκ ἐστιν ὠνησάμενον. ὃ μεταβάλοντες αὐτὸ εἰς ἕτεραν φωνὴν πρὸς ἀμφοτέρους λέγουσιν αὐτοί. Καὶ τοῦτο μὲν δὴ τοῦτο. καὶ τοῦτο μὲν δὴ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. ἔστι δὲ τὸ χρῆμα ἀποθετικὸν τῆς πρώτης διανοίας. Τῷ δὲ λοξίᾳ. τῷ ἀπόλλωνι. ἤτοι τῷ λοξίᾳ ἴσαν πέμπτη. λοξὰ γὰρ μαντεύεται ὁ θεός. ἢ τῷ λοξίᾳ πορείαν ποιοῦμεν. ὁ αὐτὸς γάρ ἐστι τῷ ἡλίῳ.

Hæc sunt græcorum uoluminum nomina, quæ in Thermis Aldi Romani Venetiis impressa sunt ad hūc usq; diem. ſ primum octobris. M.IID. Nam cū quotidie aliquis peteret, qui nam græci libri formis excusi sint, ac quanti ueneant ad minimū, quod uel ipse scire cuperet, uel ad amicos id cupide efflagitātes mitteret, pertædebat toties idem scribere occupatissimum hominem.

¶In grammatica.

Erotemata Cōstantini Lascaris e regione cū interpretatione latina. ¶Item de literis, ac diphthōgis græcis. ¶Eiſdē introductio quædam docens etiā sine magistro syllabas & dictiōes græcas posse legere, tā paruis q̄ maiusculis scriptas characteribus. ¶Item quo nam modo literæ & diphthōgi græcæ ad nos ueniant. ¶Item abbreuiationes q̄ plurimæ, quibus frequentissime græci utūtur. ¶Item Pater noſter. ¶Aue Maria. ¶Salue Regina. ¶Credo in unum deū patrem omnipotētem. ¶In pricipio erat uerbum. ¶Eiſdē aurea carmia Pythagoræ. ¶Eiſdē pcepta Phocylidæ utilissima. omnia cū expositione latina e regiōe i uno uoluminе. uēdunt marcellis quatuor.

Grammatica Vrbani utilissima ad declināda nomina, pronomia, & uerba omnia tā lingua cōi, q̄ aliis quatuor. Attica. Ionica. Dorica. Aeolica. cū regulis optimis & necessariis ita, ut nihil ferē sit prætermissum, quod introducere posse i græcam linguā usum fuerit. Vbi etiam copiose tractatur de cæteris orationis ptibus. Venditur nō minoris marcellis quatuor.

Canonismata quæ thesaurus & cornucopiæ appellātur dictionum difficilium, & maxime uerborum, quæ apud Homerum ex commentariis Eustathii, & aliorum grammaticorum per ordinem literarū. ¶Aelii Dionysii de indeclinabilibus uerbis. ¶Declinationes uerborū sum & eo, utilissimæ. ¶De iis quæ ſedere significant. ¶Quot sint quæ ire significant. ¶Ex scriptis Herodiani excerpta de magno uerbo scitu dignissima, & rara inuentu. ¶Ex scriptis eiusdē deductiones uerborum difficulter declinatorum. ¶Chœroboſci ad eos qui in omnibus uerbis regulas quærunt & similitudines. ¶Eiusdem in quibus ob malesonantiam attrahatur n litera. ¶De anomalis & æqualibus uerbis secūdum ordinem alphabeti. ¶Herodiani de inclinatis, & encliticis, & coenclinatis dictiunculis. ¶Ex scriptis Chœroboſci de iis quæ ſclinantur, enclitic ſq;. ¶Sine auctore de iis quæ inclinātur. ¶Ex scriptis Ioannis grammatici de idiomatis. ¶Eustathii de idiomatis quæ apud Homerū. ¶Eiſdē de idiomatis, ex iis quæ a Corintho decerpta. ¶De fœmininis noſibus, quæ desinunt in o magnum. oſa in unouolumine. Vendūtur minimo, nummo aureo & semis.

Grammatica doctissima & (pace aliorum dixerim) omnium utilissima Theodori Gazæ uiri ingenio & doctrina uel cum antiquissimis conferendi. ¶Eiusdem de mēsibus pulcherrimum opus. ¶Item quatuor libri Appollonii de cōstructiōe. Omnia i uno uolumine. Veneunt aureo nummo, nec minoris.

Dictionarium græcum copiosissimum secundum ordinem alphabeti cum interpretatione latina. ¶Cyrilli opusculum de dictionibus, quæ uariato accentu mutant significatum secundum ordinem alphabeti cum interpretatione latina. ¶Ammonius de differentia dictionum per literarum ordinem. ¶Vetus ſtructio & denominatiōes perfectorum militum. ¶Significata τῶν ā. ¶Signi ficata τῶν ω. ¶Index oppido q̄ copioſus per literas & latinas ordinē, quod est loco dictionarii latini copiosissimi cum interpretatione græca. Docet n. latinas dictiōes ferē omneis græce dicere, & multas ét multis modis. Omnes in uno uoluminе minimum pretiū est aureus nummus.

¶In Poetica.

Theocriti eclogæ triginta. ¶Hesiodi theogonia. ¶Eiusdē scutum herculis. ¶Eiusdē georgicorum libri duo. ¶Maximi Planudæ ex latino libro qui Cato dicitur Sniæ parænetice distichi. ¶Caput De inuidia. Theognidis Megarēſis siculi sniæ elegiacæ. ¶Sniæ pulcherrimæ monoſtichi p capita ex uariis poetis. Aurea Carmia Pythagoræ. ¶Phocylidæ poema admonitoriū utilissimū. ¶Carmia Sibyllæ erythrææ de christo IESV. ¶Differētia uocū. Omnia in uno uoluminе. Venduntur non minoris marcellis octo.

Aristophanis cum antiquis commentariis Comœdiæ nouem. Plutus. Nebulæ. Ranæ. Equites. Acharnes. Vespæ. Aues. Pax. Cōtionatrices fœminæ. Minimum pretiū uenetiis, aurei nūmi duo & semis.

Musæi poetæ antiquissimi De Herone & Leandro amantibus cum interpretatione latina. uenditur, marcello.

¶In logica.

Logica Aristotelis i. organū. hoc est Porphyrii introductio siue uniuersalia liber unus. ¶Prædicamēta Aristotelis liber unus. ¶Peri hermenias liber unus, siue sectiones sex. ¶Priora resolutoria libri duo. ¶Posteriora resolutoria libri duo. ¶Topica libri octo. ¶Elenchi libri duo. Oēs i uno uoluminе. uēdūtur aureo & semis.

In philoſophia. Primum uolumen.

Vita Aristotelis p Laertiū & philoponū & uita Theophrasti. ¶Aristotelis physicorū libri octo. ¶De cœlo libri quatuor. ¶De gnatiōe & corruptiōe libri duo. ¶Meteorologicorū libri quatuor. ¶De mūdo ad Alexādrū liber unus & Philōis iudæi de mūdo liber unus. ¶Theophrasti de igne liber unus. ¶De uētis liber unus. ¶De lapidibus liber unus. ¶De signis aquarū & uētorū fcerti auctoris. Oēs i uno uoluminе. uēdūtur ad minimū nūmis aureis duobus.

¶Secundum uolumen.

Dehistoria aīalium libri octo. ¶De ptibus animaliū libri quatuor. ¶De gressu aīalium liber unus. ¶De aīa libri tres. ¶De sensu liber unus. ¶De memoria liber unus. ¶De somno & uigilia liber unus. ¶De somniis liber unus. ¶De diuinatione per somnium, liber unus. ¶De motu aīalium liber unus. ¶De gnatione aīalium, libri qnq;. ¶De longitudine & breuitate uitæ liber unus. ¶De iuuentute & senectute, & respiratiōe, & uita & morte libri tres. ¶De spiritu liber unus. ¶De coloribus liber unus. ¶Physiognomicorum liber unus. ¶De mirabilibus auditiōibus liber unus. ¶De Xenophanis Zenonis. & Gorgiæ opiōnibus, liber unus, ¶De idibilibus lineis, liber unus. ¶Theophrasti de piscibus liber unus. ¶De uertigine oculo & liber unus. ¶De laboribus, liber unus. ¶De odoribus, liber unus. ¶De sudoribus, liber unus. oēs in uno uoluminе. minimum pretium Venetiis nummi aurei duo & semis.

¶Tertium Volumen.

Theophrasti de historia plāta & libri decē. ¶Eiusdē de causis plantarū libri sex. ¶Aristotelis problematum sectiōes duo de quadraginta. ¶Alexandri aphrodisiēſis problematū libri duo. ¶Aristotelis mechanico & liber unus. ¶Eiusdē metaphysicorū libri quatuordecim. ¶Theophrasti metaphysico & liber unus. Oēs in uno uoluminе. minimū pretium nummi aurei, tres.

¶Quartum Volumen.

Aristotelis magno & moraliū ad Nicomachū patrē libri duo. ¶Ethico & ad Eudemum discipulum libri octo. ¶Ethico & ad Nicomachum filium libri decē. ¶Oeconomico & libri duo. ¶Politico & libri octo. oēs i eodē uoluminе. mimum ptiū nūmi aurei duo.

Psalterium græcum. uendit marcellis quatuor.

In ſacra ſcriptura.

Officium in honorē Beatissimæ uirginis cum psalmis penitentialibus e latino in græcum. uenditur Marcello duobus.

19. Καταλογοι των Εκδοσεων του Αλδου

Βιβλ.: *OAME*, I, Πίνακες IX, X, XIV ⁕ *Manuzio*, 30, 74, 118.

Ὁ Ἄλδος κυκλοφόρησε συνολικὰ τρεῖς Καταλόγους μὲ τὶς ἑλληνικὲς καὶ λατινικὲς ἐκδόσεις του, τὸ 1498, τὸν πρῶτο καὶ τοὺς ἑπόμενους τὸ 1503 καὶ τὸ 1513. Πρόκειται οὐσιαστικὰ γιὰ ἀναγγελίες τῶν πρὸς πώληση βιβλίων του: *℄ LIBRI GRÆCI IMPRESSI* καὶ *LIBRI LATINI*. Στὸ τέλος τῶν Καταλόγων, ἐν εἴδει κολοφώνα, δημοσιοποιεῖται στὸ κοινὸ ὅτι τὰ βιβλία αὐτὰ τυπώθηκαν στὶς *Θέρμες* τοῦ Ἄλδου Ρωμάνου στὴ Βενετία.

Ὁ πρῶτος Κατάλογος εἶναι διαρθρωμένος κατὰ θεματικὲς ἑνότητες: *Γραμματική*, *Ποιητική*, *Λογικὴ* καὶ *Φιλοσοφία*, καὶ καταγράφονται ὅλες οἱ ἐκδόσεις του, ἀκόμη καὶ τὰ δύο λειτουργικὰ βιβλία ποὺ κυκλοφόρησε, τὸ *Ψαλτήριον* καὶ τὸ *Ὡρολόγιον τῆς Ἀειπαρθένου Μαρίας*, μολονότι δὲν ἀποτελοῦν ξεχωριστὴ ἑνότητα.

Ὁ δεύτερος Κατάλογος, τοῦ 1503, παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιατὶ διαφημίζει πρὸς πώληση καὶ ἑλληνικὲς ἐκδόσεις ἄλλων τυπογραφικῶν οἴκων, ποὺ λειτούργησαν ὄχι μόνο στὴ Βενετία ἀλλὰ καὶ στὸ Μιλάνο, οἱ ὁποῖες πρέπει νὰ ἦταν διαθέσιμες ἀπὸ τὸ βιβλιοπωλεῖο τοῦ Ἄλδου. Λόγου χάρη: *Μέγα Ἐτυμολογικόν* (Βενετία, Ν. Βλαστὸς καὶ Ζ. Καλλιέργης, 1499), Σιμπλίκιος, *Εἰς τὰς δέκα Κατηγορίας τοῦ Ἀριστοτέλους* (Βενετία, Βλαστὸς-Καλλιέργης, 1499), Ἀμμώνιος Ἑρμείου, *Ὑπόμνημα εἰς τὰς πέντε φωνὰς ἀπὸ φωνῆς Ἀμμωνίου Μικροῦ τοῦ Ἑρμείου* (Βενετία, Βλαστός, 1500) καὶ Ἀπολλώνιος Ρόδιος, *Ἀργοναυτικά*, κείμενο καὶ σχόλια (Φλωρεντία, ἔκδοση τοῦ Ἰανοῦ Λάσκαρη, 1496). Προφανῶς, πρόκειται γιὰ ἀδιάθετα ἀντίτυπα τυπογραφείων ποὺ εἶχαν ἀναστείλει τὴ λειτουργία τους, τὰ ὁποῖα ὁ Ἄλδος ὑπολόγιζε νὰ προωθήσει στὸ ἑλληνικὸ λόγιο καὶ καλλιεργημένο κοινὸ τῆς Βενετίας, καὶ ὄχι μόνο.

ALDVS STVDIOSIS. S.

LIBRORVM Et græcorum, & latinorum nomina, quot quot in hunc usq; diem excudendos curauimus, scire uos uo lumus. Vbi etiam quædam de libris singulis, tanquam eo rum argumenta dicuntur, ut inde quid singulo quoq; libro tractatur, facile cognoscatis. Quod ideo factum est, qa, cum undiq; ad nos scribatur, qui nam libri cura nostra excusi sint, sic satisfaciamus, cum aliter, propter summas occupationes nostras, non liceat.

LIBRI GRAECI.

Erotemata Constantini Lascaris tribus libris, in quibus hæc habentur, uidelicet. De quatuor grammaticæ, & octo orationis partibus. De formatione uerborum per tempora, & modos omnes. De accentibus, et punctis, & locis tonorum. De præpositionum constructione. De figuris. De anomalis uerbis. De aspiratione, & exilitate uocalium, & diphthongorum, hæc primo libro. De constructione uerborum, libro secundo. De nomine, & uerbo abunde admodum, libro tertio. De pronominibus secundum diuersas linguas, & quemadmodū eis poetæ utuntur. Quæ omnia habent latinam tralationem propter græcarum literarum rudes, sin tamen, ut & amoueri, & addi latinum queat pro cuiuscunq; arbitrio. In medio latinæ tralationis habetur Cebetis Thebani tabula, & oratio quædam ad Virginē tum græce, q̄ latine, ne charta, quæ super erat, periret. Inest & nostrum Opusculū de literis, & diphthongis græcis, ut possint, q præceptore carent, uel per se ipsos discere prima pia literarum græcarū. Item quēadmodum literæ, & diphthongi græcæ ad nos ueniant. Abbreuiationes etiam græcæ. Oratio dominica, & duplex salutatio ad B. Virginem. Symbolum Apostolorū. Euangelium diui Ioannis. Carmina aurea Pythagoræ. Phocylidis documenta. Omnia habent latinam interpretationē. Inest etiam perbreuis ad hebraicam linguā introductio. Nec non de Dialectis & græce, et latine, ubi multa digna lectu dicuntur.

Canonismata, quæ thesaurus, & Cornucopiæ appellatur dictionum difficilium, & maxime uerborum, quæ apud Homerum ex commentarijs Eustathij, & aliorum grammaticorum per ordinem literarum. Aelij Dionysij de indeclinabilibus uerbis. Declinationes uerborum sum, & eo, utilissimæ. De ijs, quæ sedere significant. Quot sint quæ ire significant. Ex scriptis Herodiani excerpta de magno uerbo scitu dignissima, & rara inuentu. Ex scriptis eiusdem deductiones uerborum difficulter declinatorum. Chæroboscī ad eos, q in omnibus uerbis regulas quærunt, & similitudines. Eiusdem in quibus ob male sonantiam attrahatur .r. litera. De anomalis, & inæqualibus uerbis secundum ordinem alphabeti. Herodiani de inclinatis, & encliticis, & cœncliticis dictiunculis. Ex scriptis Chæroboscī de ijs, quæ iclinantur, encliticisq;. Sine author de ijs, quæ iclinantur. Ex scriptis Ioānis grāmatici de idiomatis. Eustathius de idiomatis, quæ apud Homerū. Item de idiomatis, ex ijs, quæ à Corintho decerpta. De fœmininis nominibus, quæ desinunt in o magnum.

Grāmaticæ doctissima, & (pace aliorum dixerim) omnium utilissima Theodori Gazæ uiri ingenio, & doctrina uel cū antiquissimis conferendi. Eiusdem de mensibus pulcherrimū opus. Item quatuor libri Apollonij de constructione.

Dictionarium græcum copiosissimum secundum ordinem alphabeti cum interpretatione latina. Cyrilli opusculum de dictionibus, quæ uariato accentu, mutatę significatum, secundum ordinem alphabeti cum interpretatione latina. Ammonius de differentia dictionum p literarū ordinem. Vetus instructio, & denoīationes præfectorum multum. Significatiue τῦω. Significatiue τῦως. Index oppido q copiosus per literarum latinarum ordinem, quod est loco dictionarij latini copiosissimi cum interpretatione græca. Docet enim latinas dictiones fere omneis græce dicere, & multas etiam multis modis. Illud etiam significandum existimaui, plurima nuper emēdata, plurima item addita, tum ijs, quæ poetæ sunt .r. literam in fine additam.

Theocriti eclogæ triginta. Hesiodi theogonia. Eiusdem scutum Herculis. Eiusdē georgicorum libri duo. Maximi Planudæ ex latino libro, qui Cato dicitur, Sententiæ parænenticæ distichi. Caput De inuidia. Theognidis Megarensis Siculi sententiæ elegiacæ. Sententiæ perutiles monostichi per capita ex uarijs poetis. Aureæ Carmina Pythagoræ. Phocylidæ poema admonitorium utilissi, Carmina Sibyllæ erythrææ de Christo IESV. Differentia uocum.

Aristophanis cum antiquis commentarijs Comœdiæ nouem. Plutus. Nebulæ. Ranæ. Equites. Acharnes. Vespæ. Aues. Pax. Cōcionatrices fœminæ.

Musæi poetæ antiquissimi De Herone, & Leandro amantibus opusculum cum interpretatione latina.

Logica Aristotelis, qđ organum græce dicitur, ubi habentur hæc. Porphyrij introductionis, siue uniuersalium liber unus. Prædicamentorum Aristotelis liber unus. Perihermenias liber unus, siue sēchones sex. Priorum resolutoriorum, libri duo. Posteriorum resolutoriorum, libri duo. Topicorum, libri octo. Elenchorum, libri duo.

Primum uolumen in Philosophia.

Vita Aristotelis per Laertiū, & Philoponum, & uita Theophrasti. Aristotelis physicorum libri octo. De cœlo libri quatuor. De generatione, & corruptione libri duo. Meteorologicorum libri quatuor. De mundo ad Alexādrum liber unus. Philonis iudæi de mundo liber unus. Theophrasti de igne liber unus. De uentis liber unus. De lapidibus liber unus. De signis aquarum, & uentorum incerti authoris.

Secundum uolumen.

De historia animalium libri octo. De partibus animaliū libri quatuor. De gressu animalium liber unus. De anima libri tres. De sensu liber unus. De memoria liber unus. De somno, & uigilia liber unus. De somnijs liber unus. De diuinatione per somnū liber unus. De motu animalium liber unus. De generatiōe animalium libri quinq;. De lōgitudine, & brevitate uitæ liber unus. De iuuētute, & senectute, et respiratiōe, et uita, et morte libri tres. De spiritu liber unus. De coloribus liber unus. Physiognomicorū liber unus. De mirabilibus auditiōibus liber unus. De Xenophanis, Zenonis, & Gorgiæ opinionibus, liber unus. De indiuisibilibus lineis, liber unus. Theophrasti de piscibus liber unus. De uertigine oculorū liber unus. De laboribus liber unus. De odoribus liber unus. De sudoribus liber unus.

Tertium Volumen.

Theophrasti de historia plantarum, libri decem. Eiusdem

Gregorii Nazanzeni opusculum, ubi philosophaturiatq; enariatquæ in tota uita expertus est, heroicis. 620. ¶ Eiusdem utrginitatis carmen, heroicis. 70. ¶ Eiusdē documēta virginibus, heroicis. 634. Eiusdem ludus de suæ ipsius animæ passionibus, elegis. 110. ¶ Eiusdem commiseratinum de ipsius animæ affectibus, heroicis. 70. ¶ De uitæ stultitia & perfidia & communi omnium fine, heroicis. 60. ¶ Lamentatio suorum laborum & ad Christum oratio de solutiõe suæ uitæ, heroicis. 31. ¶ Ad se ipsum per interrogationem & responsionem, heroicis. 31. ¶ Insomnium de Anastasiæ ecclesiã, quam struxit in Constantinopoli, elegis. 104. ¶ De uitæ differentiis: & cõtra falsos sacerdotes, elegis. 108. ¶ Ad episcopos, heroicis. 117. ¶ Ad sacerdotes Constãtinopolis, & ipsam urbem, elegis. 16. ¶ De humana natura, elegis. 331. ¶ De extrinseca hominum uita, elegis. 162. ¶ De uitæ itineribus, heroicis. 40. ¶ Diuersarum uitarum beationes, elegis. 66. ¶ Iuramenta, uel promissiones per iusurandum, elegis. 30. ¶ Contra carnem, elegis. 60. ¶ Contra diabolũ, heroicis. 10. ¶ Cõtra tria erga Deum admonitio, heroicis. 16. ¶ Expulsio diaboli & Christi invocatio, elegis. 14. ¶ Luctus, elegis. 8. ¶ Ad animum suum, elegis. 6. ¶ De fatali humana natura, elegis. 12. ¶ Aliud epigramma, elegis. 21. ¶ De desyderio erga Deum, elegis. 14. ¶ Lamẽtabile pro sua anima, heroicis. 114. ¶ Luctus, elegis. 18. ¶ Supplicatorij, heroicis. 14. ¶ Funebris & compendium suæ uitæ, elegis. 13. ¶ Pœnitẽtiarium & hortatorium, elegis. 42. ¶ Cõtra diabolum, elegis. 4. ¶ De legitimis libris diuinitus inspiratæ scripturæ tum heroicis tum elegis tum iambicis. 39. ¶ Verbera ægypci, elegis. 12. ¶ Mosis dialogꝰ, heroicis. 10. ¶ De duodecim patriarchis, heroicis. 5. ¶ De duodecim Apostolis, heroicis. 4. ¶ De Christi genealogia, heroicis. 102. ¶ Christi miracula secũdum Matthæum, elegis. 35. ¶ Eiusdē parabolæ & ænigmata, elegis 18. ¶ Eiusdem miracula secũdum Ioannem [illegible] elegis.
dum Lucam, elegis. 20. ¶ Eiusdem parabolæ, iambicis. 11. ¶ Christi miracula secũdum Marcum, heroicis. 17. ¶ Parabolæ quatuor euãgelistarum, heroicis. 106. ¶ Ad monachos in communi uita, heroicis. 14. ¶ Ad græcos de monachis hortatorium, elegis. 168. ¶ Ad Iulianum, elegis. 30. ¶ A Nicobulo ad patrẽ, heroicis. 107. ¶ Nicoeli ad filium, heroicis. 134. ¶ Ad Vitalianum a filiis, heroicis. 151. ¶ In nobilẽ male moratum, elegis. 40. ¶ Itineraria, heroicis. 33. ¶ In silentiũ in ieiuniis, elegis. 105. ¶ Hymni ad Christum post silentium in pascha, elegis. 51. ¶ Admonitorium, heroicis. 111. ¶ Ad se ipsum post reditum ex Cõstantinopoli, elegis. 51. ¶ Ad se ipsum, heroicis. 11. ¶ In carpentẽ, solitariam uitam degentes, elegis. 50. ¶ In morbum, elegis. 118. ¶ Ad Nemesium, heroicis. 331. ¶ Sententiæ distichæ, elegis. 124. ¶ Cõtra mulieres ornatas, elegis. 334. ¶ In magnum Basilium duodecim epitaphia, elegis. 51. ¶ Sententiosa distticha, iambicis. 51. ¶ Sententiosa tetrasticha, iambicis. 111. ¶ Quæ ossa habẽt latinam tralationẽ: quæ & addi & amoueri potest pro legentis arbitrio. In medio quaternionum tralationis totius operis habetur historia euangelii secũdum Ioannem græce & latine.

Nonni poetæ Panopolitani Paraphrasis totius historiæ Euangelicæ secundum Ioannem carmine heroico excellẽti. Incipit enim sic. ἄγχιστα ὦ, ἀνίχνευτε αὐτὸν λόγε αὐχὲ. Ἰδιότης πατρὸς ὁμιλίας, υἱὸς ἀμίστως. καὶ λόγος ἐν προθύροις θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς φάος. Sunt autem carminum tria millia: & trecenta: ac quinq; & triginta. habent latinam interpretationem e regione ad græcarum literarum rudium utilitatẽ: quæ tamen tralatio sicut libuerit seperare a græco, potest pro arbitrio suo. In medio tralationis latinæ in singulis quaternionibus habentur aliqd historiæ euãgelicæ secundum Ioannem, prosa oratione: & græce & latinene charta inibi: quæ superaverterit.

Dioscorides de materia medicinali, libri sex. ¶ Eiusdem de venenosis animalibus: ubi & de cane rabido: & signis eiꝰ: & de morsis ab eo, liber septimꝰ. ¶ Eiusdẽ de signis eorum, qui a uenenosis animalibus morsi fuit, liber octauus. ¶ Eiusdem de cura eorũ, qui a uenenosis animalibus morsi sunt, liber nonus. ¶ Nicãdri Colophonii poetæ theriaca cum commẽtariis. ¶ Eiusdem Alexipharmãca cum cõmentariis.

Leontii Mechanici de Sphæræ Arati cõstructione. ¶ Arati Solẽsis phænomena cũ commẽtariis Theonis. ¶ Procli Diadochi sphæra: & græce & latine.

Iulii Pollucis uocabulariũ, quod inscribit [illegible] de eodem dicit & de quo ratio methodicus singula appellentur. nõ fuit enim non tam multitudine, q̃ pulchri delectu. Totũ uero opus diuiditur in decem libros: nec per ordinem literarum uocabula denotantur. Sed sunt præposita capita rerum omniũ summatim ante singulos libros ab ipso autore. Sed ego, ut facilius iueniri omnia queant quæ in libris singulis ante id ipsum uolumen pertractantur: copiosiusq; & dilucidius: & latine: & græce imprimenda curaui, numeris anthmeticis annotata, quibus ad columnulã, i qua ideſt, quod quæritꝰ studiosus lector remittitur. quãdoquidem singulas quasq; libri totius columnulas iisdem numeris signandas curauimus.

Stephanus de urbibus opus per q̃ utile: maximeq; necessarium sis, qui humanitati incumbunt. nã & urbes multas: quæ apud historicos & poetas leguntur [illegible] docet & quo nam modo gentilia ab urbibus nomina deducãtur ostendit. Adde, q̃ huiusmodi nominum orthographiam, in qua plurimum errare solent græcarum literarum rudes ex Stephano operæpretium est discere.

Thucydides de bello inter Peloponnenses: & Athenienses, libri octo, quos hæc ſmãtunt. ¶ Aphthonii Sophistæ laudatio in Thucydidem ex ipsius in Rhetorica exercitamẽtis. ¶ Vita Thucydidis. ¶ Itẽ aliter Marcellini de uita Thucydidis, & ipsi orationis forma ex tota conscriptione extractio. ¶ Item aliter de Thucydide ex Suida. ¶ Dionysius Alicarnasseus de Idiomatis apud Thucydidem.

Herodoti libri nouem, quibus musarum Clius. Eutherpes. Thaliæ. Melpomenes. Therpsichores. Eratus. Polymniæ. Vraniæ. Calliopes indita ab eo nomina. Vbi notandum primum librum abundare a cæteris, quibus cum conferimus exemplar nostrum multis chartisque & in eo defuntq; a Laurentio Valla tralatus habetur, quod conferendo licet cognoscere.

Luciani opuscula. 171. quibus prout rerum varietatem, & copiam: & dicendi elegantiam & facilitatẽ, perbreui piacere quis græcis literis potest. ¶ Insunt & icones quinq; & sexaginta. Philostrati iidem imagines & species rerum quarundamq; in tabellis, in porticu quadam Neapoli erant depictæ: quas Philostratus hospitis sui filio enarraticum is admodum puer, discendi cupidus rogasset. Philostratus ut sibi eas depictas imagines declararet. ¶ Item eiusdem heroica. est enim dialogus in quo uinitor quidam cum Phœnice hospite suo multa cõmemorat: & iter cætera ideas & species heroum, qui apud Troiam pugnauerunt ipse a Protesilao didicit. alibiuiter docet. describit autem heroas tanum & urginti. ¶ Additur & cætera icones Iunioris Philostrati duodeuiginti. ¶ Itẽ enarrationes Callistrati in statuas quorundam. ¶ Necnon Philostrati uitæ sophistarum. 13. duobus libris. ¶ Index etiam duplex alter ante Luciani dialogos eorum, quæ in eo uolumine tractantur: alter post opuscula Philostrati eorum omnium: quæ habentur inibi.

Paralipomena xenophontis. i. historia græcarum rerum, quas prætermisit Thucydides libris septem. ¶ Gemistonis, qui & Pletho dicitur: historiæ græcæ derelictæ a xenophonte, duobus libris. ¶ Herodianus de imperio post Marcũ, libri octo: q̃ ab Angelo Politiano tralati, speciẽ habẽtes [illegible] Thucydidis. Ibanes, quidẽ, sed quæ difficillima quæq; fere enarrant. ptãres certe rem maximã, quæ absq; illis Thucydem intelligeret: effetq; mihi (ut ait poeta) magnus Apollo.

Philostrati de uita Apollonii Tyanei libri octo: in quibus mirabilia de eo Viro narrantur. ¶ Iidem libri latini Alemano Rinuccino Florentino interprete. ¶ Eusebius

20. *Ἐπιστολαὶ διαφόρων, φιλοσόφων, ρητόρων, σοφιστῶν* (ἔκδοση τοῦ Μάρκου Μουσούρου), Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, 17 Ἀπριλίου 1499.

4ο. 408 φύλλα.

Βιβλ.: *HC* 6659 * *GW* 9367 * *BMC* V 560 * *IGI*, 3707 * *Census* E 64 * Firmin-Didot, 119-123 * Rhodes, E 1 * *OAME*, I, 26 * UCLA, I, 30-33(24) * Belloni, *Lettere greche* * Ferreri, *Musuro*, 112-131 * *Manuzio*, 31.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη * ΒΙΑΩ * ΕΒΕ (Κοκ. 44) * ΔΔΒ * ΔΒΛ * ΜΙΘΠ * ΜΜΛ * ΒΜΟΕ * ΔΒΚ * ΒΜΠ.

Ἡ ἐπιστολογραφία θὰ μποροῦσε νὰ χαρακτηρισθεῖ «παιδί» τῆς Ρητορικῆς, ποὺ καλλιεργοῦσε τὴν ἀνταλλαγὴ ἐπιστολῶν ὡς γυμνάσματα ὕφους. Ἡ συλλογὴ τῶν *Ἐπιστολῶν*, ποὺ συγκροτήθηκε ἀπὸ τὸν Μάρκο Μουσοῦρο, περιλαμβάνει σὲ δύο ξεχωριστὲς ἑνότητες τμῆμα τῆς ἀλληλογραφίας φιλοσόφων, σοφιστῶν καὶ ἐννέα ρητόρων. Διασώθηκε μεγάλος ἀριθμὸς ἐπιστολῶν, μὲ ποικίλο περιεχόμενο καὶ ἐνδιαφέρον (γιὰ τὸν ἔρωτα, τὴ γεωργία, τὴν ἁλιεία κ.ἄ.), ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀντλοῦμε πολύτιμες πληροφορίες τόσο γιὰ τὸν βίο καὶ τὰ ἔργα τῶν ἴδιων τῶν ἐπιστολογράφων ὅσο καὶ γιὰ τὶς καθημερινὲς δραστηριότητες καὶ τὶς συνήθειες ὅλων τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων στὴν Ἀθήνα.

Στὸ τέλος τοῦ πρώτου τμήματος τῆς ἔκδοσης, ποὺ φέρει τὴ χρονολογία Μάρτιος τοῦ 1499, ὁ Μουσοῦρος πληροφορεῖ τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ ὅτι ἡ συναγωγὴ αὐτὴ δὲν ἀνταποκρίνεται ἀκριβῶς στὶς ἐπιθυμίες του, ἀλλὰ ἀκολούθησε ὑποχρεωτικὰ τὰ χειρόγραφα τῶν εἴκοσι ἕξι ἐπιστολογράφων ποὺ ἔφθασαν στὰ χέρια του, συχνὰ σὲ κακὴ κατάσταση, ὅπως αὐτὸ τοῦ Ἀλκίφρωνα. Τὸ δεύτερο τμῆμα τῆς ἔκδοσης ἀπευθύνεται ἀπὸ τὸν Ἄλδο στὸν Codro Antonio Urceo, διάσημο δάσκαλο τῶν ἑλληνικῶν στὸ Γυμνάσιο τῆς Μπολόνιας καὶ ἔχει χρονολογία 17 Ἀπριλίου 1499.

Επιστολικοὶ τύποι ὀνόματα τῶν συνταξαμένων τὰς ἐν τῇ δὲ τῇ βίβλῳ περιεχομένας ἐπιστολάς.

Συνέσιος.	Διογένης.	Θεοφύλακτος.
Δημοσθένης.	Κρατης.	Αιλιανός.
Πλατων.	Ανάχαρσις.	Αινείας.
Αριστοτέλης.	Ευριπίδης.	Προκόπιος
Φίλιππος.	Θεανώ.	Διονυσιος.
Αλέξανδρος.	Μέλισσα.	Λυσις.
Ιπποκρατης.	Μῆα.	Αμασις.
Δημόκριτος.	Αλκίφρων.	Μουσώνιος.
Ηράκλειτος.	Φιλόστρατος.	τέλος.

Ἐπιστολῶν ἄθροισις ἀνδρῶν πανσόφων,
Οὓς ὁ πρὶν ἐβλάστησεν ὡς ῥόδα χρόνος,
Ὧν ῥεῖ μὲν ἄνθος, ἡ δὲ τοῦ μύρου χάρις,
Μένει δι' αρκῶς εἰς πνοὴν εὐωδίας.
Καὶ τῶν σοφῶν γὰρ, ἡ μὲν ἀκμὴ τοῦ βίου
Γτηνῶς παρῆλθεν· ἡ δὲ τῶν λόγων χάρις
Μένει δι' αρκῶς εἰς ἀείμνηστον κλέος.

21. **Διοσκουρίδης Ἀναζαρβεύς,** *Περὶ ὕλης ἰατρικῆς λόγοι ἓξ* καὶ Νίκανδρος, *Ἀλεξιφάρμακα*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, 8 Ἰουλίου 1499.

Folio. 178 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 21(4) * *BMC* V 560-561 * *Census*, D 260 * Firmin-Didot, 123-124 * *OAME*, I, 30-31 * UCLA, I, 35-36(26) * *Manuzio*, 33.

Ἀντίτυπο: Βιβλιοθήκη τοῦ Ἱδρύματος Α. Ὠνάση.

Ἕνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ἔργα ἀναφορικὰ μὲ τὴ φαρμακολογία, τὸ σημαντικότερο μᾶλλον, εἶναι τὸ *Περὶ ὕλης ἰατρικῆς*, ποὺ συνέταξε ὁ Διοσκουρίδης Πεδάνιος ἀπὸ τὴν Ἀναζαρβό (ἔδρασε τὸν 1ο μ.Χ αἰώνα), στὸ ὁποῖο καταγράφονται ὅλα τὰ γιατρικὰ καὶ φάρμακα ποὺ ὑπῆρχαν, ὅλα τὰ τρόφιμα καὶ τὰ ποτά, οἱ ἀλοιφὲς καὶ τὰ ὀρυκτά, ὅπως καὶ βοτανολογικὲς ἀλλὰ καὶ μαγικὲς συνταγὲς καὶ φυλακτά. Στὸν τόμο συμπεριλαμβάνονται καὶ τὰ *Ἀλεξιφάρμακα* τοῦ Νίκανδρου ἀπὸ τὴν Κολοφώνα, ποιητῆ τοῦ 2ου π.Χ. αἰώνα, ποὺ ἔγραψε σὲ 630 στίχους γιὰ τὰ φαρμακευτικὰ σκευάσματα κατὰ τῶν δηλητηριωδῶν δαγκωμάτων.

Τὴν editio princeps τῶν πραγματειῶν αὐτῶν ὁ Ἄλδος τὴν ἀφιερώνει σὲ ἕναν βενετὸ πατρίκιο, τὸν Girolamo Donato, καὶ τοῦ ἐξομολογεῖται ὅτι τὸν καταλαμβάνει πανικὸς ἀπὸ τὴν ταυτόχρονη ἐπεξεργασία τόσων πολλῶν ἐκδόσεων, ἐλπίζει ὅμως ὅτι μὲ τὴ βοήθειας τῆς Θείας Χάρης θὰ τὰ καταφέρει. Ὁ Ἄλδος ἐκφράζει στὸν Donato καὶ τὸ παράπονό του γιὰ τὴν ἀχαριστία τοῦ κόσμου καὶ τὰ δεινὰ τῆς ἐποχῆς: «ἐκτὸς ἂν συνεχίζει νὰ τὸν κατατρέχει ἡ δυστυχία ποὺ ἀκολουθεῖ τοὺς Ἕλληνες καὶ ὅσους προσπαθοῦν νὰ ὑποστηρίξουν τὸν ἑλληνισμό».

Τὸ *Περὶ ὕλης ἰατρικῆς* εἶχε μεταφραστεῖ στὰ λατινικὰ (*De materia medica*), μὲ σχόλια τοῦ Pietro de Abano, καὶ εἶχε τυπωθεῖ, ἤδη ἀπὸ τὸ 1478, στὴ μικρὴ ἰταλικὴ πόλη Colle ἀπὸ τὸν Johann von Medemblick.

ΓΕΝΟΣ ΝΙΚΑΝΔΡΟΥ.

ΝΙΚΑΝΔΡΟΝ Τὸν τριτῳ τῶν, Διονυσιος ὁ Φασηλίτης, ἐν τῳ περὶ Ἀντιμάχου ποιήσεως αὐτῶν λόν εἶναί φησι τὸ γένος. ἐν δὲ τῷ περὶ ποιητῶν, ἱερέα φησὶν αὐτὸν τοῦ Κλαρίου ἀπόλλωνος, ἐκ προγόνων τῶν ἱερωσύνην δεξάμενον, καὶ αὐτὸς δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν τῷ τῶν Φλε-ίλου φησί, τὸν ἕβδομον Κλάρου νικῆσαι πολίχνη. Κλάρος δὲ τόπος ἐστὶν, ἀπόλλωνος ἱερός. ἔτι δὲ φησιν αὐτὸν δεκαετίαν οὕτω λέγων, μίνυσθα πολυ-μνήστου δεκαετίαν χρόνῳ δὲ ἐγήρασε κατὰ τὸν Ἄτταλον, πλούτῳ ἀρξάμενα περιά-μου. ὃς καταλυθὴ ὑπὸ ῥωμαίων. ᾧ προσφωνεῖ λέγων οὕτως. Τὸ δυθρασίφρης, ὃς κλῆρον ἀεὶ πολυτρώϊον ἴσχεις, Κίκλυθι. μὴ δάμνησο ἀπούατος ὕμνον ἐρύξης Ἄτταλικῆς στε-φάνου ἐπὶ λυσον ἀρκαλέος. Εἰσὶ τι λισιακῆς τε περὶ Φρυγος, ὧν πολυκτὶς Ἰασὺς μφα Φύλδυσεν, ὁ τὰ πόδος ἦρατο τιμῆ. βῆ τρίτα δὲ ἐν αὐτολίκα τειὸ πολίεντας χρόνους. ὡς φανερὸν ἐκ τῶν περὶ αὐτολίας συγγραμμάτων καὶ τῶν ἄλλων ποιήσεως, ἀπὸ μὲν τῶν περὶ αὐτολίαν καὶ τὸ τῶν τῶν ἐπεῖσέ τε καὶ ἄλλων διαφόρων δυνήσεως ἔτι δὲ καὶ τῶν φυτῶν ἰδιότητος.

ΝΙΚΑΝΔΡΟΥ ΘΗΡΙΑΚΑ.

ΡΕῖα πέτροι μορφάσ τε σὺν τὸ λοφώϊα θηρῶν
Ἀγροϊδῆ τύψαστα, λύσιν θέτ περαλπέα ἰωδεῖσ,
Φίλ ἔρμησιάναξ πολέων κυδ σύστε τακῶν,
Ἔμ πεδα φωνήσαιμι. σὲ δ' αὖ πολυεργὸν ἀροτρεῖ
Βουκεῖος πολέτρεφε, δῶτε καθύλλω
Ἢ καὶ ἀροτρόον τε βαλὰν ἐπὶ λοιδν ὀδόντα,
Τοῖα παραφραθέντος ἀλοξητῆρα νοῦσων.

Ὀνοῦσ. ῥαδίως στι τὰ εἴδη καὶ τὸ σ βλά βας τῶν φονδυπικῶν καὶ ὀλε θρίων θηρῶν, ἀπροόπτ ως ὁ ἀθρόως ἐλαπτούσας, τῶν τε ἄσιν καὶ θεραπείαν τῶν αὐ τιπαθῆ τοῦ πόνου, ὧν τ πλ-λῶν συγγενῶν ἐν δοξότατε ἐπ προσφιλέστατε ἑρμησιάναξ ἀσφαλῶσ στι καὶ ἀπριεῖως δυνήσεται. σὺν γὰρ τῷ ἐλαπτικὰ τύμματα τῷ θηρί-ων φησὶ, κατὰ περὶ Φρασιν τῶν θηρίων τὰ εἴδη καὶ τὰς ἐλάβας. ὀλοφώϊα δέ, φυτά ἐστι φῶ-τες ἀνθρώπων ἥκιστα αὐθρας ὀλλύοντα. ἐχόμενα δὲ ὧν ἔφη. ἐπεῖνος δ ὀλοφώϊα εἶφη τὰ ὀλέθρια. χρῶν ὀλοφώϊα ἐσθῶν. ἐπεραλπέα δὲ τῶν αὐτὶ τοῦ θῆ ἀλκὴν λέγ ὅτι μι χανὴν ἐναντίαν πρὸ τύφαστι, οἷον τῶν θεραπείαν ἐμποιοῦσαν τοῖς δήγμασι τῶν δακνόντων. ὡς τῷ ὄμηρος ἐπεραλκέα δῶκε μοι ἔχοντες. τὸ δὲ κηδεῖος, ἰωγιμον αὐτὶ τοῦ κηδευτ. σημαίνῃ δὲ τὸ κῆδος ἴσα. τῶν δὲ ἐπιχαμβρίας συγγένειαν. ἢ τῶν φροντίδα. ἢ τὸ καλὸν, ὡς ἐν τοῖς θα. Φίλ ἔρμησιάναξ. ὁ ἑρμησιάναξ φίλος ὢν Φιλητᾶ καὶ συνέρμησε λῶ. τούτου δὲ τὸ τῷ σικὰ μνήσαι, καὶ τὸ λεγόμενα σὸ τῶν ἑρμογένη. οὐδύνατται δὲ Νίκανδρος μνημο νεύειν τούτου διὰ Φιλοσοφωνήσεως, διὰ τὸ τὸν Φιλητᾶ πρεσβύτερον εἶναι Νικάνδρος ἢ αὐτὸς δὲ ὁ Νίκανδρος μέμνηται τοῦ ἑρμησιάνακτος ὡς πρεσβυτέρου, ἐν τῳ περὶ τῶν ἑλληνοφώνων ποιητῶν. ἔστιν οὖν οὗτος ὁ παῖρος Νικάνδρου, ὁ μώνυμος τῷ πρεσβυτέρῳ. δῆ λον δὲ ὅτι συγγενὴς αὐτοῦ ἦν. ὁ δ πατὴρ, σημαίνῃ τρία. τὸν τε Φίλον, καὶ τὸν συγγενῆ, ἔτι δὲ καὶ τὸν ἐπιχαμβρίας οἰκεῖον. ἔστι δὲ καὶ ὁ Νίκανδρος, ζηλωτὴς Ἀντιμάχου.

22. Ἄρατος, *Φαινόμενα* κ.ἄ., στὸ *Scriptores astronomici*, 2 τόμοι, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, [17] Ὀκτωβρίου 1499.

folio. 1ος τόμ., 186 φύλλα, 2ος τόμ., 194 φύλλα.

Βιβλ.: *BMC* V 560 * *IGI*, 8846 * *GW* 9981 * Firmin-Didot, 128-131 * OAME, I, 26-28 * UCLA, I, 37-38(27/1-2) * *Manuzio*, 35.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη * ΒΙΑΩ (ἀρ. κατ. 12).

Ὁ Ἄλδος ἐξέδωσε μόνο ἕνα σύγγραμμα μὲ ἀστρονομικὸ περιεχόμενο καὶ μάλιστα στὸν σύμμικτο τόμο, ποὺ κυκλοφόρησε μὲ τὸν τίτλο *Scriptores astronomici*. Στὴν ἔκδοση αὐτὴ ἐμπεριέχονται τὰ *Φαινόμενα* τοῦ Ἄρατου μὲ τὰ *Σχόλια* τοῦ Θέωνα καὶ ἡ *Σφαίρα* (*Sphaera graeca*) τοῦ Πρόκλου. Τὸ ἔργο τοῦ Ἄρατου ἀπὸ τοὺς Σόλους, τὸ ὁποῖο συνέγραψε μὲ προτροπὴ τοῦ Ἀντίγονου Γονατᾶ, εἶχε καθιερωθεῖ ὡς διδακτικὸ ἐγχειρίδιο στὶς μοναστηριακὲς σχολὲς ποὺ λειτουργοῦσαν κατὰ τὸν Μεσαίωνα στὴ Δύση. Ὁ Ἄρατος δὲν διέθετε εἰδικὲς γνώσεις γιὰ νὰ πραγματευτεῖ παρόμοια μετεωρολογικὰ ζητήματα, ἀλλὰ ἄντλησε σχετικὸ ὑλικὸ ἀπὸ συγγράμματα τοῦ Εὔδοξου ἀπὸ τὴν Κνίδο: περιγραφὴ τῶν ἀστερισμῶν (ἀπλανεῖς), ἀπαρίθμηση τῶν πλανητῶν καὶ χαρακτηριστικὰ σημάδια τοῦ καιροῦ.

Ἡ δημοτικότητα τοῦ συγγράμματος δὲν ὀφείλεται τόσο στὸ περιεχόμενό του ὅσο στὴν ποιητικὴ δύναμη τῆς γραφῆς του: ἀρχίζει μὲ ἕναν ὕμνο πρὸς τὸν Δία, παραπλήσιο τοῦ Ὕμνου τοῦ στωικοῦ φιλόσοφου Κλεάνθη, ἐνῶ γλωσσικά, ὁ Ἄρατος κάνει χρήση τῆς ἡσιόδειας γραφῆς. Φαίνεται πάντως ὅτι καὶ κατὰ τὸν 16ο αἰώνα εἶχε συμπεριληφθεῖ στὸ διδακτικὸ ὀργανόγραμμα τῶν πανεπιστημιακῶν σχολῶν καὶ ἡ ἀστρονομία, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὶς δεκαπέντε επανεκδόσεις ποὺ γνώρισε ἡ ἔκδοση αὐτή.

Ὁ Ἄλδος ἀπὸ τὸν Πρόλογό του ἀφιερώνει τὴν ἔκδοση στὸν δούκα τοῦ Οὐρμπίνο καὶ διάσημο συλλέκτη χειρογράφων Guido Ubaldo I, da Montefeltro (Franceschini, *Montefeltro*), πιθανότατα ἐπειδὴ τὸ πρωτότυπο χειρόγραφο ἀνῆκε στὴ συλλογή του.

ΠΡΟΚΛΟΥ ΣΦΑΙΡΑ.

Περὶ ἄξωνος καὶ πόλων.

Ξων καλεῖται τοῦ κόσμου ἡ διάμετρος αὐτοῦ, περὶ ἣν στρέφεται. τὰ δὲ πέρατα τοῦ ἄξωνος πόλοι λέγονται τοῦ κόσμου. τοῦ δὲ πόλων, ὁ μὲν λέγεται βόρειος, ὁ δὲ νότιος. βόρειος μὲν, ὁ διὰ παντὸς φαινόμενος, ὡς πρὸς τὴν ἡμετέραν οἴκησιν. νότιος δὲ, ὁ διὰ παντὸς ἀόρατος, ὡς πρὸς τὸν ἡμέτερον ὁρίζοντα. εἰσὶ μὲν τοιγάρτοι τινὲς ὧν φασι, ὅπου συμβαίνει τὸν περιοικῶν πόλον τὸν ἀεὶ φανερὸν εἰκείνοις ἀόρατον εἶναι. τὸν δὲ παρεοικῶν πόλον ἀόρατον εἰκείνοις φανερὸν εἶναι. καὶ πάλιν, ἔστι τίς τόπος ἐπὶ φασιῶς ὅπου δύο πόλοι ὁμοίως ὧν τοῦ ὁρίζοντος κεῖνται.

Περὶ σφαίρας κύκλων.

Τῶν δὲν τῇ σφαίρᾳ κύκλῃ, οἱ μὲν εἰσι παραγήλοι, οἱ δὲ λοξοί. οἱ δὲ διὰ τοῦ πόλων. παραγήλοιμε, οἱ τοὺς αὐτοὺς πόλους ἔχοντες τοῦ κόσμου. εἰσὶ δὲ παραγήλοι κύκλοι ε. ἀρκτικός. θερινὸς τροπικός. ἰσημερινός. χειμερινὸς τροπικός. ἀνταρκτικός. ἀρκτικὸς μὲν οὖν ἐστι κύκλος ὁ μέγιστος τοῦ ἀεὶ θεωρουμένων κύκλων ὁ ἐφαπτόμενος τοῦ ὁρίζοντος καθ' ἓν σημεῖον, καὶ ὅλος ὑπὲρ τῆν ἀπλαμβανόμενος. ἐν ᾧ τὰ κείμενα τοῦ ἄστρου, οὔτε δύσιν, οὔτ' ἀνατολὴν ποιεῖται, ἀλλὰ διὸ λοῦ φανυκτὸς περὶ τὸν πόλον στρεφόμενα θεωρεῖται. οὗτος δὲ ὁ κύκλος ἐν τῇ καθημῶν οἰκουμένῃ ὑπὸ τοῦ ἐμπροσθίου πόδος φαίνεται μεγάλ' ἄρκτου περιγραφεῖ. Θερινὸς δὲ τροπικὸς κύκλος ἐστὶν ὁ βορειότατος τοῦ ὑπὸ τοῦ ἡλίου γραφομένων κύκλων. ἐφ' οὗ γενόμενος ὁ ἥλιος τὴν θερινὴν τροπὴν ποιεῖται. ἐν ᾗ ἡ μεγίστη μὲν πασῶν τοῦ ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ἡμέρα, ἐλαχίστη δὲ ἡ νὺξ γίνεται. μετὰ μέντοι τὴν θερινὴν τροπὴν, οὐκέτι πρὸς τὰς ἀρκτοὺς παροδεῦν ὁ ἥλιος θεωρεῖται, αὐξ ἐπὶ θάτερα μέρη τρέπεται τοῦ κόσμου. διὸ κέκληται τροπικός. Ισημερινὸς δὲ κύκλος ἐστὶν ὁ μέγιστος τοῦ πέντε παραγήλων κύκλων, ὁ διχοτομούμενος ὑπὸ τοῦ ὁρίζοντος, ὥστε ἡμικύκλιον μὲν ὑπὲρ τῆν ἀπλαμβάνεσθαι. ἡμικύκλιον δὲ ὑπὸ τὸν ὁρίζοντα. ἐφ' οὗ γενόμενος ὁ ἥλιος τὰς ἰσημερίας ποιεῖται, τὴν τε ἐρινὴν καὶ τὴν φθινοπωρινήν. Χειμερινὸς δὲ τροπικὸς κύκλος ἐστὶν ὁ νοτιώτατος τοῦ ὑπὸ τοῦ ἡλίου γραφομένων κύκλων. κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ κόσμου γινομένην περιστροφήν. ἐφ' οὗ γενόμενος ὁ ἥλιος τὴν χειμερινὴν τροπὴν ποιεῖται. ἐν ᾗ ἡ μεγίστη μὲν πασῶν τοῦ ἐν τῷ ἐνιαυτῷ νὺξ ὠτελεῖται, ἐλαχίστη δὲ ἡμέρα. μετὰ μέντοι τὴν χειμερινὴν τροπὴν, οὐκέτι πρὸς μεσημβρίαν παροδεύων ὁ ἥλιος θεωρεῖται, ἀλλ' ὧν θάτερα μέρη τρέπεται τοῦ κόσμου. διὸ κέκληται καὶ οὗτος τροπικός. Ανταρκτικὸς δὲ κύκλος ἴσος καὶ παράλληλος τῷ ἀρκτικῷ. καὶ ἐφαπτόμενος τοῦ ὁρίζοντος καθ' ἓν σημεῖον. καὶ ὅλος ὑπὲρ τῆν ἀπλαμβανόμενος, ἐν ᾧ τὰ κείμενα τοῦ ἄστρου διὰ παντὸς ἡμῖν ἐστιν ἀόρατα. τοῦ δὲ προειρημένων ε κύκλῃ, μέγιστος μὲν ἐστὶν ὁ ἰσημερινός. ἑξῆς δὲ τοῦ μεγέθεσιν οἱ τροπικοί, ἐλάχιστοι δὲ ὡς πρὸς τὴν ἡμετέραν οἴκησιν οἱ ἀρκτικοί. τούτοις δὲ τοὺς κύκλους δεῖ νοεῖν ἀπλατεῖς, λόγῳ θεωρητοὺς, ἐκ τοῦ τοῦ ἄστρων θέσεως καὶ τοῦ αὐτῆς διόπτρας θεωρεῖ, καὶ τοῦ ἡμετέρας ὠνοίας διατυπουμένους. μόνος γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ κύκλος ἐστὶν αἰσθητὸς ὁ τοῦ γάλακτος. οἱ δὲ λοιποὶ λόγῳ εἰσὶ θεωρητοί.

Διὰ τί πέντε μόνον παραγήλοι ἐν τῇ σφαίρᾳ κύκλοι.

Γέντε δὲ παραγήλοι μόνοι καταγράφονται κύκλοι εἰς τὴν σφαῖρα. οὐ διὰ τὸ μόνον τούτους ἐν ᾧ κόσμῳ παραγήλους εἶναι. ὁ δὲ ἥλιος καθ' ἑκάστη ἡμέρα ὡς πρὸς αἴσθησιν κύκλῃ παραγήλῃ περι-

στρέφεται

23. Νόννος Πανοπολίτης (Nonus Panopolitanus), *Μεταβολὴ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Ἁγίου Εὐαγγελίου* [Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, 1501].

4ο. 56 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 261 (12) * Firmin-Didot, 186-190 * Adams B 1896 * UCLA, I, 98(70) * *Manuzio*, 53.

Ὁ Νόννος, ἀπὸ τὴν Πανόπολη τῆς Αἰγύπτου, εἶναι περισσότερο γνωστὸς ὡς ὁ συγγραφέας τοῦ τελευταίου μεγάλου ἔπους τῆς ἀρχαιότητας, τὰ *Διονυσιακά*, σὲ 48 βιβλία καὶ 25.000 δακτυλικοὺς ἑξάμετρους στίχους. Τὸ θέμα τοῦ ἔπους εἶναι ἡ νικηφόρος πορεία τοῦ θεοῦ Διόνυσου ἕως τὴν Ἰνδία. Ἀπὸ διασωθὲν τμῆμα του διαπιστώνεται ὅτι τὸ ὕφος τοῦ ποιήματος εἶναι ταυτόσημο μὲ αὐτὸ τῆς *Μεταβολῆς*, ποὺ συντάχθηκε ἐπίσης σὲ ποιητικὴ φόρμα.

Ἡ ἐπιλογὴ τοῦ Ἄλδου νὰ ἐκδώσει τὴ *Μεταβολὴ* (*Παράφραση*) τοῦ Νόννου προβληματίζει ἀκόμη περισσότερο, καθὼς δὲν ὑπάρχει ἡ λατινικὴ μετάφραση τοῦ κειμένου, οὔτε ἄλλες ποιητικὲς συνθέσεις ὅπως εἶχε ἀνακοινωθεῖ στὸν Κατάλογο τοῦ 1503. Ἐπιπροσθέτως, δὲν ὑπάρχει σελίδα τίτλου, Πρόλογος καὶ κολοφώνας μὲ τὴν ἀκριβὴ χρονολογία τῆς κυκλοφορίας τοῦ βιβλίου. Ἔχει ὑποστηριχθεῖ ὅτι ἡ *Μεταβολὴ* τοῦ Νόννου ἀποτελεῖ τμῆμα τοῦ ἀνολοκλήρωτου τέταρτου τόμου τῶν *Poetae Christiani Veteres*.

Ὁ τίτλος αὐτός, παρόλο ποὺ ἀναγγέλθηκε ἀπὸ τὸν Ἄλδο ὅτι θὰ κυκλοφορήσει μὲ τὴ λατινική του μετάφραση, ἡ ἀναγγελία αὐτὴ ἔμεινε στὰ χαρτιά.

ΝΟΝΝΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ ΠΑΝΟΠΟΛΙΤΟΥ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΑΓΙΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.

Χρόνος ἦν, ἀκίχητος, ὃν ἀῤῥήτῳ λόγῳ ἀρχή,
Ἴσος φυὴν ᾧ νιὸς ἦν ὁμήλικος, ἡδὲ ἀμήτωρ,
Καὶ λόγος αὐτοφυὴς θεοῦ, φῶς ἐκ φάους φῶς.
Παῖδος ἦν ἀμβρότοιο, ἀτόρμονι σώφρονος ἕδρῃ,
Καὶ θεὸς ὑψιχίτων ἦλθε λόγος. οὗτος ἀπ' ἀρχῆς
Ἀναλώσιμε λαμπε θεῷ, τεχνήμονι κόσμου.
Πρεσβυτόκος κόσμοιο, καὶ ἐσκέλθε πάντα δι' αὐτοῦ,
Ἄπνοα, καὶ πνείοντα. καὶ ὀρθρόου δίχα μύθου,
Οὐδὲν ἔφυ πρὸ ἔσκε. καὶ ἔμφυτος ἦεν οἱ αὐτῷ
Ζωὴ πᾶσι μέλουσα, καὶ ἀκυμόρων φάος αὐθρώπων.
Ζωὴ πάντοφος ἦεν. οἱ ἀχλυόεντι δὲ κόσμῳ,
Οὐρανίαις σελάπιζε βολαῖς γαιήοχος αἴγλη,
Καὶ ζόφος οὔμενε μᾶλλον. μελιηδέϊ δ' οἱ λόγῳ
Ἔσκε πατὴρ ἀρεσίφοιτος ὀρήμαλδος ἀστὸς ὀρίπνης,
Κήρυξ ἀρχεγόνου βαπτίσματος. ὄμμα δ' αὐτῷ,
Θεῖος Ἰωάννης, λιγυόδους. οὗτος ἐπέστη
Ἄγγελος ἐμπεδόμυθος, ὅπως φαέεσσι φανεὶς
Μαρτυρέῃ, ἵνα πάντες ἀνὰ κήρυκος ἀκούσῃ
Ὀρθῷ πίστιν ἔχωσιν, ἀτόρμονα, μηδὲ κόσμου.
Οὐμὸς κεῖνος ἦεν νοερὸν φάος, ἀλλ' ἵνα μοῦνον
Γάσιν ἀναπτύξῃσιν ἀμηχέρου ἀϊδρείαο,
Καὶ φάεος προκάλυμμα ἀκηρύκτοιο φανείῃ,
Ξωλὸν μαρτυρέω σὺν ἐπέεσσιν ἀθλέμονι λαῷ.
Καὶ γὰρ ἐοῦ μετὰ παῖδος ἐτήτυμον ἀρχέγονον φῶς
Μουνογενὴς λόγος ἦεν, ὃς αἰέρα πάντα καθαίρει,
Γνωμαλιηχοῖς ἀκτῖσι καταυγάζων φύσιν αὐθρώπων
Ἐρχομένων ἐπὶ γαῖαν. ἦλθε δ' οἱ ἀπειδέϊ κόσμῳ,
Ἄπροϊδής, καὶ κόσμος ἀπείρεσιος ἔσκε δι' αὐτοῦ.
Καὶ λόγον οὐ γίνωσκον ἐπήλυδα κόσμος ἀλήτης.

24. **Bibbia** [Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, 1501].

Folio. Μονόφυλλο.
Βιβλ.: Renouard, 261(12).
Ἀντίτυπο: Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Γαλλίας, Ms. Gr. 3064, c. 86-87.

Ὁ Ἄλδος ὑπῆρξε καινοτόμος σὲ πολλὰ καὶ διαφορετικὰ ἐκδοτικὰ ἐγχειρήματα, ὅπως ἡ συστηματικὴ ἔκδοση ἑλληνικῶν συγγραμμάτων τῆς ἀρχαίας γραμματείας καὶ ἡ καθιέρωση τοῦ μικροῦ σχήματος βιβλίου. Ἀνάμεσα στὶς πρωτοπόρες ἐνέργειές του συγκαταλέγεται καὶ ἡ ἐνασχόλησή του μὲ τὴν ἑβραϊκὴ τυπογραφία. Ἂς ἐπισημάνουμε ἐξαρχῆς ὅτι εἶναι ὁ πρῶτος καὶ μόνος τυπογράφος τῆς Βενετίας ποὺ τύπωσε ἑβραϊκὰ κείμενα καθόλη τὴ διάρκεια τῆς ἀρχετυπίας. Πρόθεσή του ἦταν νὰ ἐκδώσει μιὰ *Πολύγλωττο Βίβλο* στὶς τρεῖς βιβλικὲς γλῶσσες: ἑβραϊκά, ἑλληνικὰ καὶ λατινικά. Ἡ πρωτοβουλία του ἔμεινε σὲ ἐπίπεδο σχεδίου ἐργασίας καὶ ἡ πρώτη *Πολύγλωττος Βίβλος* ἐκδόθηκε χρόνια ἀργότερα στὴν Ἀλκαλὰ τῆς Ἰσπανίας, μὲ τὴν οἰκονομικὴ ὑποστήριξη τοῦ καρδινάλιου Ximenes de Cisneros, σὲ ἕξι τόμους (1514-1517).

Ἀπὸ *Ἐπιστολὴ* τοῦ Ἄλδου πρὸς τὸν Conrad Celtis, χρονολογημένη στὶς 7 Ἰουλίου τοῦ 1501, γνωρίζουμε ὅτι προετοίμαζε τὴν ἔκδοση τῆς *Πολυγλώττου* σὲ τρεῖς στῆλες, ἀρχίζοντας μὲ τὸ κείμενο τῆς Γένεσης, τοῦ ἔστειλε μάλιστα ὁ Ἄλδος τυπογραφικὰ δοκίμια τῆς στοιχειοθεσίας. Ἡ ἐνασχόληση τοῦ Ἄλδου μὲ τὴν ἑβραϊκὴ τυπογραφία διαφαίνεται ἀπὸ δύο ἐκδόσεις του καὶ τὸ ἐν λόγω μονόφυλλο (*Bibbia*). Ἑβραϊκὰ στοιχεῖα εἶχε χρησιμοποιήσει καὶ σὲ παραθέματα ποὺ ὑπῆρχαν στὸ ὑλικὸ τοῦ Πολιτιανοῦ, ποὺ κυκλοφόρησε μὲ τὸν τίτλο *Opera*, τὸ 1498, ὅπως ἀναφέραμε. Ἐπίσης λέξεις στὰ ἑβραϊκὰ ἐκτυπώθηκαν καὶ στὴν *Hypnerotomachia*. Τὸ 1501, τὴν ἴδια ἐποχὴ ποὺ ἔκανε σχέδια γιὰ τὴν ἔκδοση τῆς *Πολυγλώττου Βίβλου*, στὴν ἔκδοσή του *Rudimenta grammatices latinae linguae*, ποὺ εἶχε ὁ ἴδιος συντάξει, συμπεριέλαβε καὶ μιὰ εἰσαγωγὴ στὴν ἑβραϊκὴ γλώσσα: *Introductio perbrenis ad hebraicam linguam*.

Ἀναφορικὰ τώρα μὲ δίγλωσσα λειτουργικὰ κείμενα, ἑλληνικὰ καὶ λατινικά, ὁ Ἄλδος εἶχε ὡς προηγούμενο τὴν ἔκδοση τοῦ *Ψαλτηρίου*, ποὺ τυπώθηκε ἀπὸ τὸν Δημήτριο Δαμιλᾶ, γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Buono Accorsi, στὸ Μιλάνο τὸ 1481. Ἡ ἔκδοση αὐτὴ δὲν εἶχε ἀμιγῶς θρησκευτικὸ-

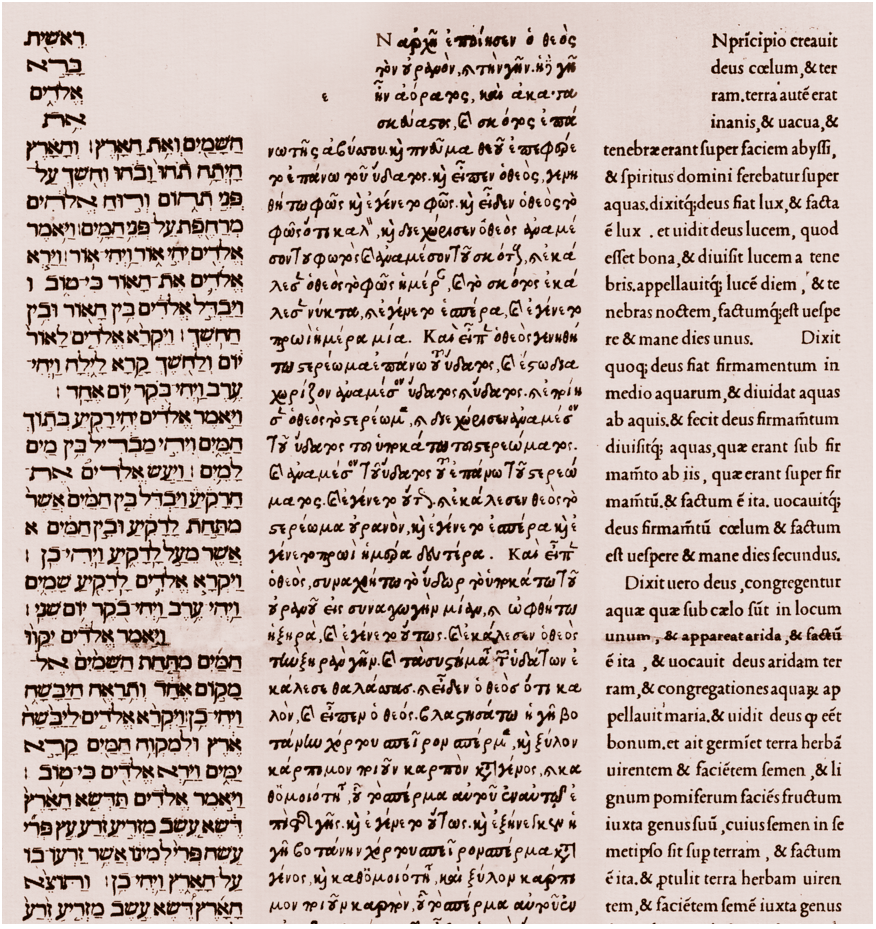

λειτουργικὸ χαρακτήρα, ἀλλὰ γραμματικὸ μᾶλλον, καθὼς τὸ *Ψαλτήριον* προσφερόταν γιὰ τὴν ἐκμάθηση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας κυρίως ἀπὸ ἄτομα ποὺ δὲν κατεῖχαν τὴν ἑλληνική.

25. *Poetae Christiani Veteres* (*Χριστιανοὶ Ποιητές*), 1ος τόμος, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Ἰανουάριος 1501.

4º. 236 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 24(1) * Firmin-Didot, 186-190 * Adams, P 1685 * *OAME*, I, 34-36 * UCLA, I, 42-44(31) * *Manuzio*, 42.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἵδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Ὁ πρῶτος τόμος τῆς συλλογῆς αὐτῆς περιλαμβάνει ποιήματα τοῦ Προυδέντιου, ποὺ συντάχθηκαν μεταξὺ τοῦ 395 καὶ 405, τοῦ χριστιανοῦ θεολόγου Πρόσπερου, τοῦ Κυπριανοῦ, τοῦ Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ (συνοδευόμενα ἀπὸ λατινικὴ μετάφραση), τοῦ Ἐπιφάνιου, τοῦ Κοσμᾶ Ἰνδικοπλεύστη, τοῦ ἐπισκόπου Μάρκου καὶ τοῦ Θεοφάνους.

Ὁ Πρόλογος τοῦ Ἄλδου ἀπευθύνεται στὸν Dianele Clario καὶ πάλι (Firmin-Didot, 187-188), στὸν ὁποῖο ἐκφράζει τὰ παράπονά του γιὰ τὶς κακόβουλες προθέσεις ὁρισμένων, ἐπειδή, ἀποφασίζοντας νὰ ἐκδώσει τὰ ποιήματα χριστιανῶν ποιητῶν καὶ προκειμένου νὰ ἀποκαταστήσει λαθεμένες ἑρμηνεῖες καὶ τὰ σχόλια, συμβουλεύτηκε τοὺς ὀρθόδοξους χριστιανοὺς καὶ τοὺς ἐνάρετους καὶ δὲν ἀπευθύνθηκε στοὺς κακεντρεχεῖς, ποὺ τόσοι ὑπάρχουν γύρω. Συνεχίζοντας ὁ Ἄλδος ἀναφέρει ὅτι τὸν ἀπείλησαν μὲ λιποταξία οἱ ἴδιοι οἱ τεχνίτες του, γεγονὸς ποὺ τὸν κατέβαλε ὁλοκληρωτικά, ἀλλὰ ἐντέλει, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ὕψιστου Θεοῦ, καὶ ἔχοντας προωθήσει στὶς πρέσσες του τὸν Προυδέντιο, τὸ χειρόγραφο τοῦ ὁποίου ἐντοπίστηκε καὶ τοῦ στάλθηκε ἀπὸ τὴ Μεγάλη Βρετανία (ὅπου γιὰ ἔντεκα αἰῶνες παρέμενε κρυμμένο), πιστεύει ὅτι θὰ εἶναι εὐπρόσδεκτος ὁ τόμος αὐτός ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς καὶ τοὺς κατοίκους τῆς Ραγούσας, ὅπου δίδασκε ὁ Clario.

Τὸν Μάρτιο τοῦ 1501, μέλη τοῦ Συμβουλίου, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ A. Veneri καὶ M. Sanuto, παραχώρησαν στὸν Ἄλδο δεκαετὲς προνόμιο γιὰ τὴν ἐκτύπωση τῶν ποιητικῶν συνθέσεων χριστιανῶν συγγραφέων.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΕΙΣ
ΤΗΝ ΘΕΟΓΟΝΙΑΝ. ΟΥΗ
ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΣ,

Εὐεπίησι μελέεσσιν ἐφυμνία ταῦτα λιγαίνει
Υἱα θεὸν, μόρφωσιν ἐείνετα πικτὸν ἀείδων
Ἐνχθονίοις, καὶ λύσσα τὸν λυσσώσα πάσματα κόσμου.
Ἀλλ' ἄγε, ῥητῆρος ἰὼν ἔο πῶνδε πόνοιο.

Σωσε λαὸν θαυμαστουργῶν δεσπότης,
Ὑγρὸν θαλάσσης κύμα χερσώσας πάλαι.
Ἐκὼν δὲ τεχθεὶς ἐκ κόρης, τείβον βατὴν
Πόλου λίθισιν ἡμῖν, ὃν κατ' ἔσσαν,
Ἴσόν τε πατρὶ, καὶ βροτοῖς, δοξαζόμην.
Ἤνεγκε γαστὴρ ἡγιασμένη, λόγον,
Σαφῶς ἀφλέκτως ζωγραφουμένη βαλίῳ,
Μιγέντα μορφῇ τῇ βροτησίᾳ θεὸν,
Ἕνα σὺ πάλαιναν νηδὺν ἀρᾶς τῆς πάλαι
Λύοντα πικρᾶς, ὃν βροτοὶ δοξαζόμεν.
Ἔλειξεν ἀστὴρ τὸν πρὸ ἡλίου λόγον,
Ἐλθόντα παῦσαι τὴν ἁμαρτίαν μαγῶν,
Σαφῶς πενιχρὸν εἰς σπόσον θεὸν συμπαθῆ
Σὲ παραγάνοις ἑλικτὸν, ὃν γεγηθότες,
Ἴδον τὸν αὐτὸν, καὶ βροτὸν, καὶ κύριον.
Νοῦσον πρὸς ὕμνους οἰκετῶν, βύθρύτα,
Ἐχθροῦ τὰ πεινῶν τὴν ἐπιρμύλιον ὀφλὴ,
Φόρων τε παντοδάπα τῆς ἁμαρτίας,
Ὑπόδρην ἀκλόνητον ἐσηγμένους
Μαγικῆς μελῳδοὺς, τῇ βάσει τῆς πίστεως.
Νύμφης παναγίου τὸν παντόλβιον τόκον,
Ἰδεῖν ἔσω δὲ νέον ἠέλιον μύσος χερὸς,
Ἄγραυλος ἐκλυνεῖτο ᾧ ξενώσ λόπῳ,
Ταῦτ' ἐν μελῳδοῦσάν τε τὴν ἀσωμάτων
Ἄνακτα χρίσον, ἀστόργως σαρκοῦμενον.
Ὑμὶς αὐάστων ἐρανῶν δύσλαγχνία,
Τελεῖ κἀθ' ἡμᾶς ὀξὺ αὐτομφόρτου κόρης,

26. *Poetae Christiani Veteres* (*Χριστιανοὶ Ποιητές*), 2ος τόμος, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Ἰούνιος 1502.

4º. 222 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 39(17) * Firmin Didot, 188-190 * Adams, P 1685 * UCLA, I, 63-65(46) * *Manuzio*, 61.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Στὸν τόμο αὐτὸ περιλαμβάνονται ποιήματα λατίνων κυρίως χριστιανῶν συγγραφέων, ὅπως τοῦ Σεδούλιου, τοῦ καρδινάλιου Aratoris, τῆς Πρόβης κ.ἄ., μὲ ἐξαίρεση τὸν *Βίο τοῦ ἁγίου Νικολάου* μὲ τὴ λατινική του μετάφραση.

Και στὸν τόμο αὐτόν ὁ Πρόλογος τοῦ Ἄλδου ἀπευθύνεται στὸν Daniele Clario καὶ πάλι, στὸν ὁποῖο ἐξηγεῖ: «παρόλη τὴν ἐπιθυμία μου, δὲν κατόρθωσα νὰ σοῦ ἀποστείλω ἐγκαίρως τὸν τόμο αὐτὸ τῶν χριστιανῶν ποιητῶν ποὺ τυπώθηκε στὶς *Θέρμες* μου ἐδῶ καὶ ἕνα χρόνο, καὶ ὁ λόγος εἶναι τὰ ἐμπόδια ποὺ ἀντιμετώπισα, τὰ ὁποῖα μὲ ὁδήγησαν νὰ πιστέψω ὅτι ὀφείλονται σὲ κακοὺς δαίμονες, ἐξαιτίας τῆς ἔμπνευσης ποὺ εἶχα νὰ καταπιαστῶ μὲ τὶς ποιητικὲς συνθέσεις τῶν χριστιανῶν ποιητῶν ἀντὶ γιὰ βιβλία πιὸ θελκτικά. Ἀλλά, τελικά, τὰ ἐμπόδια αὐτά ξεπεράστηκαν καὶ εὐχαριστῶ τὸν Θεὸ ποὺ μεσολάβησε ὥστε νὰ ἐκδοθοῦν τὰ ἅγια αὐτὰ βιβλία, κρυμμένα γιὰ χίλια χρόνια· θὰ μποροῦν, λοιπόν, ἀνεμπόδιστα νὰ διαβαστοῦν καὶ νὰ γίνουν εὐπρόσδεκτα ἀπὸ τὸ μαθητικὸ κοινό, κάτι ποὺ θὰ καταρρίψει τοὺς μύθους μὲ τοὺς ὁποίους τρέφονται τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν πιὸ νεαρὴ ἡλικία τους, γιὰ τὰ πραγματικὰ γεγονότα …» (Firmin-Didot, 188).

QVAE HOC LIBRO CONTINENTVR.

Sedulii mirabilium diuinorũ libri quatuor carmine heroico.
Eiuſdem Elegia, in qua finis pentametri eſt ſimilis principio hexametri.
Eiuſdẽ hymnus de Chriſto ab incarnatione, uſq; ad aſcẽſionẽ.
Iuuenci de Euangelica hiſtoria libri quatuor.
Aratoris Cardinalis hiſtoriæ Apoſtolicæ libri duo.
Probæ Falconiæ cẽto ex Vergilio de nouo & ueteri teſtamẽto
Homerocentra, hoc eſt centones ex Homero græce cum interpretatione latina.
Opuſculum ad Annũtiationem beatiss. Virginis græce cum latino in medio quaternionum omnium.
Lactantii Firmiani de Reſurrectione Elegia.
Eiuſdem de paſſione Domini carmine heroico.
Cyprianus de ligno Crucis uerſu Heroico.
Tipherni deprecatoria ad Virginem Elegia.
Oratio ad eandem uerſu heroico.
Oratio matutina ad Deum uerſu heroico.
Sancti Damaſi de laudibus Pauli Apoſtoli uerſus hexametri.
Elegia in Hieruſalem.
Ode in natali die Saluatoris.
In die palmarum.
De paſſione Domini.
Ad Chriſtum ut perdat Turcas.
Epigramma ad beatiss. Virginem.
Vita. S. Martini epiſcopi a Seuero Sulpitio proſa oratione.
De miraculis. S. Martini Dialogus, ab eodem.
De tralatione S. Martini ab eodem.
Vita. S. Nicolai e græco in latinum a Leonardo Iuſtiniano patritio Veneto.

27. **Λάσκαρης Κωνσταντῖνος,** *De octo partibus orationis*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος [1501-1503].

4º. 37 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 262(15) * Firmin-Didot, 329-330 * Adams, L 227 * *OAME*, I, XXIV * UCLA, I, 53-55(39) * *Manuzio*, 54.

Ἀντίτυπο: Γεννάδειος Βιβλιοθήκη.

Ὁ Ἄλδος ἐνσωμάτωσε στὴ δεύτερη ἔκδοση τῆς *Ἐπιτομῆς τῶν ὀκτώ τοῦ Λόγου Μερῶν* τοῦ Κ. Λάσκαρη καὶ τέταρτη συνεχόμενη τοῦ ἴδιου συγγραφέα καὶ ἄλλα δοκίμια, πολιτικοῦ, θρησκευτικοῦ, φιλοσοφικοῦ καὶ γραμματικοῦ χαρακτήρα, ὅπως καὶ στὴν πρώτη του ἔκδοση τῆς *Γραμματικῆς* (1495). Πρόκειται γιὰ τὰ *Χρυσὰ Ἔπη* τοῦ Πυθαγόρα, ἕνα Χαιρετισμὸ στὴ Δέσποινα Παρθένο Μαρία, μιὰ εἰσαγωγὴ στὴν ἑβραϊκὴ Γραμματικὴ τέχνη κ.ἄ. Ἀνάμεσα σὲ αὐτὰ καὶ τὸ ποίημα τοῦ Φωκυλίδη (*Poema ad bene, beateq uimedum*).

Τὸ ποίημα αὐτὸ δὲν εἶναι βέβαια τοῦ ποιητῆ Φωκυλίδη ἀπὸ τὴ Μίλητο, ποὺ ἔδρασε τὸν 6ο π.Χ. αἰώνα, ἀλλὰ ἑνὸς πλαστογράφου τοῦ 1ου μ.Χ. αἰώνα, ποὺ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχαίου ποιητῆ δημοσίευσε ἕνα διδακτικὸ ποίημα μὲ 250 δακτυλικοὺς ἑξάμετρους στίχους καὶ θρησκευτικὸ περιεχόμενο. Ἡ ὑποδοχὴ ποὺ εἶχε τὸ στιχούργημα αὐτὸ τοῦ ψευδο-Φωκυλίδη ἦταν ἐντυπωσιακή, ἂν κρίνει κανεὶς ἀπὸ τὶς τουλάχιστον 40 ἐκδόσεις, αὐτοτελεῖς καὶ μή, ποὺ γνώρισε στὰ ἑλληνικὰ καὶ στὴ λατινικὴ μετάφρασή του ὡς τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰώνα.

Σ᾽ ἕνα προλογικό του κείμενο πρὸς τοὺς ἀναγνῶστες, ἐξομολογεῖται ὅτι μὲ πολὺ κόπο κατόρθωσε νὰ ἀποδώσει τὴ λατινικὴ μετάφραση τῆς *Γραμματικῆς* τοῦ Λάσκαρη καὶ ὅτι προσέθεσε στὴν ἔκδοση τὸν *Πίνακα* τοῦ Κέβητα γιὰ νὰ δώσει κουράγιο στὴ σπουδάζουσα νεολαία (Firmin-Didot, 330).

Conſtantini Laſcaris Byzantini de octo partibus orationis Liber Primus.

Eiuſdem de Conſtructione Liber ſecundus.

Eiuſdem de nomine & uerbo Liber tertius.

Eiuſdem de pronomine ſecundum omnem linguã, & poeticũ uſum opuſculum.

Hæc omnia habent e regione latinam interpretationem aduerbum fere propter rudes, ita tamen ut & amoueri, & addi poſſit pro cuiuscunq; arbitrio.

Cebetis tabula & græca & latina, opus morale, & utile omnibus, & præcipue aduleſcentibus.

De literis græcis ac diphthongis & quẽadmodũ ad nos ueniat

Abbreuiationes, quibus frequentiſſime græci utuntur.

Oratio Dominica & duplex ſalutatio ad Beatiſs. Virginem.

Symbolum Apoſtolorum.

Euangelium diui Ioannis Euangeliſtæ

Carmina Aurea Pythagoræ.

Phocylidis Poema ad bene, beate q; uiuendum

Omnia hæc cum interpretatione latina.

Introductio perbreuis ad hebraicam linguam

28. **Στέφανος Βυζάντιος,** *Περὶ πόλεων καὶ δήμων* (*De Urbibus*), Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, 18 Μαρτίου 1502.

Folio. 182 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 39(16) * Adams, C 1137 * Firmin-Didot, 238-239 * *OAME*, I, 55-56 * UCLA, I, 57-58(41) * *Manuzio*, 56.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Ἡ εὐρύτητα τῆς θεματικῆς ἐκδοτικῆς «φιλοσοφίας» τοῦ Ἄλδου γίνεται προφανὴς καὶ ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ Στέφανου Βυζάντιου (*Περὶ πόλεων καὶ δήμων*), γεωγράφου καὶ γραμματικοῦ τοῦ 6ου μ.Χ. αἰώνα. Πρόκειται γιὰ ἕνα λεξικὸ μὲ ἔντονη γλωσσικὴ-ἱστορικὴ χροιά, ὁ ἀρχικὸς τίτλος τοῦ ὁποίου ἦταν *Ἐθνικά*, ποὺ ἐκτεινόταν σὲ 51 βιβλία, ἕως τὸ γράμμα Σίγμα! Ἀπὸ αὐτὸ τὸ τεράστιο σύγγραμμα διασώθηκε μία ἐπιτομὴ μόνο, ποὺ σύμφωνα μὲ τὴ *Σούδα* τὴν ἐπιμελήθηκε ὁ γραμματικὸς Ἑρμόλαος καὶ τὴν ἀφιέρωσε στὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανό. Ὁ Στέφανος συνέταξε τὸ λεξικό του βασιζόμενος σὲ ἀντίστοιχα λεξικογραφικὰ ἔργα, ὅπως τοῦ Δέξιππου καὶ τοῦ Διογενιανοῦ.

Ὁ Ἄλδος ἀφιέρωσε τὴν ἔκδοση στὸν Giovanni Taberio ἀπὸ τὴν Μπρέσια (Firmin-Didot, 239· *OAME*, II, 340), στὸν ὁποῖο ἐκμυστηρεύεται: «Δὲν βρίσκω λόγια γιὰ νὰ σοῦ ἐκφράσω τὴ χαρὰ ποὺ ἔνιωσα ὅταν πληροφορήθηκα ὅτι στὴ μεγάλη πόλη Μπρέσια οἱ πιὸ καλλιεργημένοι κάτοικοι ἔχουν ἐπιδοθεῖ μὲ πάθος στὴ μελέτη τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας, ὑπὸ τὴν καθοδήγησή σου. Βλέπω πράγματι νὰ ξεπερνιοῦνται οἱ ἀρχικὲς ἐπιφυλάξεις ποὺ εἶχα, ὅταν ἀνέλαβα τὴν ἔκδοση ἑλληνικῶν ἔργων, καὶ συχνὰ μοῦ προκαλεῖ ἀπορία, ὅπως καὶ στοὺς φίλους μου, τὸ γεγονὸς ὅτι, ἐδῶ καὶ τόσα χρόνια ποὺ ἀντιμάχονται οἱ χριστιανοὶ τοὺς ἀπίστους, αὐτὸ δὲν ἐμπόδισε καθόλου τὴν καλλιέργεια τῆς κλασικῆς λογοτεχνίας, ὄχι μόνο στὴν Ἰταλία, ἀλλὰ καὶ στὴ Γερμανία, τὴ Γαλλία, τὴν Πανονία, τὴν Ἀγγλία καὶ τὴν Ἱσπανία».

Τὸ Ἄλφα μετὰ τοῦ Βῆτα.

α

βαι, ὡς Λις φωκικὴ, ἀπὸ Αὐθείας υἱοῦ τῆς Ἄβης. κέκληται δὲ ἀπὸ Ἥρωος Ἄβα. Ἡρωδιανὸς δὲ Φησὶν ὅτι ἡ Ἄβας, ὅτι ἔθνος σημαίνει, περὶ Προσυλλάβων κλίνεται Ἀβᾶ. ὅτε δὲ ἐστὶ νύμφιον, ποιεῖ ὁ σοσυλλάβως, καὶ περὶ Προσυλλάβως. ἔστι δὲ καὶ πόλις ἱππικὴ Λιός· ὡς οὖν ἀπὸ τοῦ ἀμύκλα ἀμύκλαι, οὕτως Ἄβα, Ἄβαι· Λυκόφρων, Ποσειδῶντος ἀμφισάντι, καὶ κλάδας Ἄβαος· ἢ κτητικὸν, Ἀβαῖος, καὶ ἡ ἐθνικόν· μισθὸς ἢ περίπολος ἰσάνδρου ἦτοι πρὸ Ἰλίου τῶν ἐθνικῶν Ἀβ. ἢ αὐόμοιον· δύρδις γὰρ φρούριον ἱππικὸν Λιός· ἡ δὲ ἐθνικὸν, Λιδίτης, καὶ δύρβαῖος, ὡς σιδήτης, καὶ πυλήτης, ὡς Λιδήτης τινὲς, ἀπὸ τοῦ σίδη, καὶ πύλη· ὡς καὶ Ἀλέα, ἡ ἐθνικὸν, Ἀλεαῖος· καὶ Ἀλύβη, ἡ δὲ ἐθνικὴ, Ἀλυβαῖος, μὴ Ἀλυβάδης. ἔστι θηλυκὸν, Ἀλυβίς· καὶ Ἀλυβίας· ἡ κτητικὸν· ὡς βασιλεὺς· ἀλλὰ μὴ Ἀλυβάδης, καὶ ἀρτάβη· καὶ ἀρτάκη, ἀφ' ἁρπακτὸς, οὐκ ἀφ' ἁρπαγίδος· αἱ δὲ Ἄβαι, πόλις Φωκέων· ἔνθα ἱερὸν Ἀπόλλωνος· ὧν ὁ τοῦτο μαντεῖον πρὸ τοῦ οἱ Δελφοῖς· ἔστι δὲ ἄλλη Ἄβα πόλις Ἠμαθίας, ὡς Ἡρωδιανὸς οἱ ἐν ὀγδόῳ βιβλίῳ· διὰ τοῦ Ἀ μὴ Ἀβᾶς· ὁ ἐθνικὸν, Λιῆς· ἦν εἰς Ἱππολύτου τῶν Θεσσαλῶν τύραννος, ὡς διέξεισι.

Α βακαλεῖον, πόλις σικελίας· οὐδετέρως, καὶ παροξυτόνως· καὶ ἡ παρακλήσεως ἕνεκα· διφθόγγῳ, ὡς Ἡρωδιανὸς οἱ δὲ σκαιδεκάτῳ περὶ οὐδετέρων· λέγει δ' εἶναι πόλιν Ἡμερικῶν, ὧν αὖθις οὐκ ἄδωμεν, ἐπιμελῶς σικελῶν δὲ μιᾶς τῆς ὄξι· ὁ ἐθνικὸν Ἀβακαινῖνος, ὡς ἄκρα Χανδῖνος, ὁ οὐκ ἄκλητος σικελῶν· μετὰ τὸν Τῖνος· Λεοντῖνος· Βρεττιῆνος· Τερμιτῖνος· Ἀξενῆτινος· Ἀστυκεῖνος· Ὑβλαῖος.

Α βαῖλις, ἡ βύβλια· ὡς ἡσίοδος οἱ Ἀλγ.

Λύτερφ περὶ Ἰούς, Νόσῳ οἱ Ἀβαλίδη Ἀλγ. πρὸ, περὶ Ἀβαντίδας κίσκλησιν θεοὶ αἰεὶ ἐόντες· πρὸ, τότε ἐπώνυμον βύβλιον Ζεὸς ὠνόμασεν νιν Ζῆνις· ἐν Ἀλγ. ἢ ὁ ἀπὸ Ἄβαντος τοῦ Ἀκρίσιου, ἢ τοῦ ὑοῦ ποσειδῶνος, καὶ Ἀρέθουσης, ὡς Ἀκεσανδρίδης· ἡ ἐθνικὸν ὁ μωνυμεῖ ὃ Ἥρωι, ὡς, Ἴων. Ἡσίοδος· ἀγχεσίου. Ζεὺς. Ὀδυσσεύς· λοκρός· ἡ ὁ πυκρὸς δηλαλκεῖν· δ' ἐλέγετο γάρ· ἡ κτητικὸν, Ἀβαντεῖος· ἡ κυρίου, ἢ τῶν Ἀβαντων· οὐ τὸ τοῦ Ἰλιὸς Ἀβαντίου, ὡς ἡ, βυζαντῖου, ἀλλ' ὡς Θάσος, Θασίτειος· ἡ δ' ὑαντίος ἐθνικὴν, συσελκει ἀπὸ Ἀπολλώνιος οἱ τῷ ὑαντίου ὀγχεσῖο· ἢ παρὰ λόγον, ὡς παύπιον ἀγλαὸν ὑόν· δοκεῖ δ' ἀπὸ τοῦ Ἀβαύλιος εἶναι ἡ Ἀβαντιὰς, ὡς ἀπὸ τοῦ Ἑλικώνιος, Ἑλικωνιάς. ὁ Ἀλύμπιος, Ὀλυμπιὰς· ὁ Ἅλιος, Ἁλιάς· ἡ δὲ Ἀβαύλιος, ἀπὸ τῆς Ἀβαντος γενικῆς, ὡς Ἑλικωνὶς, τῆς Ἑλικῶνος. Σίσωνος, Σισωνὶς· αὐσονος, αὐσονὶς· ἴσως δὲ καὶ ἡ Ἀβαυλιὰς, ἀπὸ τοῦ Ἀβαντὶς παρὰ τὸ Ἀβαυλὸς, ὡς ἀπὸ τοῦ Λέσβος, Λεσβὶς, Λεσβιὰς· ἀχαιὸς, ἀχαιὶς, ἀχαιὰς. Ἀχαιὰς ἀσὼν ἀπέσταλων· μαρτυρεῖ ὁ πρότερος λόγῳ ἀπὸ τῆς Ἀβαντος, Ἀβαντιὰς, ἡ Ἀβαυλία, Ἡλυκὸν· ὅπου καὶ Βουβαυλικὸν Τοσσὴν τοῦ βεὸς μ', ἀμαντία ἐκλή, Ἡ παρὰ αὐτὸν ὦ μακεδονικὴ περίοικησεν. ἡ μᾶλλον ὁ μαντίνλιος, ὡς Λεοντίνλιος αὐτὸν ἔφη· καὶ ἀμαυλίνλιος ὠκεῖαν ἐρικίνν.

Α βουβνος, πόλις καὶ χώρα ἄκρα τῆς Παιονίας· ἡρόδοτος δὲ οὐ τεττέρῃ Φησὶν ὅτι ἀβαρὶς λέγεται. ἀλλὰ καὶ εἰς ος· Ἀβαρνεῖς τοὺς ἡμιποικιλίτας· ὡς παρὰ τὸ Ἄλυρος, Ἀλυρτεῖς, πόλιμος, πολιμεῖς, ἅλος, ἁλιεῖς, πέλμιος, πελμιεῖς, περὶ ὧν ἐρήσεται· τὸ δ' Ἀβαρὶς, οὐ δύναται ἔχειν τὸ ἰοῦ τὸ ἐθνικόν· τὰ γὰρ εἰς η, ῐλικὰ ἔχει τῷ ιτης τύπῳ· ὡς μεμφή, μεμφίτης· τὸ ὁ μακεδών, μὴ χαλκηδών, μὴ χαλκιδίδης, ἀπὸ γενικῆς προσλήψον· ἐκ πολίος δ' ὁμιλήσιος οἰκίσας περὶ ἡμῆσει, λαμβάκου ἀκρίλιν ἔνοικα Φησιν. Ἔφορος δ' ἐν τῇ τεπέμπῃ λέγει κλπ ἰδίᾳ αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐν Φωκίδι Ἀβαρίνδος, ὑπὸ Φωκέων πλὴν λαμβάκου κτίζοντων· ἀπολλώνιος, Περικτίην δ' ἐν τῇ, μὴ Ἀβαρίνδος ἥμαρ. ἔστιν ἡ ἰόνα· τοῦτο δὲ σοφοκλῆς ὑπομνήματι ἰζων, ἱστορεῖ πλὴν ἀφροδίλην ἄμορφον ἐν λαμβάκῳ τικοῦσαν· ἣν πρίαπον ἀπαρνήσαντο, καὶ πλὴν χώραν ἀπαρνίδα κεκλέσθαι. ἡ κατὰ παραφθορὰν, καὶ Ἀβαρνὶς κεκλῆσθαι. ἔστι δὲ καὶ πόλις, καὶ χώρα, καὶ ἄκρα. εὕρηται μὴ διὰ τοῦ π, Ἀβαρνὶς, ὡς παρὰ Ἀρτεμιδώρῳ τῷ γεωγράφῳ· τὸ ἐθνικὸν, Ἀβαρναῖος· καὶ Ἡλυκὸν, Ἀβαρναίη· ἀραβίαν· οὐρανίος ἐν ἀραβικῶν ιζ' τῷ μετὰ τοὺς Ἀδαίους, χαλαμῶνται Ἀσσυρίοι· μὴ πολλὴν ἡ χώρη· Ἀσσυρίων συμβάλλω φέρει, καὶ ὅλον, καὶ θυμίαμα, καὶ μύρα, ὧν τε ἀφορᾷ τοῦσι Ἀραβίοι· καὶ πορφυρίῳ πόλιν ἐκάλλιπε μάλα τυρίου κολπίτου· ὁ τύπος ὀξὺς καὶ ἐπικλινὲς τοῖς Ἀραβίοις· ὡς μυδικλεῖδοι, ὁ βοδηνοί, ἀσβολοί· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀσσυρίοις ἄπασιν, ὡς ἀπολλώνιος ὁ τὰ χωρικὰ ἐν τῷ περὶ παρωνύμων Φησὶ, δι' ἓ, ἔθνους εἰσὶ ταῦτα τοῖς ὧδε τοῖς ἀσίαος κατοικοῦσιν· ἀλλοῖα δὲ τῶν βύρωπαίων· οὐ γὰρ ἀπὸ πόλεως, ἢ χώμου, κατὰ τοῦτον ὠνόμασται τὸν τρόπον.

29. Ἰούλιος Πολυδεύκης, *Ὀνομαστικόν* (*Vocabularium*), Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, 11 Ἀπριλίου 1502.

Folio. 116 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 32(1) * Adams, P 1787 * Firmin-Didot, 238-239 * *OAME*, I, 57-58 * UCLA, I, 58-59(42) * *Manuzio*, 57.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Πρόκειται γιὰ τὴν πρώτη ἔκδοση τοῦ λεξικοῦ τοῦ Ἰούλιου Πολυδεύκη (Pollux) ἀπὸ τὴ Ναύκρατη, ποὺ κυκλοφόρησε αὐτοτελῶς, μὲ τὸν τίτλο *Ὀνομαστικόν*, ἀλλὰ δεμένο καὶ σὲ ἕναν τόμο μὲ τὸ ἔργο τοῦ Στέφανου τοῦ Βυζαντίου *Περὶ Πόλεων* (ἀρ. 28).

Τὸ *Ὀνομαστικὸν* εἶναι μία συλλογὴ ἀττικῶν λέξεων μὲ μεγάλο πραγματολογικὸ ἐνδιαφέρον, ποὺ δὲν συντάχθηκε ἀλφαβητικὰ ἀλλὰ κατὰ θεματικὲς ὁμάδες. Ὁ Πολυδεύκης θήρευσε τὸ ὑλικό του ἀπὸ παλαιότερα λεξικογραφικὰ συγγράμματα, ὅπως τοῦ Ἀριστοφάνη τοῦ Βυζάντιου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πιὸ ἐξειδικευμένα λεξικά, ἰατρικοῦ, βοτανολογικοῦ, θεατρικοῦ περιεχόμενου κ.ἄ. Οἱ θεματικὲς ἑνότητες ποὺ ἀποτελοῦν τὸν σκελετὸ τοῦ λεξικοῦ εἶναι: ἡ ἐπιστήμη, τὸ δίκαιο, ἡ θρησκεία, ἡ πολεμικὴ τέχνη, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀφορώντα στὶς ἰδιωτικὲς κατοικίες, τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα, ὅπως γάμος, οἰκογένεια, μαγειρική, μουσικὴ κ.ἄ.

Ἡ ἔκδοση αὐτὴ τοῦ Ἄλδου, ὅπως καὶ τόσες ἄλλες editiones principes του, ἐπανεκδόθηκε ἀπὸ τὸν οἶκο τῶν Ἰούντα, τὸν Βερνάρδο πιὸ συγκεκριμένα, στὴ Φλωρεντία τὸ 1520. Ἔκτοτε καὶ γιὰ δύο αἰῶνες περίπου, τὸ *Ὀνομαστικὸν* δὲν ἐπανεκδόθηκε ἀπὸ εὐρωπαϊκὰ τυπογραφεῖα καὶ μόνο τὸ 1706 κυκλοφόρησε σὲ δύο τόμους, ἀπὸ τοὺς Jo. Hernicus Lederlinus καὶ Tiberius Hemsterhuis, στὸ Ἄμστερνταμ.

ΙΟΥΛΙΟΥ ΠΟΛΥΔΕΥΚΟΥΣ ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΟΝ. ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Ἰούλιος Πολυδεύκης Κομμόδῳ καίσαρι χαίρειν.

Παῖ παῖδων ἀγαθῶν, παῖ φίλων θεῖ σι κτῆμα κατ' ἰσον βασιλεία τε καὶ σοφία. τῆς δὲ σοφίας, ἡ μὲν φυχῆς ἀρετῆ, ἡ δὲ, σὺν τῇ χρείᾳ τῆς φωνῆς. τῆς μὲν οὖν ἀρετῆς, ἔχεις ἡ μάθημα σὺν τῷ πατρί. τῆς δὲ φωνῆς, ἐμοὶ ἦλθεν αὐτὸς ἀσκεῖν, παρεῖχεν αἱ σοι ἡμῶν ἐλάχιστα διέβαζε. ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος ἡ σωτηρία τῆς οἰκουμένης ἀφῆλεν, ἔτω· ἦν σὺν γε τί σοι πρὸς βίλαττίαν συμβαλλόμαι. ὀνομαστικὸν μοι ἦν βιβλίον ἐς Ἀδριανὸν αὐτοκράτορα. μιμοῦμαι δ' ἐκεῖνον

30. **Θουκυδίδης** (*Ἱστορία*), Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, 14 Μαΐου 1502.

Folio. 126 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 33(4) * Adams, T 662 * Firmin-Didot, 209-210 * *OAME*, I, 60-61 * UCLA, I, 62(45) * *Manuzio*, 60.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Ἡ *Ἱστορία* τοῦ Θουκυδίδη εἶχε μεταφραστεῖ στὰ λατινικὰ ἀπὸ τὸν Lorenzo Valla ἤδη ἀπὸ τὰ μέσα περίπου τοῦ 15ου αἰώνα, κατὰ παράκληση τοῦ πάπα Νικόλαου Ε΄ καὶ στὸ πλαίσιο μιᾶς συστηματικῆς μεταφραστικῆς δραστηριότητας γιὰ τὴ γεφύρωση τῆς ἑλληνικῆς μὲ τὴ λατινικὴ γραμματεία. Μετὰ ἀπὸ πολύμοχθη ἐργασία πέντε ἐτῶν, ἡ μετάφραση ὁλοκληρώθηκε τὸ 1452. Τὸ ἔργο τοῦ Θουκυδίδη μάλιστα ἐπηρέασε τὸν Valla στὴ σύνταξη τοῦ δικοῦ του πονήματος μὲ τὸν τίτλο *Declamatio de facio eredita et emenita Constantini Donatione*. Ἡ μετάφραση τοῦ Valla ἐκδόθηκε γιὰ πρώτη καὶ μοναδικὴ φορὰ κατὰ τὸν 15ο αἰώνα, στὸ Treviso, ἴσως τὸ 1483, καὶ φέρει τὸν τίτλο *Historia belli Peloponnesiaci*.

Στὴν ἔκδοση τοῦ Ἄλδου προτάσσονται δύο βιογραφικὰ σημειώματα τοῦ Θουκυδίδη (ἀνωνύμου καὶ κάποιου ὀνόματι Marcellinus) καὶ μνημονεύονται ὁρισμένα στιγμιότυπα τῆς ζωῆς του, γραμμένα ἀπὸ τὸν Διονύσιο Ἁλικαρνασσέα, καὶ ἄλλα ποὺ περιλαμβάνονται στὸ λῆμμα τῆς *Σούδας*.

Ὁ Πρόλογος τῆς ἔκδοσης συντάχτηκε στὰ λατινικὰ καὶ ὑπογράφεται ἀπὸ τὸν Ἄλδο, ποὺ τὸν ἀφιέρωσε στὸν Daniele Rinieri, μέλος τῆς Νεακαδημίας καὶ γερουσιαστὴ τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας (Firmin-Didot, 209-210). Ὁ Ἄλδος τὸν εὐχαριστεῖ γιὰ τὴν ἀμέριστη συμπαράστασή του στὸ ἐκδοτικό του ἔργο καί, κυρίως, γιὰ τὰ ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ χειρόγραφα τῆς συλλογῆς του, τὰ ὁποῖα συχνὰ τοῦ ἐμπιστεύεται πρὸς ἔκδοση, σὲ ἀντίθεση μὲ ὅσους στεροῦν τὰ μοναδικά τους χειρόγραφα ἀπὸ τὸ οὐμανιστικὸ κοινό, δηλαδὴ τοὺς *βιβλιοτάφους*.

Library. 254.

Ουκυδίδης Ἀθηναῖος ξυνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων, ὡς ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους, ἀρξάμενος εὐθὺς καθιστάμενου, καὶ ἐλπίσας μέγαν τε ἔσεσθαι, καὶ ἀξιολογώτατον τῶν προγεγενημένων, τεκμαιρόμενος ὅτι ἀκμάζοντές τε ἐς αὐτὸν ἦσαν ἀμφότεροι παρασκευῇ τῇ πάσῃ, καὶ τὸ ἄλλο Ἑλληνικὸν ὁρῶν ξυνιστάμενον πρὸς ἑκατέρους, τὸ μὲν εὐθύς· τὸ δὲ καὶ διανοούμενον. κίνησις γὰρ αὕτη μεγίστη δὴ τοῖς Ἕλλησιν ἐγένετο, καὶ μέρει τινὶ τῶν βαρβάρων· ὡς σχεδὸν εἰπεῖν, καὶ ἐπὶ πλεῖστον ἀνθρώπων· τὰ γὰρ πρὸ αὐτῶν, καὶ τὰ ἔτι παλαιότερα, σαφῶς μὲν εὑρεῖν διὰ χρόνου πλῆθος, ἀδύνατον ἦν· ἐκ δὲ τεκμηρίων, ὧν ἐγὼ μακρότατον σκοπῶν τί μοι πιστεῦσαι ξυμβαίνει, οὐ μεγάλα νομίζω γενέσθαι, οὔτε κατὰ τοὺς πολέμους, ὅτε ἐς τὰ ἄλλα. φαίνεται γὰρ ἡ νῦν Ἑλλὰς καλουμένη, οὐ πάλαι βεβαίως οἰκουμένη, ἀλλὰ μεταναστάσεις τε οὖσαι τὸ πρότερα, καὶ ῥᾳδίως ἕκαστοι πρὸς ἄλλων ἀναγκαζόμενοι ὑπὸ τινων ἀεὶ πολλῶν· τῆς γὰρ ἐμπορίας οὐκ οὔσης, οὐδὲ ἀμιγῶς τοῖς ἄλλοις ἀλλήλοις, ὅτε κατὰ γῆν, οὔτε θαλάσσης, νεμόμενοί τε τὰ αὐτῶν ἕκαστοι ὅσον ἀποζῆν, καὶ περιουσίαν χρημάτων οὐκ ἔχοντες, οὐδὲ γῆν φυτεύοντες, ἄδηλον ὂν ὁπότε τῆς ἐπελθὼν, καὶ ἀτειχίστων ἁμα ὄντων, ἄλλος ἀφαιρήσεται, τῆσί τε κατὰ μῆλα καὶ σώματα ἀναγκαίοις ζοφῆς πάντα χρῶ ἀνὴκόμενοι ἐπικρατεῖν, οὐ χαλεπῶς ἀπανίσταντο. καὶ διὰ ταῦτα, οὔτε μεγέθει πόλεων ἴσχυον, οὔτε τῇ ἄλλῃ παρασκευῇ. μάλιστα γὰρ τῆσι γῆσι ἀρίστη ἀεὶ τὰ σώματα μεταβολὰς τῶν οἰκητόρων ἔσχεν· ἥ τε νῦν Θεσσαλία καλουμένη, καὶ Βοιωτία, πέλοπόννησόν τε τὰ πολλὰ, πλὴν ἀρκαδίας. τῆς τε ἄλλης, ὅσα ἦν κράτιστα. δηλοῖ γὰρ ἀρετὴν γῆς, αἵ τε σωμάτων τὴν μείζους ἐπίγιγνόμεναι, καὶ σώσεις ἐνεπίουν, διὰ ὧν ἔφθειρόντο, καὶ ἅμα ὑπὸ ἀλλοφύλων μᾶλλον ἐπεβουλεύοντο· πλοῦτος γὰρ ἀπὶ ἰσχὺν ἐκ τοῦ ἐπιπολὺ ἐσῆν ἂν λεπτόγεων ἀσφαλέστερον διὰ, ἀνθρωποι ὠφέλιμοι οἱ αὐτοὶ ἀεὶ· καὶ τῆς ἀδικήματος τόδε λόγου οὐκ ἐλάχιστον ἦν, διὰ τὸ μετοικίσασθαι ἐς τὰ ἄλλα μὴ ὁμοίως αὐξήσεσθαι ἐκ γῆς τῆς ἄλλης ἐλάσσης οἱ πολέμῳ ἢ στάσει ἐκπίπτοντες, πολιτεύειν ἀθηναίους οἱ σωματοφύτορες, ὡς βέβαιον ὂν, αὖθις χώρουν· καὶ πολιτεύειν γιγνόμενοι διὰ τὸ ἀξιόπαλαιοῦ, μᾶζον ἔπι ἐποίησεν πλῆθος ἀνθρώπων πρὸ πόλιν· ὥστε καὶ ἐς ἰωνίαν ὕστερον, ὡς οὐχ ἱκανῆς οὔσης τῆς ἀττικῆς, ἀπῳκίσαν· διὰ δοκεῖ μοι καὶ τὰ δὲ τῶν παλαιῶν ἀδένεια οὐχήκιστα· πρὸ γὰρ τῶν ἰωνικῶν, οὐδὲν φαίνεται πρότερον κοινῇ ὀνομαζόμενον ἑλλάς. δοκεῖ δέ μοι οὐδὲ τοὔνομα ὅλον ἐξ ἁπάντων πω ἐπωνυμίαν πορίζεσθαι. ἑλλησ δὲ καὶ τὰ ἄλλα τε, καὶ ἐπελασγικὸν ἐπικληθὲν, ἀφ' ἑαυτῶν πω ἐποίησαν μίαν πορίζεσθαι. ἑλλησ δὲ καὶ τῶν ταύτῃσι ἰσχυσάντων, καὶ ἐπαμύνων αὐτοὺς ἐπωφελείᾳ ἐσ τὰς ἀλλαγὰς ταύτας, καθ' ἑκάστους μᾶλλον ἤδη τῇ ὁμιλίᾳ μᾶλλον καλεῖσθαι ἐλλησ. οὐ μέντοι πολλοῦ γε χρόνου ἤδυνατο καὶ ἅπασιν ἑκκικῆσαι· τεκμηριοῖ δὲ μάλιστα Ὅμηρος· πολλῶ γὰρ ὕστερον ἐπὶ καὶ τῶν Τρωικῶν γενόμενος, οὐδὲν μοῦ τῶν ξυμπάντων ὠνόμασεν, οὐ διὰ ἄλλους, ἢ ὅσ μετ' ἀχιλλέως ἐκ τῆσ Φθιώτιδος, οἱ πρῶτοι καὶ πρῶτοι ἑλλησὸν ἦσαν. δηνεικοῦς δὲ οὐ πάντες ἔστησι, καὶ ἀρχαίους, καὶ ἀχειοῦσ αὐανκαλεῖ. οὐ μὴν οὐδὲ βαρβάρους εἴρηκε, διὰ μὴ δὲ ἑλλησὰς πω, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ αὐτὶ πάλαι, εἰς οὐ ὄνομα ἀποκεκρίσθαι. οἱ δ' οὕτω ὡς ἕκαστοι ἑλλησὸν κατὰ πόλας τε ὅσοι ἀλλήλων ξυνίεσαν, καὶ ξύμπαντες ὕστερον κλησθέντες, οὐδὲν πρὸ τῶν Τρωικῶν δι' ἀσθένειαν καὶ ἀμιξίαν ἀλλήλων ἀθρόοι ἔπραξαν, ἀλλὰ καὶ πομπήν πω στρατιᾶ, θαλάσσῃ ἤδη πολεῖσι χρώμενοι, ξυνέπλησαν. μίνωσ δὲ παλαίτατος ὧν ἀκοῇ ἴσμεν, ναυτικὸν ἐκτήσατο, καὶ τῆσ νῦν Ἑλλησικῆσ θαλάσσης ἐπεκράτησε, καὶ τῶν κυκλάδων νήσων ἦρξέ τε, καὶ οἰκιστὴς πολλῶν ἐγένετο πρώτος τῶν πολιτῶν ἐγκόσε, κράσασ ὀξελάσασ, καὶ τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας ἡγεμόνασ ἐγκατέστησε, ὡ, τε λησικὸν ὡσ ἐκήσατο κατηθήρᾳ ἐκ τῆσ θαλάσσησ· ἐφόσον ἠδύνατο, τῷ τὸ προσοδώδεσ μᾶλλον ἐναι αὐτῷ. οἱ γὰρ ἑλλησὸν τοπολαι, καὶ τῶν βαρβάρων, οἵ τε οἰ τῇ ἠπείρῳ πειραθαλάσσιοι, καὶ ὅσοι νήσοις ἔκειν, ἐπειδὴ ἤρξαντο μᾶλλον πλωτεῖ

31. **Σοφοκλῆς,** *Σοφοκλέους Τραγωδίαι ἑπτὰ μετ᾽ ἐξηγήσεων.* Βενετία, *in Aldi Romani Academia*, Αὔγουστος 1502.

8ο. 200 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 34-36 * Firmin-Didot, 212-213 * Adams, S 1438 * *OAME*, I, 61-62 * UCLA, I, 68-69(48) * Borza, *Sophocle* * *Manuzio*, 62.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Ἡ ἔκδοση τῶν ἑπτὰ *Τραγωδιῶν* τοῦ Σοφοκλῆ ἀπὸ τὸν Ἄλδο εἶναι ἡ πρώτη τοῦ μεγάλου τραγικοῦ καὶ βασίστηκε σὲ χειρόγραφο ποὺ ἀνῆκε σὲ ἕναν παθιασμένο ἑλληνιστή, τὸν Giorgio Valla. Ὁ Valla κατεῖχε τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα ἐξίσου καλὰ μὲ τὴ λατινικὴ καὶ ἦρθε στὴ Βενετία ἔχοντας σπουδάσει στὸ Μιλάνο, κοντὰ στὸν Κωνσταντῖνο Λάσκαρη, μὲ τὴν ὑποστήριξη τοῦ Ermolao Barbaro.

Ὁ Valla δίδαξε ἑλληνικὰ στὴ Γαληνοτάτη μὲ ξεχωριστὴ ἐπιτυχία καὶ συγχρόνως, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ ἀλληλογραφία του, παρέδιδε μαθήματα γιὰ τὸν Βιτρούβιο, τὸν Ἀρχιμήδη καὶ τὴν ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς ποίησης.

Μολονότι στὴν ἔκδοση τοῦ Σοφοκλῆ ἀναγγέλλεται, ἀπὸ τὸν τίτλο, ὅτι θὰ περιλαμβάνονται καὶ τὰ *σχόλια* στὶς *Τραγωδίες* ποὺ συνέλεξε ὁ Ἰανὸς Λάσκαρης, αὐτὰ πρωτοπαρουσιάστηκαν πολλὰ χρόνια ἀργότερα, στὴν ἔκδοση τοῦ Λάσκαρη στὴ Ρώμη πλέον, τὸ 1518. Ὁ Σοφοκλῆς εἶναι τὸ πρῶτο βιβλίο τοῦ Ἄλδου στὸ ὁποῖο γίνεται μνεία τῆς Νεακαδημίας: *Venetiis in Aldi Romani Academia.* Ὁ ἀφιερωτικὸς Πρόλογος τοῦ Ἄλδου πρὸς τὸν Λάσκαρη (Firmin-Didot, 212-213) ἀναδεικνύει μὲ ἰδιαίτερα παραστατικὸ τρόπο τὸ πάθος τοῦ κύκλου τοῦ Ἄλδου γιὰ τὴν ἀναζήτηση τοῦ ἀρχαίου κόσμου: «Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν κρύων καὶ σκοτεινῶν [ἡμερῶν] ποὺ καθόμασταν γύρω ἀπὸ τὴ φωτιὰ σὲ ἡμικύκλιο, μὲ τὰ μέλη τῆς νέας ἀκαδημίας, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους παρευρισκόταν καὶ ὁ Μουσοῦρος, ὁ λόγος ἦρθε σὲ σένα…».

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΑΙΑΣ ΜΑΣΤΙΓΟΦΟΡΟΣ·



ΑΕὶ μὲν ὦ παῖ Λαρτίου δέδορ
κά σε
πεῖράν τιν' ἐχθρῶν ἁρπάσαι
θηρώμενον,
καὶ νῦν ἐπὶ σκηναῖς σε ναυτικαῖς ὁρῶ
Αἴαντος, ἔνθα τάξιν ἐσχάτην ἔχει,
πάλαι κυνηγετοῦντα, καὶ μετρούμενον
ἴχνη τἀκείνου νεοχάραχθ', ὅπως ἴδῃς
εἴτ' ἔνδον, εἴτ' οὐκ ἔνδον· εὖ δέ σ' ἐκφέρει
κυνὸς λακαίνης ὥς τις εὔρινος, βάσις·
ἔνδον γὰρ ἀνὴρ ἄρτι τυγχάνει, κάρα
στάξων ἱδρῶ τι, καὶ χέρας ξιφοκτόνους·
καί σ' οὐδὲν εἴσω τῆσδε παπταίνειν πύλης
ἔτ' ἔργον ἐστὶν, ἐννέπειν δ' ὅτου χάριν
σπουδὴν ἔθου τήνδ', ὡς παρ' εἰδείας μάθῃς·
ὀδ ὦ φθέγμ' Αθάνας φιλτάτης ἐμοὶ θεῶν,
ὡς εὐμαθές σου κἂν ἄποπτος ᾖς, ὅμως
φώνη μ' ἀκούω, καὶ ξυναρπάζω φρενὶ,
χαλκοστόμου κώδωνος ὡς τυρσηνικῆς·
καὶ νῦν ἐπέγνως εὖ μ' ἐπ' ἀνδρὶ δυσμενεῖ
βάσιν κυκλοῦντ' Αἴαντι τῷ σακεσφόρῳ·
κεῖνον γὰρ, οὐδὲν ἄλλον ἰχνεύω πάλαι·
νυκτὸς γὰρ ἡμᾶς τῆσδε, πρᾶγος ἄσκοπον
ἔχει περάνας, εἴπερ εἴργασται τάδε·
ἴσμεν γὰρ οὐδὲν τρανὲς, ἀλλ' ἀλώμεθα·
κἀγὼ θελοντὴς τῷδ' ὑπεξύγην πόνῳ·

32. Ἡρόδοτος, *Λόγοι ἐννέα, οἵπερ ἐπικαλοῦνται Μοῦσαι: Κλειώ, Εὐτέρπη, Θάλεια, Μελπομένη, Τερψιχόρη, Ἐρατώ, Πολύμνια, Οὐρανία, Καλλιόπη*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Σεπτέμβριος 1502.

Folio. 144 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 35(8) * Firmin-Didot, 216-219 * Adams, H 394 * UCLA, I, 70-71(50) * *Manuzio*, 64.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Ἡ editio princeps τοῦ Ἡροδότου (*Ἱστορίαι*) ἐκδόθηκε μὲν ἀπὸ τὸν Ἄλδο τὸ 1502, οἱ «Μοῦσες» του ὅμως ἦταν ἤδη γνωστὲς στὸ οὐμανιστικὸ κοινὸ ἀπὸ τρεῖς ἀρχέτυπες λατινικὲς μεταφράσεις τοῦ Lorenzo Valla: *Historiae*, Βενετία 1474, Ρώμη 1475 καὶ Βενετία πάλι τὸ 1494. Ὁ Valla εἶχε ἀναλάβει νὰ μεταφράσει Ἡρόδοτο, ὅπως καὶ Θουκυδίδη, κατὰ παράκληση τοῦ πάπα Νικόλαου Ε', στὸ πλαίσιο μιᾶς συστηματικῆς ἀπόδοσης στὰ λατινικὰ τῶν κυριότερων ἔργων τῆς ἑλληνικῆς κοσμικῆς καὶ χριστιανικῆς γραμματείας.

Ἡ ἔκδοση τοῦ Ἄλδου εἶναι ἀφιερωμένη (Firmin-Didot, 217· Albertini, *Calfurnio*) στὸν διάσημο καθηγητὴ τῆς λογοτεχνίας στὸ γυμνάσιο τῆς Πάντοβας, Giovanni Calpurnio, ἀπὸ τὴν Μπρέσια. Τὸν εὐγνωμονεῖ γιὰ τὴν ἀμέριστη συμπαράστασή του στὸ ἐπίπονο ἐκδοτικό του ἔργο, θέτοντας στὴ διάθεσή του πολύτιμα καὶ μοναδικὰ ἔργα ποὺ εἶχε στὴν κατοχή του, ὅπως οἱ *Ἐπιστολὲς* τοῦ Κικέρωνα πρὸς τὸν Ἀττικὸ καὶ τὸ ἑλληνικὸ χειρόγραφο τῆς *Περιήγησης* τοῦ Παυσανία: «Δὲν λησμονῶ ποτέ, ἀγαπητὲ σοφὲ Calpurnio, τὸ ἑλληνικὸ ρητό: *χεὶρ χεῖρα νίπτει*».

Ὁ Ἄλδος ἀπολογεῖται γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Ἡροδότου, τὸν ὁποῖο οἱ σύγχρονοί του ἱστορικοὶ κατηγοροῦσαν γιὰ παραπληροφόρηση, γιατὶ κατηγορώντας τὸν Ἡρόδοτο, συνεχίζει ὁ Ἄλδος, εἶναι σὰν νὰ καταφέρεται κανεὶς κατὰ τῆς ἴδιας τῆς Ἑλλάδας: *τῆς μητέρας ὅλων τῶν ἀρετῶν καὶ ἀξιῶν καὶ τῆς «σχολῆς» τῆς καλλιέργειας ὅλης τῆς γνώσης.*

ΗΡΟΔΟΤΟΥ ΛΟΓΟΙ ΕΝΝΕΑ, ΟΙ ΓΕΡ ΕΡΙΚΑ ΛΟΥΝΤΑΙ ΜΟΥΣΑΙ.

HERODOTI LIBRI NOVEM: QVIBVS MVSARVM INDITA SVNT NOMINA.

ΜΟΥΣΩΝ ΟΝΟΜΑΤΑ.	MVSARVM NOMINA.
Κλειώ.	Clio.
Εὐτέρπη.	Euterpe.
Θάλεια.	Thalia.
Μελπομένη.	Melpomene.
Τερψιχόρη.	Terpsichore.
Ερατώ.	Erato.
Πολύμνια.	Polymnia.
Οὐρανίη.	Vrania.
Καλλιόπη.	Calliope.



33. **Εὐριπίδης,** *Τραγῳδίαι ἑπτακαίδεκα, ὧν ἔνιαι μετ᾽ ἐξηγήσεων: Ἑκάβη, Ὀρέστης, Φοίνισσαι, Μήδεια, Ἱππόλυτος, Ἄλκηστις, Ἀνδρομάχη, Ἱκέτιδες, Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι, Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις, Ῥῆσος, Τρωάδες, Βάκχαι, Κύκλωψ, Ἡρακλεῖδαι, Ἑλένη, Ἴων*, 2 τόμοι, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Φεβρουάριος 1503.

8ο. 1ος τόμ., 271 φύλλα, 2ος τόμ., 272 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 43(10) * Firmin-Didot, 257-258 * Adams E 1030 * *OAME*, I, 73-74 * UCLA, I, 78-80(55/1-2) * Basta Donzelli, *Euripide. Electra* * Sicherl, *Euripides* * *Manuzio*, 71.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Ἡ ἔκδοση τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδη ἀπὸ τὸν Ἄλδο μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ καὶ ὡς editio princeps, καθὼς ὁ Ἰανὸς Λάσκαρης εἶχε ἐκδώσει τέσσερις μόνο: *Μήδεια*, *Ἱππόλυτος*, *Ἄλκηστις* καὶ *Ἀνδρομάχη*, στὴ Φλωρεντία τὸ 1494 στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Francesco Lorenzo de Alopa.

Ὅταν ὁ Ἄλδος ἄρχισε νὰ τυπώνει τὸν πρῶτο τόμο τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδη, δὲν εἶχε ἀκόμη ἀνακαλύψει τὸν *Ἡρακλῆ Μαινόμενο* καὶ ἔτσι στὴ σελίδα τίτλου ἀναγράφεται *Τραγῳδίαι ἑπτακαίδεκα*, ἀλλὰ στὴν οὐσία ἐκδόθηκαν δεκαοκτώ. Ὁ δεύτερος τόμος ἀνοίγει μὲ τὴν τραγωδία *Ῥῆσος*.

Ἡ ἔκδοση ἀφιερώνεται στὸν Δημήτριο Χαλκοκονδύλη (Firmin-Didot, 257-258), ποὺ τότε ζοῦσε στὸ Μιλάνο, καὶ ὁ Ἄλδος ἀπὸ τὸν Πρόλογό του ἐκφράζει τὴν πικρία του γιὰ τὸν χαμὸ τόσων πολύτιμων χειρογράφων μὲ ἔργα τῆς κλασικῆς ἑλληνικῆς γραμματείας στὴν Ἰταλία, εἴτε ἐξαιτίας τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων εἴτε λόγω ἀδιαφορίας καὶ ἐγκατάλειψης ἀπὸ τοὺς κατόχους τους. Εὐχαριστεῖ τὸν Θεό, ἐπειδὴ χάρη στὴν τυπογραφία τοῦ δίνεται ἡ δυνατότητα νὰ κυκλοφορεῖ κάθε μήνα 1.000 τόμους μὲ τὰ σπουδαιότερα ἔργα τῆς ἑλληνο-ρωμαϊκῆς λογοτεχνικῆς παράδοσης.

ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ τραγῳδίαι ἑπταικαίδεκα· ὧν ἔνιαι μετ' ἐξηγήσεων· εἰσὶ δὲ αὗται·

Ἑκάβη	Ὀρέστης	Φοίνισσαι
Μήδεια	Ἱππόλυτος	Ἄλκηστις
Ἀνδρομάχη	Ἱκέτιδες	Ἰφιγένεια ἐν
Αὐλίδι	Ἰφιγένεια ἐν ταύροις	
Ῥῆσος	Τρῳάδες	Βάκχαι
Κύκλωψ	Ἡρακλεῖδαι	Ἑλένη
Ἴων		

EVRIPIDIS *tragœdiæ ſeptendecim, ex quib. quædam habent cœmmentaria. & ſunt hæ.*

Hecuba	Oreſtes	Phoeniſſæ
Medea	Hippolytus	Alcæſtis
Andromache	Supplices	Iphigeniaī
Aulide	Iphigenia in Tauris	
Rheſus	Troades	Bacchæ
Cyclops	Heraclidæ	Helena
Ion.		

34. **Λουκιανός,** *Ἅπαντα* (*Opera*). Φιλόστρατος, *Εἰκόνες, Ἡρωικὰ, Βίοι Σοφιστῶν,* Φιλόστρατος ὁ νεότερος, *Εἰκόνες* καὶ Καλλίστρατος, *Ἐκφράσεις*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Ἰούνιος 1503.

Folio. 292 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 39(3) * Firmin-Didot, 243-244 * Adams, L 1602 * UCLA, I, 81-83(57) * *Manuzio*, 75.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Τὰ ἔργα τοῦ Λουκιανοῦ εἶχαν τεράστια ἀπήχηση στὸν δυτικὸ κόσμο κατὰ τὴν Ἀναγέννηση, ἀπὸ τὶς 80 πραγματεῖες ὡστόσο ποὺ τοῦ ἀποδίδονται μεγαλύτερη ἀναγνωσιμότητα εἶχαν οἱ *Διάλογοι* (*Θέων*, *Νεκρικοί*, *Ἐνάλιοι* καὶ *Ἑταιρικοί*) καὶ ἡ *Ἀληθὴς Ἱστορία*.

Ἡ editio princeps τῶν *Διαλόγων* τυπώθηκε μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ Ἰανοῦ Λάσκαρη στὴ Φλωρεντία τὸ 1496, τὴν περίοδο ποὺ εἶχε περιέλθει στὰ χέρια τῶν Γάλλων. Ὅλες οἱ ὑπόλοιπες ἀρχέτυπες ἐκδόσεις ἔργων τοῦ Λουκιανοῦ, 29 συνολικά, κυκλοφόρησαν σὲ λατινικὲς μεταφράσεις σπουδαίων ἑλληνιστῶν τῆς Ἀναγέννησης, ὅπως τῶν Giovanni Aurispa, Rinucci, Lilio Castellani κ.ἄ. Στὴν ἔκδοση τοῦ Ἄλδου συμπεριλαμβάνονται καὶ οἱ διατριβὲς τοῦ Φιλόστρατου, *Εἰκόνες*, *Ἡρωικὰ* καὶ *Βίοι Σοφιστῶν*, ὅπως καὶ οἱ *Εἰκόνες* τοῦ Φιλόστρατου τοῦ Νεότερου καὶ οἱ *Ἐκφράσεις* τοῦ Καλλίστρατου. Τὴν ἔκδοση ἀνοίγει ἕνα ἐπίγραμμα γιὰ τὶς διαφορετικὲς κρίσεις ποὺ ἐκφράζονται ἀναφορικὰ μὲ τὸ ἕνα καὶ αὐτὸ σύγγραμμα:

Λουκιανοῦ εἰς τὴν ἑαυτοῦ βίβλον

Λουκιανὸς τάδ᾽ ἔγραψε, παλαιὰ τὲ μωρὰ τὲ εἰδῶς. Μωρὰ γὰρ ἀνθρώποις καὶ τὰ δοκοῦντα σοφά. Οὐδὲν ἐν ἀνθρώποις διακριδὸν ἐστὶν νόημα, ἀλλ᾽ ὁ σὺ θαυμάζεις, ταυθ᾽ ἑτέροισι γέλως.

ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ ΤΩΙΔΕ
ΤΩΙ ΒΙΒΛΙΩΙ.

ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ.

Φιλοστράτου εἰκόνες.

Τοῦ αὐτοῦ ἡρωϊκά.

Τοῦ αὐτοῦ βίοι σοφιστῶν.

Φιλοστράτου νεωτέρου εἰκόνες.

Καλλιστράτου ἐκφράσεις.

QVE HOC VOLVMINE CON
TINENTVR.

Luciani opera.
Icones Philostrati.
Eiusdem Heroica.
Eiusdem uitæ Sophistarum.
Icones Iunioris Philostrati.
Descriptiones Callistrati.

ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ
ΕΑΥΤΟΥ ΒΙΒΛΟΝ.

Λουκιανὸς τάδ' ἔγραψε, παλαιά τε, μωρά τε εἰδώς.
μωρὰ γὰρ ἀνθρώπεις καὶ τὰ δοκοῦντα σοφά.
Οὐδὲν ἐν ἀνθρώποισι διακριδόν ἐστι νόημα,
ἀλλ' ὃ σὺ θαυμάζεις, τοῦθ' ἑτέροισι γέλως.



35. Ἀμμώνιος Ἑρμείου, *Ὑπόμνημα εἰς τὸ περὶ ἑρμηνείας Ἀριστοτέλους* (*Commentaria in librum peri Hermenias*), Μαγεντήνος, Μητροπολίτης Μυτιλήνης, *Ἐξήγησις* στὸ ἔργο *Περὶ Ἑρμηνείας Ἀριστοτέλους*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, 17 Ὀκτωβρίου 1503.

Folio. 152 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 40(4) * Firmin-Didot, 244-246 * Adams, A 989 * *OAME*, I, 77-78 * UCLA, I, 59-60(59) * *Manuzio*, 78.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀμμώνιου ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια, γιοῦ τοῦ φιλοσόφου Ἑρμεία καὶ ἡγέτη τῶν πλατωνικῶν τῆς Ἀλεξάνδρειας, εἶχαν τυπωθεῖ ἀρχέτυπα τὰ *Σχόλιά* του *Εἰς τὰς πέντε φωνὰς* τοῦ Πορφύριου, στὴ λατινικὴ μετάφραση τοῦ Pomponio Gaurico (*In quinque voces Porphyrii commentarii*) στὴ Βενετία, τὸ 1494 (*Χάρτα*, I, 386-387). Στὸ γύρισμα τοῦ 15ου αἰώνα, τὸ 1500, κυκλοφόρησε ἡ editio princeps τοῦ ἔργου ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τῶν Ν. Βλαστοῦ καὶ Ζ. Καλλιέργη στὴ Βενετία καὶ πάλι, μὲ τὸν τίτλο: *Ὑπόμνημα εἰς τὰς πέντε φωνὰς ἀπὸ φωνῆς Ἀμμωνίου Μικροῦ τοῦ Ἑρμείου*.

Ἡ ἔκδοση αὐτὴ τοῦ Ἄλδου, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν σχολιασμὸ τοῦ Ἀμμώνιου στὸ *Περὶ Ἑρμηνείας* τοῦ Ἀριστοτέλη, συμπεριλαμβάνει, χωρὶς νὰ ἀναγράφεται στὸν τίτλο τοῦ βιβλίου, καὶ τὴν παράφραση τοῦ *Περὶ ἑρμηνείας τοῦ Ἀμμωνίου Ἑρμείου*, *Εἰς τὰς Δέκα Κατηγορίας τοῦ Ἀριστοτέλους* ἀπὸ τὸν Μιχαὴλ Ψελλό. Ἀπὸ τὸν Πρόλογο ὁ Ἄλδος ἀπευθύνει χαιρετισμὸ γιὰ μία ἀκόμα φορὰ στὸν προστάτη καὶ μέγα χορηγό του, τὸν Alberto Pio, καὶ ἀναφέρει ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ἔκδοση κυκλοφόρησε ἀπὸ τὴ Νεακαδημία του.

ΑΜΜΩΝΙΟΥ ΤΟΥ ΕΡΜΕΙΟΥ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΡΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ.

ΟΛΥΜΕΝ ΕΝ ΣΟΦΟΙΣΙ, καὶ ἀνώνυμον τὸ περὶ ἑρμηνείας τοῦ Ἀριστοτέλους βιβλίον, τῆς τε συνεκτικοῦ ἕνεκα τῶν ἐν αὐτῷ παραδιδομένων θεωρημάτων, καὶ τῆς περὶ τὸ λέγειν δυσκολίας· διὸ καὶ πολλῶν ἐξηγητῶν, πολλὰ περὶ αὐτὸ κατεβλήθησαν φροντίδες· εἰ δέ τι καὶ ἡμεῖς δυνηθεῖμεν εἰσενεγκεῖν περὶ τὸ βιβλίου σαφήνειαν, ἀπομνημονεύσαντες τὰ ἐξηγήσεων τοῦ θεοῦ ἡμῶν διδασκάλου Πρόκλου, τοῦ πλατωνικοῦ διαδόχου, τοῦ ἐς ἄκρον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τήν τε ἐξηγητικὴν τῶν δοκούντων τοῖς παλαιοῖς δύναμιν, καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν τῆς φύσεως τῶν ὄντων κρίσιν ἀσκήσαντος, πολλὴν ἂν τῷ λογίῳ θεῷ χάριν ὁμολογήσαιμεν· Ἀρ

quinque fr
secunda in p
librorum

χὴ τοίνυν ἡμῖν γιγνέσθω τῆς ἐξηγήσεως, καὶ τῶν πέντε κεφαλαίων ἐξήγησις ἡ προλαμβάνεσθαι τῆς τοῦ ῥητοῦ σαφηνείας εἰωθότων· καὶ λέγομεν τίς τε ἡ πρόθεσις τοῦ περὶ ἑρμηνείας, καὶ τίνα ἔχει τάξιν πρὸς τὰ ἄλλα τῆς λογικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους πραγματείας συγγράμματα, τίς τε ἡ αἰτία ταύτης αὐτῆς τῆς περὶ ἑρμηνείας ἐπιγραφῆς, καὶ ὁτιγνήσιόν ἐστι τὸ συγγραμμα τοῦτο τοῦ Ἀριστοτέλους· καὶ ἐπὶ πᾶσι, τίς ἡ ἐς τὰ κεφάλαια τοῦδε τοῦ βιβλίου διαίρεσις· τὸ δὲ ἐπιζητῶν πρὸς τί χρήσιμον ἂν ᾖη τῷ φιλοσοφῆσαι βουλομένῳ τὸ περὶ ἑρμηνείας βιβλίον, ἡ πρόθεσις αὐτοῦ φανεῖσα ἡμῖν, περιεργον ἐπιδείξει· τίς δὲ ἡ πρόθεσις αὕτη; τοῦτο δὲ ἀνάγκη πρὸ τοῦ ἄλλ' ἀφορίζεσθαι, καὶ πρὸς ταύτην, τὰ ἐφεξῆς ἅπαντα συνέρειν· ἵνα δὴ τοῦτο διορθρωμένως ἔλωμεν ἀναμνησθῆναι χρὴ τοῦ ἑρμηνεῖν ἐν τοῖς προλαμβανομένοις τῆς συναγωγῆς τῶν κατηγοριῶν· λέγω δή, ὅτι ἡ λογικὴ πραγματεία, τέλος ἔχει τὴν ἄφεσιν τῆς ἀποδείξεως· προηγεῖται δὲ ταύτης, ἡ τοῦ ἁπλῶς συλλογισμοῦ θεωρία· ταύτης δέ, ἡ κατάλυσις πασῶν κατὰ γένη τῶν ἁπλῶν φωνῶν, ἐξ ὧν ὁ ἁπλοῦς λόγος ἔχει τὴν γένεσιν· παραδοὺς τοίνυν ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν κατηγοριῶν τὴν περὶ τῶν ἁπλῶν φωνῶν πραγματείαν, ἐν τούτῳ προτίθεται παραδοῦναι ἡμῖν τοὺς ἁπλοῦς λόγους, τοὺς ἐκ τῆς συμπλοκῆς τῶν ἁπλῶν φωνῶν ἀποτελουμένους, καὶ ὡς προτεθειμένους ὑπὸ τοῦ συλλογίσασθαί τι βουλομένου τοῖς κοινωνοῖς τοῦ λόγου, προτάσεις ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἰσομαχουμένους· ἀλλὰ τοῦ λόγου πέντε ὄντος εἰδῶν, τῶν τε κλητικοῦ, ὡς τὸ, Ὦ μάκαρ ἀτρέμα, καὶ τοῦ προστακτικοῦ, ὡς τὸ, Βάσκ' ἴθι ἴρι ταχέα, καὶ τῶν ἐρωτηματικοῦ, ὡς τὸ, Τίς, πόθεν εἰς ἀνδρῶν, καὶ τοῦ εὐκτικοῦ, ὡς τὸ, Αἴ κ' Ζεῦ τε πάτερ, καὶ ἐπὶ τούτοις τοῦ ἀποφαντικοῦ, καθ' ὃν ἀποφαινόμεθα περὶ ὁτουδὴ τῶν πραγμάτων, δῆλον, Θεοὶ σέθεν πάντα ἴασιν, πᾶσα ψυχὴ ἀθάνατος, ἡ περὶ πάντος ἀπλοῦ λόγου κατὰ τήνδε τὴν πραγματείαν διδάσκει ἡμᾶς ὁ Ἀριστοτέλης, ἀλλὰ περὶ μόνου τοῦ ἀποφαντικοῦ· καὶ τοῦτο εἰκότως· μόνον γὰρ τοῦτο τῶν εἰδῶν τοῦ λόγου, δεκτικόν ἐστιν ἀληθείας τε, καὶ ψεύδους· καὶ ὑπὸ τοῦτο τελοῦσιν αἱ ἀποδείξεις, ὑπὲρ ὧν ἡ λογικὴ πᾶσα πραγματεία τῷ φιλοσόφῳ συντίθεται· καὶ πᾶσι δὲ σωτικοὶ τὸ ἀποφαντικὸν λόγον, ἀξίωμα· τὸν δὲ ἀνδικὸν, ἀρατικὸν τὸν δὲ κλητικὸν, προσαγορευτικὸν, προστιθέντες τούτοις ἕτερα πέντε λόγου εἴδη, σαφῶς ὑπό τινα τῶν ἀπηριθμημένων ἀναφερόμενα· λέγουσι γὰρ τὸν μέν τι, ζητούμοτικὸν· οἷον, Ἰσως οὖν τόδε γε· τὸν δὲ, ἐνθετικὸν, οἷον, Ἔστω δὴ τρίγωνον ἡμῖν τὸ· τὸν δὲ, ὑποθετικὸν, οἷον, Ὑποκείσθω τὴν κέντρον εἶναι τῆς ἡλιοειδοῦς· τὸ δὲ, ὁμοιον ἀξιώματι, οἷον, Ὡς ὡραῖζεται ἡ τύχη ἐν τοῖς βίοις· ἅπερ ἅπαντα δεκτικὰ ὄντα ψεύδους τε, καὶ ἀληθείας, ὑπάγοντο ἂν τῷ ἀποφαντικῷ, διὰ τὸ ὁμοτικῆ, τὴν μαρτυρίαν τοῦ θεοῦ πλεοναζάντος τῆς ἀποφάνσεως· τὸν δὲ ὁμοίου τῷ ἀξιώματι, τὴν τὸ ὡς ἐπιτατικῆ ἐπιῤῥήματος προσθήκην· τέμπον δὲ τι πρὸς τούτοις ἔναι φασὶ τὸ ἐπαπορητικὸν· οἷον, Δάος πάρεστι, τίνος τ' ἀγγελῶν ἄρα· ὅπερ ἐναργῶς τῶν ὂν τυγχάνει τῷ ἐρωτηματικῷ, πλὴν ὅτι προστίθησι τὴν πρόταση τῆς ἐρωτήσεως· πάλιν δὲ τὸ ἀποφαντικὸν λόγου δύο ὄντων εἰδῶν, καὶ τὸ μὲν, καλουμένου κατηγορικοῦ, τὸ δὲ, ὑποθετικοῦ, κατηγορικὸν μὲν, τὸ σημαίνοντος τί τινι ὑπάρχει, ἢ οὐχ ὑπάρχει, ὡς ὅταν λέγωμεν, Σωκράτης περιπατεῖ, Σωκράτης οὐ περιπατεῖ, κατηγορεῖται μὲν γὰρ τὸ περιπατεῖν τοῦ Σωκράτους, ποτὲ μὲν, καταφατικῶς, ποτὲ δὲ, ἀποφατικῶς, ὑποθετικὸν δὲ, τοῦ σημαίνοντος τινὸς ὄντος, τί ἐστιν, ἢ ὅτι ἔστιν, ἢ τινος μὴ ὄντος, τί ἐστιν, ἢ τί ἐστιν, ὡς ὅταν εἴπωμεν, εἰ ἄνθρωπός ἐστι, ἢ ζῷόν ἐστιν, ἢ ἄνθρωπός ἐστι, λίθος δὲ οὐκ ἔστιν, εἰ μὲν ἔστιν ἡμέρα, νύξ ἐστιν, εἰ μὴ ἔστιν ἡμέρα, οὐκ ἔστιν ἥλιος ὑπὲρ γῆν, τὸ κατηγορικὸν μὲν ἡμῖν μόνον ἔδοξε τὸ ἀποφαντικὸν λόγου παραδίδωσιν ὁ Ἀριστοτέλης, ὡς αὐτοτελὲς, καὶ χρήσιμον πρὸς τὰς ἀποδείξεις· τὸ δὲ ὑποθετικὸν, ὡς ἐλλιπὲς ὄν, καὶ δεόμενον πάντως τῆς διὰ τὸ κατηγορικοῦ τελειότητος βεβαιώσεως προειρημένης ἀξιοῦμεν· οἱ δὲ ὑποθετικοὶ συλλογισμοὶ, τὴν καλουμένην μετάληψιν, ὅτοι πρόσληψιν ἀναποδείκτως λαμβά-

dimisio enunc
oronis

cur Ari· de sol
tacita forma
arinae oronis
facias

36. Οὐλπιανὸς ἀπὸ τὴν Ἀντιόχεια, *Προλεγόμενα εἴς τε τοὺς Ὀλυνθιακοὺς καὶ Φιλιππικοὺς Δημοσθένους λόγους…*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Ὀκτώβριος 1503.

Folio. 180 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 41(6) * Firmin-Didot, 247 * Adams, V 49 * UCLA, I, 85-86(60) * *Manuzio*, 79.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Ἔργα τοῦ Οὐλπιανοῦ, σοφιστῆ τοῦ 4ου μ.Χ. αἰώνα ἀπὸ τὴν Ἀντιόχεια, ἐκδόθηκαν γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν Ἄλδο. Ὁ σοφιστὴς αὐτός, ποὺ δίδασκε στὴν Ἔμεσα, ἔγραψε, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἐν λόγω *Προλεγόμενα* σὲ λόγους τοῦ Δημοσθένη, καὶ δοκίμια μὲ τὸν τίτλο *Διαλέξεις*. Ἡ ἔκδοση τοῦ Ἄλδου εἶχε μεγάλη ἀπήχηση στὸ λόγιο κοινὸ τῆς Ἰταλίας ἀλλὰ καὶ τοῦ Βορρᾶ. Ἀργότερα τὰ *Προλεγόμενα* ἐντάχθηκαν σὲ ἐκδόσεις μὲ *Λόγους* τοῦ Δημοσθένη καὶ κυκλοφόρησαν διαδοχικὰ ὡς τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰώνα (1570, 1572, 1604 καὶ 1607). Χαρακτηριστικά, ἡ ἐπανέκδοση τοῦ 1570 κυκλοφόρησε στὸ Παρίσι ἀπὸ τὸν σπουδαῖο ἐκδότη-τυπογράφο Guillaume Morel (Hoffman, III, 571).

Τὴν ἔκδοση τῶν *Προλεγόμενων* τοῦ Οὐλπιανοῦ συμπληρώνει ἡ editio princeps ἑνὸς ἰδιαίτερα σημαντικοῦ λεξικοῦ, ποὺ συντάχθηκε ἀπὸ τὸν Βαλέριο Μάξιμο Ἁρποκρατίωνα (γραμματικὸ τοῦ 2ου μ.Χ. αἰώνα), μὲ τὸν τίτλο: *Λέξεις τῶν δέκα ρητόρων*. Δὲν πρόκειται γιὰ ἕνα ἁπλὸ λεξικογραφικὸ ἔργο, ποὺ βασίστηκε σὲ παλαιότερες πηγὲς σχετικὰ μὲ τὴ ρητορικὴ γραμματεία, ἀλλὰ γιὰ ἐγκυκλοπαιδικοῦ χαρακτήρα πόνημα, τὸ ὁποῖο προσφέρει ἀξιόλογες πληροφορίες γιὰ σημαντικὰ πρόσωπα καὶ πράγματα. Πολύτιμες εἶναι οἱ περιγραφὲς γιὰ τοὺς κανόνες λειτουργίας τῶν ἀθηναϊκῶν δικαστηρίων καὶ οἱ ἀναφορὲς γύρω ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ καὶ τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα γενικότερα.

Ο ὑλπιανοῦ ῥήτορος, προλεγόμενα εἴς τε τοὺς ὀλυνθιακοὺς, καὶ φιλιππικοὺς δημοσθένους λόγους.

Ε ξήγησις ἀναγκαιοτάτη, εἰς δεκατρεῖς τοῦ δημοσθένους λόγους.

VIpiani commentarioli in olynthiacas, philippicas & Demosthenis orationes.

E narrationes saneq̃ necessariæ in tredecim orationes Demosthenis.



37. **Ξενοφῶν,** *Ξενοφῶντος Παραλειπόμενα ἅπερ καὶ ἑλληνικὰ ἐκάλεσε, Γεωργίου Γεμιστοῦ τοῦ καὶ Πλήθωνος, …* , Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, 14 Νοεμβρίου 1503.

Folio. 160 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 41(7) * Firmin-Didot, 247-251 * *OAME*, I, 79-80 * UCLA, I, 86-87(61) * *Manuzio*, 80.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Ἡ editio princeps τῶν *Ἑλληνικῶν* τοῦ Ξενοφώντα, συνοδευόμενη ἀπὸ ἀποσπάσματα ἔργων τοῦ Πλήθωνα καὶ τοῦ Ἡρωδιανοῦ, ἀντιπροσωπεύει ὅσα κατόρθωσε νὰ συγκεντρώσει ὁ Ξενοφῶν γιὰ τὴ συνέχεια τῆς *Ξυγγραφῆς* τοῦ Θουκυδίδη.

Ἔργα τοῦ Ξενοφώντα εἶχαν βέβαια κυκλοφορήσει ἀρχέτυπα σὲ πολλὲς αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις, ἐνῶ ἀποσπάσματά τους περιλαμβάνονται καὶ στὴν ἔκδοση τοῦ Petro Paolo Vergerio *De ingenuis moribus*. Μιὰ μεγάλη συλλογὴ ἔργων του, μὲ τὸν τίτλο *Opera Varia*, τυπώθηκε, ἄγνωστο πότε, στὸ Μιλάνο καὶ περιλαμβάνει διάφορες πραγματεῖες τοῦ Ἀθηναίου ἱστορικοῦ στὴ λατινικὴ μετάφραση διάσημων ἑλληνιστῶν, ὅπως τοῦ Ognibene Leoniceno, τοῦ Leonardo Bruni καὶ τοῦ Φραγκίσκου Φίλελφου. Ἡ συλλογὴ αὐτὴ ἐπανεκδόθηκε στὴ Βενετία, ἀχρονολόγητη, ἀπὸ τὸν Bernardinus de Vitalibus. Ἡ *Κύρου Παιδεία* (*Cyropedia*), στὴ λατινικὴ μετάφραση τοῦ Φίλελφου, τυπώθηκε ἀρχικὰ στὴ Ρώμη καὶ ἡ *Cyri testamentum* στὸ Μιλάνο, στὴν ἰταλικὴ μετάφραση τοῦ Andrea Magnanimo. Ὁ Adam de Ambergau, πάλι, κυκλοφόρησε τὸ *De tyrannide* στὴ λατινικὴ μετάφραση τοῦ Leonardo Bruni, στὴ Βενετία, χωρὶς χρονολογία, ἀλλὰ γύρω στὸ 1471.

Ὁ ἐκτενὴς Πρόλογος τοῦ Ἄλδου στὴν παρούσα ἔκδοση ἀπευθύνεται: *τῷ Γουίδῳ τῷ Φερετρίῳ*, Δούκα τοῦ Urbino, καὶ τοῦ ὑπενθυμίζει τὶς διαχρονικὲς ἀξίες ποὺ πρέπει καὶ ὁ ἴδιος νὰ ὑπηρετεῖ, ὅπως τὶς καταγράφει ὁ Ἰσοκράτης στὸν λόγο του *Ὑπὲρ Δημόνικου*.

Ξενοφῶντος παραλειπόμενα, ἅπερ καὶ ἑλληνικὰ ἐκάλεσε.

Γεωργίου γεμιστοῦ τοῦ καὶ πλήθωνος, ἐκ τῶν Διοδώρου, καὶ Γλουτάρχου, περὶ τῶν μετὰ τὴν ἐν μαντινείᾳ μάχην, ἐν κεφαλαίοις διάληψις.

Ηρωδιανοῦ τῆς μετὰ Μάρκον βασιλείας ἱστοριῶν βιβλία ὀκτώ.

Σχόλια παλαιὰ, καὶ ξενοπτικὰ ἐς ὅλον τὸν Θουκυδίδην, ὧν χωρὶς οὐκ εὐξύνετος ὁ ξυγγραφεύς.

Xenophontis omissa: quæ & græca gesta appellantur.

Georgii Gemisti: qui & Pletho dicitur: ex Diodori: & Plutarchi historiis de iis: quæ post pugnam ad Mantineam gesta sunt: per capita tractatio.

Herodiani a Marci principatu historiarum libri octo: quos Angelus Politianus elegantissime latinos fecit.

Enarrati unculæ antiquæ: & perbreues in totum Thucydidem: sine quibus autor intellectu est quamdifficillimus.



38. [Μάξιμος Πλανούδης], *Ἀνθολογία διαφόρων ἐπιγραμμάτων ἀρχαίοις συντεθειμένων σοφοῖς…*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Νοέμβριος 1503.

8ο. 293 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 42(9) * Firmin-Didot, 251-253 * Adams, A 1181 * UCLA, I, 87-89(62) * Ferreri, *Scoli Planudea* * *Manuzio*, 81.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Ἡ *Ἀνθολογία διαφόρων ἐπιγραμμάτων*, βιβλίο ἰδιαίτερα ἀγαπητὸ στοὺς Βυζαντινούς, εἶχε τὴν ἀντίστοιχη ὑποδοχὴ καὶ ἀπὸ τὸ λόγιο καὶ καλλιεργημένο κοινὸ τῆς Δύσης κατὰ τὴν Ἀναγέννηση. Πρόκειται γιὰ μία συλλογὴ ἐπιγραμμάτων κλασικῶν καὶ βυζαντινῶν συγγραφέων, ποὺ τὴν ἐπιμελήθηκε ὁ Μάξιμος Πλανούδης στὰ τέλη τοῦ 13ου ἢ στὶς ἀρχὲς τοῦ 14ου αἰώνα.

Ἡ πρώτη ἔκδοση τῆς *Ἀνθολογίας*, μὲ ἐπιμέλεια τοῦ Ἰανοῦ Λάσκαρη (Φλωρεντία, 1494), ἀποτελεῖ ὁρόσημο στὰ χρονικὰ τῆς ἑλληνικῆς τυπογραφίας γιὰ τὴν ἐκτύπωσή της μὲ κεφαλαῖα στοιχεῖα, τὰ γνωστὰ ὡς καπιταλάκια, ποὺ θυμίζουν τὶς ἀρχαῖες ἐπιγραφές. Ἀπὸ τὸν οἶκο τοῦ Ἄλδου καὶ τῶν διαδόχων του κυκλοφόρησαν τρεῖς ἐκδόσεις τῆς *Ἀνθολογίας* (1503, 1521 καὶ 1551). Ἡ ἔκδοση τοῦ Ἄλδου εἶναι πλουσιότερη ἀπὸ αὐτὴν τοῦ Λάσκαρη, καθὼς περιλαμβάνει δεκαεννέα ἄγνωστα ἐπιγράμματα ἀνωνύμου, ἕνα ποίημα τοῦ Παύλου Σιλεντιάριου, καὶ ἄλλα μικρότερα δοκίμια.

Γιὰ τὴν ἔκδοση τῆς *Ἀνθολογίας* ὁ A.A. Renouard (*Annales de l'Imprimerie des Aldes*, 412) μᾶς παρουσιάζει μία γοητευτικὴ ἱστορία ποὺ σχετίζεται μὲ τὴ διακίνηση καὶ τὴ σημασία τῶν παλαιοτύπων. Σημειώνει ὅτι ἔχει στὴν κατοχή του τὴν editio princeps τῆς *Ἀνθολογίας* τοῦ Λάσκαρη, γεμάτη χειρόγραφες σημειώσεις στὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸν Ἄλδο καὶ τὸν συνεργάτη καὶ γαμπρό του Francesco d'Asola. Πρόκειται, δηλαδή, γιὰ τὸ βιβλίο ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Ἄλδος γιὰ τὴ δική του ἔκδοση, ποὺ περιέχει προσθῆκες καὶ ὑποδείξεις πρὸς τοὺς στοιχειοθέτες του.

FLORILEGIVM DIVERSORVM EPIGRAMMATVM IN SEPTEM LIBROS.

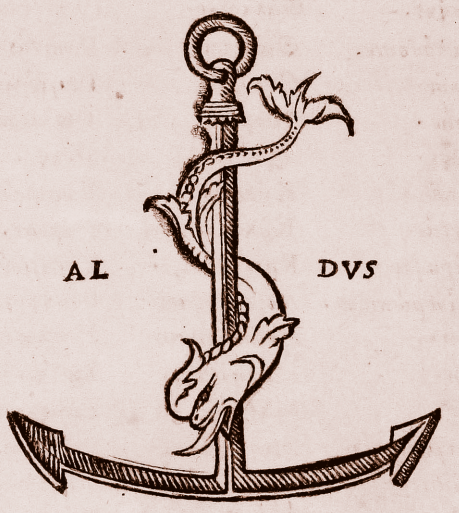

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΕΓΙ=
γραμμάτων, ἀρχαίοις συντεθειμένων σοφοῖς, ἐπὶ διαφό=
ροις ὑποθέσεσιν, ἑρμηνείας ἐχόντων ἐπίδειξιν, καὶ
πραγματων ἢ γενομένων, ἢ ὡς γενομένων ἀφή
γησιν· διαιρεῖται δ' εἰς ἑπτὰ τμή-
ματα τὸ βιβλίον· καὶ ταῦτα
εἰς κεφάλαια κατὰ στοι
χειον διεκτί=
θεται·

39. Ἰωάννης Γραμματικός (Φιλόπονος), *Εἰς τὰ ὕστερα Ἀναλυτικὰ Ἀριστοτέλους ὑπόμνημα…*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Μάρτιος 1504.

Folio. 162 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 45(1) * Firmin-Didot, 259-260 * Adams, P 1043 * *OAME*, I, 80-81 * UCLA, I, 91-92(64) * *Manuzio*, 82.

Ἀπὸ ὅλα τὰ ὑπομνήματα τοῦ Ἰωάννη Γραμματικοῦ (Φιλοπόνου) σὲ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλη, τὰ σχόλιά του στὰ *Ἀναλυτικὰ ὕστερα* ἐκδόθηκαν γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1504 ἀπὸ τὸν Ἄλδο. Κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀρχετυπίας, ἡ μόνη διατριβὴ τοῦ Ἰωάννη ποὺ κυκλοφόρησε ἔντυπα εἶναι τὸ *De dialectis*, ἡ ὁποία περιλαμβάνεται σὲ ἔκδοση τοῦ Ἄλδου καὶ πάλι (*Thesaurus*, 1496). Στὴν παρούσα ἔκδοση ἐμπεριέχονται ἐπίσης πραγματεῖες τοῦ Ἀριστοτέλη στὸ πρωτότυπο καὶ σὲ λατινικὲς μεταφράσεις (*Problemata, De natura animalium, De partibus animalium*, *De generatione animalium*), τὸ *De historia et de causis plantarum* τοῦ Θεόφραστου καὶ τὸ ὑπόμνημα τοῦ Ἀλέξανδρου Ἀφροδισιέα στὰ *Προβλήματα* τοῦ Ἀριστοτέλη. Τὶς λατινικὲς αὐτὲς μεταφράσεις ἐπιμελήθηκε ὁ μέγας λατινιστὴς δάσκαλος Θεόδωρος Γαζῆς, καὶ ὁ Ἄλδος τὶς συστήνει σὲ ὅσους ἐπιθυμοῦν νὰ μάθουν ἑλληνικὰ μὲ τὴ μέθοδο τῆς «σύγκρισης». Τὸ ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ τῆς ἔκδοσης αὐτῆς εἶναι ὅτι ὁ Ἄλδος ἀρίθμησε γιὰ πρώτη φορὰ ὅλες τὶς σελίδες τοῦ βιβλίου.

Ὁ τόμος ἀφιερώνεται ἀπὸ τὸν Ἄλδο στὸν Matthias Longius, ἐπίσημο γραμματέα τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Μαξιμιλιανοῦ (Firmin-Didot, 260). Ὁ Longius, ἐπίσκοπος τοῦ Gurck καὶ ἀργότερα τῆς Καρθαγένης, χρίστηκε καρδινάλιος καὶ ἐπίσκοπος τοῦ Σάλτσμπουργκ καὶ εἶναι ὁ συγγραφέας καὶ ἐκδότης ἑνὸς ἰδιότυπου ὁδοιπορικοῦ ἀπὸ τὰ ταξίδια του στὴν Αὐστρία καὶ τὴν Οὐγγαρία: *Odeporicon D. Matthei cardinalis*, Βιέννη 1515.

Ioannis grammatici in Poſtenora reſolutoria Ariſtotelis Comentaria.

Ιωαννου τοῦ γραμματικοῦ, εἰς τὰ ὕστερα ἀναλυτικὰ Ἀριστοτέλους, ὑπόμνημα.



40. **Φλάβιος Φιλόστρατος,** *Εἰς τὸν Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως βίον. Εὐσεβίου Καισαρέως τοῦ Παμφίλου, ἀντιῤῥητικὸς πρὸς τὰ Ἱεροκλέους* (μὲ τὴ λατινικὴ μετάφραση τοῦ Zanobio Acciaiuoli), Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Μάιος 1504.

Folio. 149 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 26(2) * Firmin-Didot, 261-262 * Adams, P 1067 * *OAME*, I, 41-48 * UCLA, I, 92-94(65) * *Manuzio*, 85.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Ἡ βιογραφία τοῦ Ἀπολλώνιου ἀπὸ τὰ Τύανα, ποὺ συντάχθηκε ἀπὸ τὸν Φιλόστρατο ἐνδεχομένως πρὶν ἀπὸ τὸ διάσημο σύγγραμμά του *Βίοι σοφιστῶν*, ἀναδεικνύει τὴ μορφὴ ἑνὸς ἰδιότυπου περιοδεύοντος ρήτορα καὶ θαυματοποιοῦ, ποὺ εἶχε θεοποιηθεῖ. Ὕστερα ἀπὸ τὴν περιγραφὴ τῆς «θείας» γέννησής του, γίνεται λόγος γιὰ τὶς περιηγήσεις τοῦ Ἀπολλώνιου σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη.

Ἡ ἐκτύπωση τῆς παρούσας ἔκδοσης ἄρχισε τὸ 1501, καὶ πράγματι ἡ ὁλοκλήρωση τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου φέρει τὴ χρονολογία Μάρτιος τοῦ 1501. Ἡ λατινικὴ μετάφραση ἔχει χρονολογία Φεβρουάριος τοῦ 1502, ἀλλὰ ἡ ἔκδοση κυκλοφόρησε μόλις τὸν Μάιο τοῦ 1504, ὁπότε χρονολογεῖται καὶ ὁ Πρόλογος τοῦ Zanobio Acciaiuoli, σπουδαίου ἑλληνιστῆ ἀπὸ τὴ Φλωρεντία, ὁ ὁποῖος, μὲ ἐντολὴ τοῦ πάπα Λέοντα Ι΄, τὸ 1518 ἀνέλαβε τὴν ἐποπτεία τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης, ἐνῶ ἐπιπλέον ἐργάσθηκε γιὰ τὴν κατάταξη τοῦ παπικοῦ ἀρχείου ποὺ θησαυριζόταν στὸ Καστέλο Sant' Angelo (Redigonda, *Zanobio*).

Ὁ Ἄλδος δικαιολογεῖ τὴν καθυστέρηση αὐτή, λέγοντας ὅτι διαπίστωσε ἰδίοις ὄμμασι ὅτι ἡ περιγραφὴ τοῦ Ἀπολλώνιου ἀπὸ τὸν Φιλόστρατο δὲν ἦταν παρὰ ἕνα συνονθύλευμα ψευδῶν πληροφοριῶν, παρόλο ποὺ ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος ἔδινε πίστη σὲ ὅσα ὁ Φιλόστρατος παραδίδει γιὰ τὸν Ἀπολλώνιο.

Philoſtrati Athenienſis de Vita Apollonii Tyanenſis libri octo interprete Alemanno Rinnuccino florentino.

Euſebii Cæſarienſis epiſcopi opuſculum in Hieroclem Zenobio Acciolo florentino interprete.



41. **Γρηγόριος Ναζιανηνός,** *Carmina ad bene beatéque vivendum utilissima* (= *Poetae Christiani veteres*, 3ος τόμ.), Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Ἰούνιος 1504.

4ο. 236 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 46(4) * Firmin-Didot, 262-265 * Adams, P 685 * *OAME*, I, 81-82 * UCLA, I, 94-95(67) * *Manuzio*, 86.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη * ΒΙΑΩ (ἀρ. κατ. 14).

Ὁ Γρηγόριος Ναζιανζηνός, ποὺ εἶναι γνωστὸς καὶ ὡς Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ θεολογικά του συγγράμματα ἔγραψε καὶ ἕναν μεγάλο ἀριθμὸ ποιημάτων, τὰ ὁποῖα χρονολογοῦνται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουλιανοῦ: μιὰ περίοδο ποὺ ἡ καλλιέργεια τῆς ἐθνικῆς λογοτεχνίας εἶχε ἀπαγορευθεῖ στοὺς χριστιανούς. Τὰ ποιήματα ἔχουν ἠθικοπλαστικὸ χαρακτήρα καὶ εἶναι γραμμένα στὸ ὕφος τῆς ἑλληνιστικῆς ποίησης, ἐκφράζουν ὄνειρα καὶ στοχασμοὺς τοῦ Γρηγορίου καὶ ἀποτυπώνουν τὴν ὀμορφιὰ καὶ γαλήνη τῆς φύσης ἀλλὰ καὶ τὶς ἀγωνίες του.

Τὰ *Ποιήματα* τοῦ Γρηγορίου ἀποτελοῦν τὸν τρίτο τόμο μιᾶς συλλογῆς τοῦ Ἄλδου μὲ τὸν γενικὸ τίτλο *Poetae Christiani veteres* (οἱ δύο πρῶτοι κυκλοφόρησαν τὸ 1501 καὶ τὸ 1502· βλ. ἐδῶ ἀρ. 25 καὶ 26). Καὶ οἱ τρεῖς τόμοι συνοδεύονται ἀπὸ τὴ λατινική τους μετάφραση. Ὁ Ἄλδος ἀφιέρωσε τὴν ἔκδοση στὴν Ἰσαβέλλα, πριγκίπισσα τῆς Μάντοβας (Firmin-Didot, 262-263), τὴν ὁποία συγχαίρει καὶ ἐκθειάζει γιὰ τὴν ὑποστήριξή της πρὸς τοὺς ἐργάτες τῆς καλλιέργειας τῆς γνώσης, σημειώνοντας ὅτι ἀντιπροσωπεύει πρότυπο sanctis exornata moribus. Καὶ συμπληρώνει ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ *Ποιήματα* τοῦ Ναζιανζηνοῦ, τῆς ἀφιερώνει τὸ *Βίο τοῦ Ἀπολλώνιου* ἀπὸ τὰ Τύανα καὶ τὸ δοκίμιο τοῦ Εὐσέβιου, ἐπισκόπου Καισαρείας: *Eusebii contra Hieroclem*, ἔργα συνοδευόμενα καὶ ἀπὸ τὴ λατινική τους μετάφραση.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΟΥ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΕΑΥΤΟΝ ΕΠΗ. ΔΙ' ΩΝ ΓΑΡΟΞΥΝΕΙ ΛΕΛΗΘΟΤΩΣ ΗΜΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΒΙΟΝ.

Ρισὲ ἄναξ, ὃς ἀγναῖσι ποτ' ἀειρομένοισι παλάμῃσι
Σ ταυροτύποισι Μωσῆος ἐπ' οὔρεϊ ϛῦ δὲ ῥαΐποντος
Ε κλιναῖς' Ἀμαλὴκ ὀλοὸν σθένος. ὅστε πατεῖσαι
Χ είρεσιν ἐν βόθρῳ Δανιὴλ ὕπο λῆνα λεόντων
Χ άσματα καὶ φίκτας ὀνύχων ἐπέδυσε ἀκωκάς.
Ο ν Ἰῶ καὶ μεγάλου ἀχθήτεος ἔκθορε Ἰωνᾶς
Ε ὐδὲ μένος, καὶ χεῖρας ἐν ὠλένῃσι πανύστας.
Ε νφλεγέθ' ἁσυνέτῃ σβεσίχρου νέφος ἀμφεκάλυψε
Θ αρσαλέους ζεῖς παῖδας, ἐπεὶ χέρας ὄφρα πέτασαν.
Ο σ τοθ' ὅλως ξείνους ἀνύπειρ ἄλγε' ἔτευξε δολόεντας,
Κ ύματα καὶ ἀνέμοιο μένος ἠυκάσατο, ὥστε μαθητὰς
Ε κτελέσῃς ὀρύσσεσθ' ὀρεινομένους ὑπ' ἀήτου.
Π ολλοῖς δ' αὖ ψυχάς τε καὶ ἄλγεα λύσατο νούσων
Ο ἷα θεός. κρανθεὶς δὲ βροτὸς, θνητοῖσιν ἐμίχθης.
Ω ν δ' μὲν ἦδε αὔωτε, τὸ δ' ὕστερον ἄμμι φανήσῃς,
Ω ς με θεὸν τελέσειας, ἐπεὶ βροτὸς αὖτος ἐτύχθης.
Ω δε μάκαρ καὶ ἐμοὶ θεὸς ἵλαος, ὡς με σαώσῃς.
Ω δε μάκαρ καὶ ἐμοὶ θεὸς ἵλαος ἐλθὲ κελεύνῳ.
Ε λθ' ὦδε χεῖρα φέρων θεὸς ἵλαος, ὡς με σαώσῃς
Ε ν πολέμῳ, καὶ θῆρσι, καὶ ὀφλήμασι, καὶ ἀνέμοισι
Τ ρόμενον, καὶ μοῦνον ἐς οὐρανὸν ὄμμα φέροντα.
Κ αὶ γὰρ δὴ θῆρές τε, καὶ ἄγριον εἶδμα θαλάσσης,
Κ αὶ δῆθεν σονόεσσα, καὶ αἰθομένου πυρὸς ὁρμή,
Π άντα κακοὶ τελέθουσι βίου δυσλήμονος ἄσπορα.
Ο ἷα θεὸν φιλέοντας ἀπεχθαίρουσι μάλιστα.
Ο ὔτε δίκῃ ζομένοντες ἐσύδριον αὐτιόωσιν,
Ο ὔτε βροτῶν ἀλέγοντες, ὅσοι συτέουσιν ἀλιτρόν.
Τ ὧν μὲ ἀποῤῥαθὲ χρισὲ, καὶ σὺν δυκέως με φύλαττε

42. Ὅμηρος, *Ἰλιάς*, *Ὀδύσσεια*, *Βατραχομυομαχία*, *Ὕμνοι*, 2 τόμοι, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, 31 Ὀκτωβρίου 1504.

8ο. 284 καὶ 311 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 46(6) * Firmin-Didot, 266-268 * Adams, H 741 * *OAME*, I, 256-258 * UCLA, I, 95-96(68/1-2) * *Manuzio*, 88.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἵδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Ἡ παρούσα ἔκδοση ἀποτελεῖ οὐσιαστικὰ ἐπανέκδοση τῆς editio princeps τοῦ Ὁμήρου, ποὺ τυπώθηκε ἀπὸ τὸν Δημήτριο Δαμιλᾶ, μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ Δημητρίου Χαλκοκονδύλη, στὴ Φλωρεντία τὸ 1488/89. Τὴν ἔκδοση ὁ Ἄλδος τὴν ἀφιερώνει στὸν Ἱερώνυμο Ἀλεάντρο.

Στὸν Πρόλογο τῆς *Ἰλιάδας*, ὁ Ἄλδος παραπονεῖται στὸν Ἱερώνυμο πώς ἄδικα δέχεται ἐπιθέσεις ἀπὸ διάφορους λόγιους καὶ μὴ κύκλους γιὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀφιερώνει τὶς ἐκδόσεις του σὲ φίλους καὶ προστάτες του, καθὼς τέτοιες χειρονομίες ἁρμόζουν μόνο στοὺς συγγραφεῖς καὶ σημειώνει: «Αὐτὴ τὴ στιγμή, ποὺ τὰ βιβλία ἀναγεννῶνται καὶ κυκλοφοροῦν ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο μου, μετὰ ἀπὸ μεγάλη φροντίδα καὶ ἐπίπονη ἐργασία, πιστεύω ὅτι ἔχω ὅλο τὸ δικαίωμα, συνειδητοποιώντας τὴν ἀνάσταση καὶ τὴν παλιγγενεσία ποὺ συντελεῖται, νὰ τὰ ἀφιερώνω σὲ ὅποιον θέλω» (Firmin-Didot, 266-268). Στὴ συνέχεια, ὅπως καὶ στὸν Πρόλογο τῆς *Ὀδύσσειας*, ὁ Ἄλδος ἐγκωμιάζει τὸν Ἀλεάντρο (Gaeta, *Nunzio*), ὁ πατέρας τοῦ ὁποίου ἦταν διάσημος φιλόσοφος καὶ γιατρός: «Ἔχεις μεγάλη εὐκολία νὰ ἐκφράζεσαι στὰ ἑλληνικὰ καὶ ἐντυπωσιακὴ ἱκανότητα νὰ διδάσκεις ἑβραϊκά, σὲ σημεῖο ποὺ νὰ πιστεύουν ὅτι εἶχες σπουδάσει κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους στὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. Ποιές εἶναι ὅμως οἱ ἀπόψεις σου γιὰ τὴ λατινική μας γλώσσα σήμερα, στὴν ὁποία μὲ μεγάλη ἐκλεκτικότητα γράφεις ποίηση: λυρική, βουκολική, ἰαμβικὴ καὶ ἐπιγραμματική; Φυσιολογικὰ λοιπόν, ἐφόσον κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἐξισωθεῖ μαζί σου, ὀρθὰ σοῦ ἀφιερώνω τὰ ἔπη τοῦ Μέγιστου Ποιητῆ».

ΟΜΗΡΟΥ ΙΛΙΑΣ·

HOMERI ILIAS·



43. **Δημοσθένης,** *Λόγοι δύο καὶ ἑξήκοντα.* Λιβανίου σοφιστοῦ, *Ὑποθέσεις εἰς τοὺς αὐτοὺς Λόγοις. Βίος Δημοσθένους, κατ᾽ αὐτὸν Λιβάνιον. Βίος Δημοσθένους, κατὰ Πλούταρχον*, 2 τόμοι, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Νοέμβριος 1504.

Folio. 327 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 47(7) * Firmin-Didot, 269-272 * Adams D 259 * *OAME*, I, 84-89 * UCLA, I, 96-98(69) * *Manuzio*, 89.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Πρὶν ἀπὸ τὴν editio princeps τοῦ Ἄλδου δὲν κυκλοφόρησε ἀρχέτυπα, οὔτε σὲ λατινική μετάφραση, αὐτοτελὴς ἔκδοση *Λόγων* τοῦ Δημοσθένη. Τὸ *Orationes duae* τοῦ «Δημοσθένη», ποὺ τυπώθηκε ἀπὸ τὸν Johann Reinhard (Ρώμη, 1475), εἶναι ψευδεπίγραφο. *Λόγοι* τοῦ Ἀθηναίου ρήτορα ἐμπεριέχονται σὲ ἀνθολογίες –ὅπως ἡ ἔκδοση μὲ τὸν τίτλο *Pharetra*, τὴν ὁποία ἐπιμελήθηκε ὁ Μουσοῦρος καὶ κυκλοφόρησε μὲ τὸν τίτλο *Ἐπιστολαὶ διαφόρων, φιλοσόφων, ρητόρων, σοφιστῶν* (1499)–, καὶ σὲ συλλογὲς *Ἐπιστολῶν* τοῦ Κικέρωνα καὶ τοῦ Σενέκα.

Ὁ λατινικὸς Πρόλογος τοῦ Ἄλδου (*OAME*, II, 258-261 καὶ 315), στὸ πρῶτο τμῆμα τοῦ βιβλίου, ἀπευθύνεται στὸν Daniele Clario, φιλόσοφο καὶ καθηγητὴ ἀπὸ τὴν Πάρμα, ἐνῶ στὸ δεύτερο τμῆμα ὁ Καρτερομάχος ἀπευθύνει, στὸν Clario καὶ πάλι, ἕναν Πρόλογο στὰ ἑλληνικά, ἐπισημαίνοντας τὴ σημασία ποὺ ἔχουν τὰ ρητορικὰ γυμνάσματα τοῦ Δημοσθένη. Συνεχίζοντας ὁ Ἄλδος, ἐπικαλεῖται τὸν Angelo Gabrieli, μέλος τῆς βενετσιάνικης ἀριστοκρατίας, ἄριστο γνώστη τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσας, ποὺ ἔτρεφε μεγάλο θαυμασμὸ στοὺς *Λόγους* τοῦ Δημοσθένη.

Δημοσθένους λόγοι δύο καὶ ἑξήκοντα.
Λιβανίου σοφιστοῦ ὑποθέσεις εἰς τοὺς αὐτοὺς λόγους.
Βίος Δημοσθένους παρ' αὐτῷ Λιβανίου.
Βίος Δημοσθένους παρὰ τοῦ Πλουτάρχου.

Demoſthenis orationes duæ & ſexaginta.
Libanii ſophiſtæ in eas ipſas orationes argumenta.
Vita Demoſthenis per Libanium.
Eiuſdem uita per Plutarchum.



44. *Horae in laudem beatissimae Virginis secundum consuetudinem Romanae Curiae,* Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Ἰούλιος 1505.

163 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 49(3) * *OAME*, I, LVIII * UCLA, I, 101-102(74) * *Manuzio*, 92.

Ἀντίτυπο: Γεννάδειος Βιβλιοθήκη.

Πρόκειται γιὰ νέα ἔκδοση τοῦ *Ὡρολογίου*, σὲ σχέση μὲ τὴν editio princeps τοῦ 1497, καθὼς δὲν κοσμεῖται μὲ πρωτογράμματα καὶ ἐπίτιτλα, οὔτε μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου. Ἡ μόνη τυπογραφική της συγγένεια εἶναι ἡ εὐρύτατη χρήση τῆς ἐρυθροτυπίας καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς ἔκδοσης μὲ τὴν ἀλδινὴ ἄγκυρα καὶ μάλιστα τυπωμένη μὲ ἐρυθρὰ μελάνη: πρώτη καὶ μοναδικὴ φορὰ σὲ ἑλληνική του ἔκδοση.

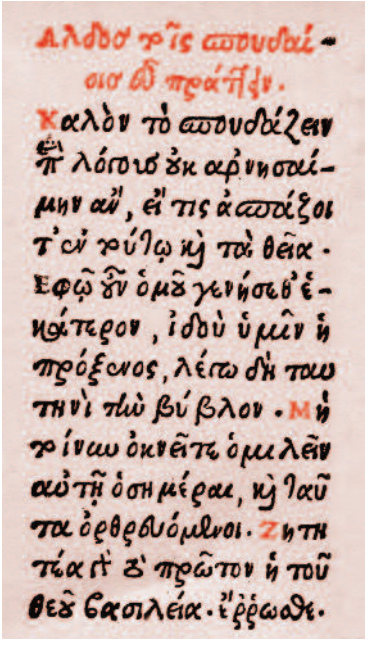
Αλδος τοῖς σπουδαί-
οις εὖ πράττειν.
Καλὸν τὸ σπουδάζειν
πὶ λόγους οὐκ ἀρνησαί-
μην ἄν, εἴ τις ἀσπάζοι
τ' ἐν τούτῳ καὶ τὰ θεῖα.
Εφῷ οὖν ὁμοῦ γενήσεσθ' ἑ-
κάτερον, ἰδοὺ ὑμῖν ἡ
πρόξενος, λέγω δὴ ταυ
τηνὶ τὴν βύβλον. Μὴ
τοίνυν ὀκνεῖτε ὁμιλεῖν
αὐτῇ ὁσημέραι, καὶ ταῦ
τα ὀρθρευόμενοι. Ζητη
τέα δὲ πρῶτον ἡ τοῦ
θεοῦ βασιλεία. ἔρρωσθε.



45. **Κόιντος Σμυρναῖος,** *Παραλειπόμενα Ὁμήρου* [Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, 1504-1505].

8ο. 174 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 261(14) * Firmin-Didot, 272 * Adams, Q 77 * UCLA, I, 98-99(71) * *Manuzio*, 97.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Ὁ Κόιντος ἀπὸ τὴ Σμύρνη, ποιητὴς τοῦ 4ου μ.Χ. αἰώνα πιθανότατα, ἔγραψε ἕνα ἐκτενέστατο ἔπος σὲ 14 βιβλία ὡς συνέχεια τῶν ὁμηρικῶν ραψωδιῶν [*Τὰ μεθ' Ὅμηρον* (*Posthomerica*)] καὶ ἀκριβέστερα τῆς *Ἰλιάδος*.

Τὸ χειρόγραφο ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Ἄλδος ἀνῆκε στὸν καρδινάλιο Βησσαρίωνα, ὁ ὁποῖος τὸ ἐντόπισε στὴν Καλαβρία, πιθανὸν σὲ κάποια ἀπὸ τὶς μονὲς τῶν Βασιλιανῶν, τὶς ὁποῖες ἐπόπτευε. Στὸ ἐν λόγω χειρόγραφο ὑπῆρχαν καὶ δύο ἀκόμη ποιητικὲς συνθέσεις: τοῦ Τριφιόδωρου ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο (ποιητῆ τοῦ 5ου μ.Χ. αἰώνα), τὸ *Ἰλίου ἅλωσις* καὶ τοῦ Κόλλουθου ἀπὸ τὴ Λυκόπολη τῆς Αἰγύπτου ἕνα σύντομο ἔπος μὲ τὸν τίτλο *Ἁρπαγὴ Ἑλένης*.

Ἡ ἀνακάλυψη τοῦ κώδικα αὐτοῦ, γνωστοῦ ὡς *Quintus Calaber*, ἦταν σημαντικὴ γιὰ τὸν κόσμο τῶν λογίων τῆς Βενετίας, οἱ ὁποῖοι πίστευαν ὅτι στὴν περιοχὴ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, καὶ ἰδιαίτερα σὲ βιβλιοθῆκες ἑλληνικῶν μοναστηριῶν, θὰ ἐντόπιζαν πολύτιμους θησαυροὺς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ βυζαντινῆς γραμματείας, ἄγνωστους ἀπὸ ἀλλοῦ.

Στὸν Κατάλογο τοῦ Ἄλδου, τοῦ 1503, ποὺ θησαυρίζεται στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Γαλλίας, ὁ Renouard ἐντόπισε χειρόγραφες σημειώσεις τοῦ ἴδιου τοῦ Ἄλδου, γιὰ τὶς μελλοντικὲς ἐκδόσεις του: Δημοσθένη, Αἴσωπο, Pontanus, Augurellus, Ὅμηρο καὶ Κόιντο.

ΚΟΙΝΤΟΥ ΚΑΛΑΒΡΟΥ ΠΑΡΑΛΕΙ-
ΠΟΜΕΝΩΝ ΟΜΗΡΟΥ ΒΙΒΛΙΑ
ΤΕΣΣΑΡΕΣ ΚΑΙ ΔΕΚΑ.

QVINTI CALABRI DERELICTO
RVM AB HOMERO LIBRI
QVATVORDECIM.



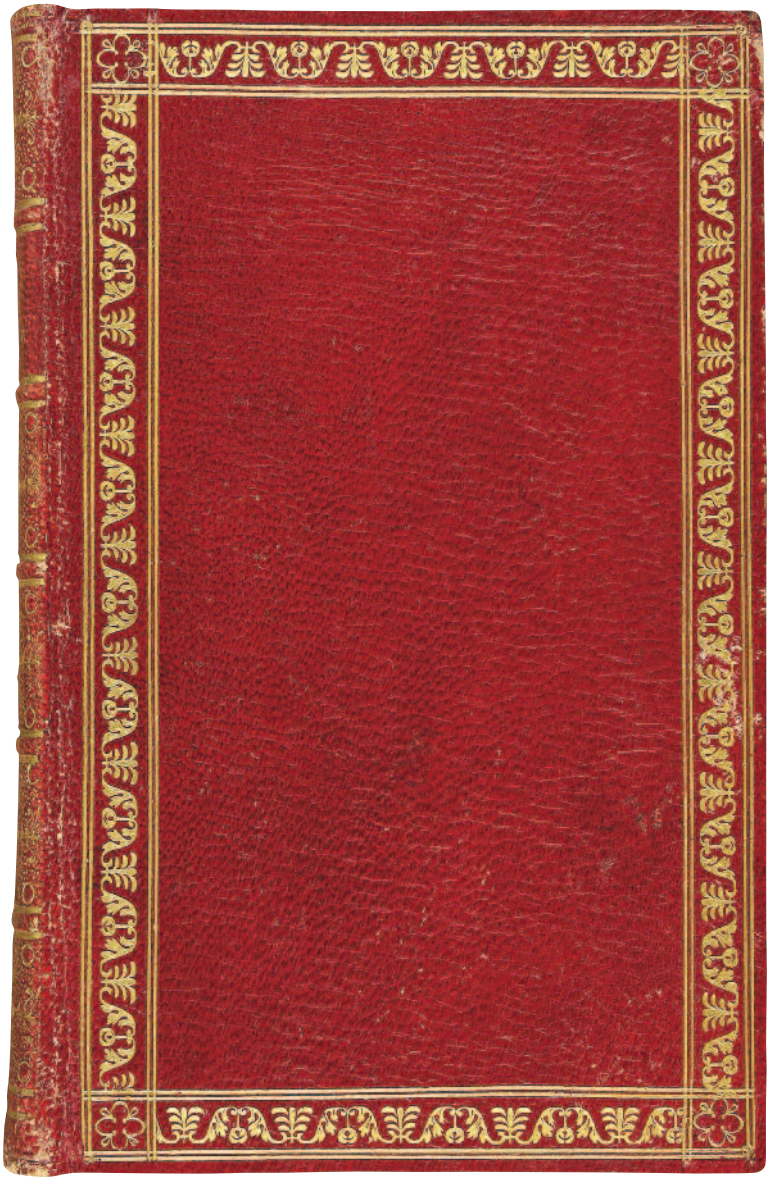

46. **Αἴσωπος,** *Μύθοι. Βίος Αἰσώπου. Μύθοι Γαβρία* καὶ *Ἱερογλυφικὰ τοῦ Ὡραπόλλωνα* (μὲ τὴ λατινικὴ μετάφραση), Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Ὀκτώβριος 1505.

Folio. 152 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 49(6) * Adams, A 278 * *OAME*, I, 92 * UCLA, I, 105-107(77) * *Manuzio*, 95.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Οἱ *Μύθοι τοῦ Αἰσώπου* γνώρισαν πλῆθος ἐκδόσεων στὴ λατινική τους μετάφραση κυρίως, ἐνῶ ἡ editio princeps, ποὺ χρονολογεῖται γύρω στὸ 1480, τυπώθηκε ἀπὸ τὸν Δημήτριο Δαμιλᾶ στὸ Μιλάνο, στὸ πλαίσιο τῆς λειτουργίας τῆς σχολῆς τοῦ Buono Accorsi. Ὁ Ἄλδος πρωτοεξέδωσε τοὺς *Μύθους* μὲ τὴν ἴδια μέθοδο ποὺ κυκλοφόρησαν τὰ *Carmina* τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, δηλαδὴ μὲ τὴ λατινικὴ μετάφραση τοῦ κειμένου νὰ ἀποτελεῖ ἀνεξάρτητο τμῆμα ἀπὸ τὸ ἑλληνικό.

Στὴν ἔκδοση προσέθεσε καὶ μία ἀκόμη μυθολογικὴ συλλογή, τοὺς *Μύθους* τοῦ Γαβρία (Valerius;), ἑνὸς ἐξελληνισμένου Ἰταλιώτη μᾶλλον μυθογράφου, ποὺ ἔδρασε πιθανότατα γύρω στὸ 20 μ.Χ, στὴ Μικρὰ Ἀσία κυρίως. Πρόκειται γιὰ 143 μύθους, οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν ἀντιπροσώπευαν παρὰ παράφραση τῶν Αἰσώπειων, μὲ συχνὲς παρεμβολὲς καὶ μυθιστορηματικὰ στοιχεῖα ἀπὸ ἄλλες πηγές.

Μία τρίτη ἑνότητα στὴν ἔκδοση ἀφορᾶ τὰ *Ἱερογλυφικά* τοῦ Ὡραπόλλωνα ἀπὸ τὴ Νειλόπολη, συγγραφέα τοῦ 5ου π.Χ αἰώνα. Πρόκειται γιὰ μία πραγματεία ἀμφιβόλου ἀξιοπιστίας, στὴν ὁποία ἐπιχειρεῖται νὰ ἐξηγηθεῖ ὁ κώδικας τῶν αἰγυπτιακῶν ἰδεογραμμάτων. Τὸ πόνημα γράφτηκε στὴν κοπτικὴ γλώσσα ἀπὸ κάποιον Horus Apollon ἢ Horapollon, καὶ μεταφράστηκε στὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ κάποιον Φίλιππο, ἄγνωστο ἀπὸ ἀλλοῦ. Πρόκειται γιὰ τὴν editio princeps τοῦ ἐν λόγω δοκιμίου.

Habentur hoc uolumine hæc, uidelicet.

Vita, & Fabellæ Aeſopi cum interpretatione latina, ita tamen ut ſeparari a græco poſsit pro uniuscuiuſq; arbitrio. quibus traducendis multum certe elaborauimus. nam quæ ante tralata habebantur, infida admodũ erant, quod facillimum erit conferenti cognoſcere.

Gabriæ fabellæ tres & quadraginta ex trimetris iambis, præter ultimam ex Scazonte, cum latina interpretatiõe. Quas idcirco bis curauimus in formãdas, quia priores, ubi latinum a græco ſeiungi poteſt, admodum quam incorrecte excuſæ fuerant exempli culpa. quare nacti emendatum exemplum, operæpretium uiſum eſt iterum excudendas curare, ut ex ſecundis prima queant corrigi.

Phurnutus ſeu, ut alii, Curnutus de natura deorum.
Phalæphatus de non credendis hiſtoriis.
Heraclides Ponticus de Allegoriis apud Homerum.
Ori Apollinis Niliaci hieroglyphica.
Collectio prouerbiorum Tarrhæi, & Didymi, item eorum, quæ apud Sudam, alios'q; habentur per ordinem literarum.
Ex Aphthonii exercitamentis de fabula. Tum de formicis, & cicadis græce, & latine.
De Fabula ex imaginibus Philoſtrati græce, & latine.
Ex Hermogenis exercitamentis de fabula Priſciano interprete.
Apologus Aeſopi de Caſsita apud Gellium.



47. Ἔρασμος, Erasmus Desiderius, Roterodamus, *Adagiorum Chiliades tres*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Σεπτέμβριος 1508.

Folio. 257 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 53(2) * Firmin-Didot, 297-303 * Adams, E 418 * *OAME*, I, LXIII * UCLA, I, 111-113(81) * *Manuzio*, 100.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Ὁ Ἔρασμος ἄρχισε νὰ συλλέγει ὑλικὸ γιὰ νὰ συγκροτήσει τὴ συλλογὴ τῶν *Παροιμιῶν* ἀπὸ τότε ποὺ ταξίδεψε γιὰ πρώτη φορὰ στὸ Παρίσι (1497), μὲ σκοπὸ νὰ σπουδάσει δίπλα στὸν Robert Guaguin καὶ τὸν Fausto Andrelini. Ἡ πρώτη ἔκδοση τῆς συλλογῆς αὐτῆς κυκλοφόρησε μὲ τὸν τίτλο *Collectanea adagiorum*, ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τῶν Johann Philippi (γιὰ λογαριασμὸ τῶν E. J. καὶ G. De Marnef) τὸ 1500 καὶ ἐπανεκδόθηκε δύο φορές, τὸ 1505 καὶ τὸ 1507. Ὡστόσο ἡ ἀλδινὴ ἔκδοση πρέπει νὰ θεωρεῖται ἡ editio princeps, καθὼς ὁ Ἔρασμος ἐπέφερε πλῆθος διορθώσεων στὰ κείμενα καὶ πολλὲς προσθῆκες, ἐκμεταλλευόμενος τὴν ἀκαδημαϊκὴ ἀτμόσφαιρα ποὺ ἐπικρατοῦσε στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Ἄλδου κατὰ τὴν ἐκεῖ διαμονή του.

Στὸν Οἶκο τοῦ Ἄλδου γνώρισε τοὺς σημαντικότερους Ἕλληνες λόγιους τῆς ἐποχῆς του, τὸν Ἰανὸ Λάσκαρη, τὸν Μάρκο Μουσοῦρο, τὸν Δημήτριο Δούκα καὶ τὸν Ἰωάννη Γρηγορόπουλο πιθανότατα, οἱ ὁποῖοι τὸν τροφοδότησαν μὲ πλούσιο ὑλικὸ γιὰ νὰ ὁλοκληρώσει τὴ συλλογή του. Ὁ ἴδιος μάλιστα ὁ Ἔρασμος μνημονεύει ὅτι εἶχε πρόσβαση σὲ χειρόγραφα τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Rialto, ὅπου ἐντόπισε, μεταξὺ ἄλλων, καὶ τὴν *Ἀνθολογία* τοῦ Μιχαὴλ Ἀποστόλη. Παροιμιακὸ ὑλικὸ ὁ Ἔρασμος ἄντλησε καὶ ἀπὸ βιβλία ποὺ βρίσκονταν σὲ προπαρασκευαστικὸ στάδιο ἔκδοσης, ὅπως τὰ *Ἅπαντα* τοῦ Πλάτωνα, Οἱ *Βίοι* καὶ τὰ *Ἠθικὰ* τοῦ Πλουτάρχου, ἡ *Ρητορικὴ* τοῦ Ἀριστοτέλη, καὶ ἔργα ποιητικοῦ χαρακτήρα, ὅπως τοῦ Ἡσιόδου, τοῦ Πινδάρου κ.ἄ.

Ἔτσι, ἐμπλουτίζοντας σημαντικὰ τὶς γνώσεις του γύρω ἀπὸ τὴν ἑλλη-

νικὴ γραμματεία, ὁ Ἔρασμος δὲν περιορίζει στὸν σχολιασμὸ τῶν παροιμιῶν καὶ ἀποφθεγμάτων, σὲ καθαρὰ γλωσσικὸ καὶ φιλολογικὸ ἐπίπεδο, ὅπως στὴν παρισινὴ ἔκδοση τοῦ 1500, ἀλλὰ ἐντάσσει καὶ δικές του παρατηρήσεις. Ἡ ἀλδινὴ ἔκδοση τῶν *Adagia* περιέχει 3.260 παροιμίες, ἐνῶ ἡ παρισινὴ ἐπανέκδοση τοῦ 1507 μόνο 838. Σὲ φιλολογικὸ ἐπίπεδο τώρα, τὸ *Adagia* ἀντιπροσώπευε ἕνα ἀξεπέραστο ἐγχειρίδιο τῆς ἀρχαίας σοφίας, σὲ σύγκριση μὲ ὁτιδήποτε εἶχε ὣς τότε ἐκδοθεῖ. Τὸ οὐμανιστικὸ κοινὸ καὶ οἱ σπουδαστὲς τῶν ἰταλικῶν πανεπιστημιακῶν σχολῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν κέντρων μάθησης, εἶχαν πλέον τὴ δυνατότητα, ἀπὸ πρῶτο χέρι, νὰ πληροφορηθοῦν τὸ φιλοσοφικὸ περιεχόμενο καὶ τὴν ἠθικὴ βαρύτητα ποὺ εἶχαν ἱστορικὲς ρήσεις καὶ στάσεις ζωῆς μεγάλων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας καὶ Ρώμης. Θὰ μπορούσαμε νὰ θεωρήσουμε τὴν ἔκδοση αὐτὴ τοῦ Ἔρασμου ὡς προάγγελο τῶν *Δοκιμίων* τοῦ Montaigne.

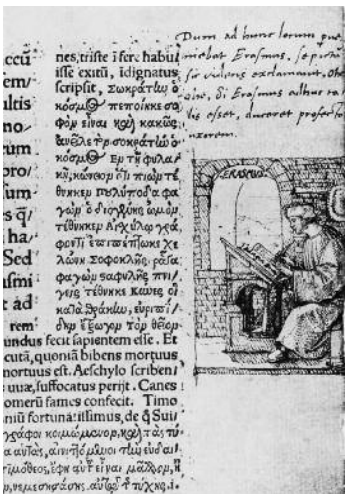

61. Ὁ Ἔρασμος συγγράφοντας τὰ Adagia*, παρασελίδιο σχέδιο τοῦ H. Holbein ἀπὸ τὴν ἔκδοσή του,* Laus Stultitiae*, Βασιλεία 1515.*

Χαρακτηριστικὸ τοῦ ρυθμοῦ ἐργασίας στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Ἄλδου εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ἔρασμος εἶχε ἀναγκασθεῖ νὰ κάνει διορθώσεις σὲ κείμενα ἐπὶ τοῦ πιεστηρίου. Ἂς θυμήσουμε ἐδῶ ὅτι τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, τὸ 1508, ἦταν ὑπὸ ἔκδοση ἡ συλλογὴ τῶν λόγων τῶν *Ἑλλήνων ρητόρων* (πρῶτος καὶ δεύτερος τόμος), τὸ *Opuscula* τοῦ Πλούταρχου καὶ ἔργα τοῦ Σαλλούστου καὶ τοῦ Ὁράτιου, ὅπως καὶ οἱ *Ἐπιστολὲς* τοῦ Πλίνιου.

Ὁ Ἔρασμος ἀφιερώνει τὴν ἔκδοση στὸν λόρδο W. Mountjoy καὶ μαρτυρεῖ τὴν ὀφειλή του στὸν Ἄλδο, τὸν ὁποῖο εὐχαριστεῖ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν προθυμία του νὰ θέσει στὴ διάθεσή του ὅλο τὸ σχετικὸ παροιμιακὸ ὑλικό, ποὺ εἶχε ἀπὸ καιρὸ συγκεντρώσει. Ἀναφέρεται, ἐπίσης, στὴν ἀμέριστη συμπαράσταση ποὺ εἶχε ἀπὸ τοὺς Ἰανὸ Λάσκαρη, Battista Egnazio, Μάρ-

κο Μουσοῦρο, Urbano Bolzanio, Girolamo Aleandro, χωρὶς τὴ βοήθεια τῶν ὁποίων ἡ ἔκδοση θὰ παρέμενε στὸ ἐπίπεδο τῆς παρισινῆς τοῦ 1507. Σχετικὰ μὲ τὴν ἐπὶ τῆς πρέσας διορθωτικὴ διαδικασία, ποὺ προαναφέραμε, ὁ Ἔρασμος μνημονεύει καὶ κάποιον ἄλλον διορθωτή, ὀνόματι Σεραφείμ.

Τὴν ἀλδινὴ ἔκδοση τῶν *Adagia* ὁ Ἔρασμος συνέχισε νὰ τὴ βελτιώνει καὶ συμπληρώνει καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ βίου του, στὴν ἔκδοση μάλιστα τοῦ Ἐρρίκου Στέφανου, στὴ Γενεύη τὸ 1558, ἀπευθυνόμενος στοὺς ἁπανταχοῦ φιλολόγους, καταθέτει λεπτομέρειες τῶν ἕως τότε ἐκδόσεων τῶν *Adagia*.

Στὸν Πρόλογο τοῦ Ἄλδου πρὸς τοὺς *Studiosi*, ποὺ συνοδεύει τὴν ἔκδοση τῶν *Adagia* (Firmin-Didot, 299), γίνεται λόγος γιὰ τὸ τεράστιο φιλολογικὸ καὶ ἐκδοτικὸ ἔργο ποὺ συντελεῖται στὸν Οἶκο του, τὸ ὁποῖο συγκρίνει μὲ αὐτὸ τῶν βασιλέων τῆς Αἰγύπτου, τῶν Πτολεμαίων, ποὺ ἔγινε πραγματικότητα χὰρη στὴν τεράστια βιβλιοθήκη τους, ἀλλὰ ποὺ ἔμεινε κλεισμένο στὰ τείχη τῶν βασιλικῶν ἀνακτόρων, ἐνῶ τὸ δικό του θὰ ὁριοθετεῖται ἀπὸ τὰ τείχη τοῦ σύμπαντος: «Aldus bibliothecam molitur cujus non alia septa sint quam ipsius orbis…»

ERASMI ROTERODAMI ADAGIORVM CHILIADES TRES, AC CENTVRIAE FERE TOTIDEM.

ALD. STVDIOSIS. S.

Quia nihil aliud cupio, q̃ prodeſſe uobis Studioſi. Cum ueniſſet in manus meas Eraſmi Roterodami, hominis undecunq; doctiss. hoc adagiorũ opus eruditum. uarium. plenũ bonæ frugis, & quod poſſit uel cum ipſa antiquitate certare, intermiſſis antiquis autorib. quos pataueram excudendos, illud curauimus imprimendum, rati profuturum uobis & multitudine ipſa adagiorũ, quæ ex plurimis autorib. tam latinis, quàm græcis ſtudioſe collegit ſummis certe laborib. ſummis uigiliis, & multis locis apud utriuſq; linguæ autores obiter uel correctis acute, uel expoſitis erudite. Docet præterea quot modis ex hiſce adagiis capere utilitatem liceat, puta quẽadmodum ad uarios uſus accõmodari poſſint. Adde, qd̃ circiter decẽ millia uerſuum ex Homero. Euripide, & cæteris Græcis eodẽ metro in hoc opere fideliter, & docte tralata habẽtur, præter plurima ex Platone, Demoſthene, & id genus aliis. An autem uerus ſim, ἰδοὺ ῥόδος, ἰδοὺ καὶ τὸ πήδημα. Nam, quod dicitur, αὐτὸς αὑτὸν αὐλᾶ.



n° 199

Præponitur hiſce adagiis duplex index. Alter ſecundum literas alphabeti noſtri. nam quæ græca ſunt, latina quoq; habentur. Alter per capita rerum.

48-49. Ἕλληνες ρήτορες.

Ἀφθόνιος, *Προγυμνάσματα*, Ἑρμογένης, *Τέχνη Ρητορική*, Ἀριστοτέλης, *Ρητορική πρὸς Θεόδεκτον, Ρητορικὴ πρὸς Ἀλέξανδρον* καὶ *Τέχνη Ποιητική*, Σώπατρος, *Ρητορικά*, Κύρος Σοφιστής, *Περὶ διαφορᾶς στάσεως*, Διονύσιος Ἁλικαρνασεύς, *Τέχνη Ρητορική*, Δημήτριος Φαληρέας, *Περὶ ρητορικῆς*, Ἀλέξανδρος [Νουμηνίου], *Τέχνη ρητορική*, Μένανδρος (ἀπὸ τὴ Λαοδικεία), *Διαιρέσεις τῶν ἐπιδεικτικῶν*, Ἀριστείδης, *Λόγος*, Ἀψίνης (ἀπὸ τὰ Γάδαρα), *Τέχνη ρητορική*, 2 τόμοι, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Νοέμβριος 1508 / Μάιος 1509.

4º. 1ος τόμ., 380 φύλλα, 2ος τόμ., 228 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 54(4) * Adams, R 447 * *OAME*, I, 97-99 καὶ 103-104 * UCLA, I, 115-117(83), 120-121(87) * Lowry, *Poetics* * Porro, *Vettori - Poetica* * *Manuzio*, 102 καὶ 106.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Μὲ τὸν τίτλο *Rhetores Graeci* κυκλοφόρησε ἀπὸ τὴ Νεακαδημία τοῦ Ἄλδου μία δίτομη ἔκδοση, ποὺ περιλαμβάνει μεγάλο ἀριθμὸ ρητορικῶν λόγων καὶ γυμνασμάτων ποὺ ἐκδόθηκαν γιὰ πρώτη φορά, ὅπως: τοῦ Σώπατρου, τοῦ Δημήτριου Φαληρέα, τοῦ Διονύσου Ἁλικαρνασέα κ.ἄ. Τὴ φιλολογικὴ ἐπιμέλεια τῆς ἔκδοσης εἶχε ὁ Δημήτριος Δούκας (Δουκᾶς), στενὸς συνεργάτης τοῦ Ἄλδου καὶ μέλος τῆς Νεακαδημίας του. Ὁ Δούκας μᾶς εἶναι γνωστὸς καὶ ἀπὸ τὴ διδακτικὴ καὶ ἐκδοτική του δραστηριότητα στὴν Ἀλκαλὰ τῆς Ἰσπανίας, στὸ πλαίσιο τῆς ἀναβάθμισης τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ποὺ ὑποστήριζε ὁ καρδινάλιος Ximenes.

Δύο Πρόλογοι τοῦ Ἄλδου ἐμπλουτίζουν τοὺς τόμους τῶν *Ρητόρων*. Στὸν πρῶτο Πρόλογο ἀφιερώνει τὴν ἔκδοση στὸν Ἰανὸ Λάσκαρη, ἀναγνωρίζοντας τὴν ἀρωγή του στὸ ἐκδοτικό του ἔργο, μὲ τὴν ἀναζήτηση καὶ παραχώρηση ἄγνωστων καὶ μοναδικῶν χειρογράφων, ὅπως οἱ πα-

RHETORES IN HOC VOLVMINE HABENTVR HI.

A	phthonii Sophiſtæ Progymnaſmata. Semipagina.	1.
H	ermogenis ars Rhetorica.	19.
A	riſtotelis Rhetoricorum ad Theodecten libri tres.	161.
E	iuſdem Rhetorice ad Alexandrum.	235.
E	iuſdem ars Poetica.	269.
S	opatri Rhetoris quæſtiones de componẽdis declamationibus in cauſis præcipuæ iudicialibus.	287.
C	yri Sophiſtæ differentiæ ſtatuum.	450.
D	ionyſii Alicarnaſẽi ars Rhetorica.	461.
D	emetrii Phaleręi de interpretatione.	545.
A	lexandri Sophiſtæ de figuris ſenſus & dictionis.	574.
A	dnotationes innominati de figuris Rhetoricis.	588.
M	enandri Rhetoris diuiſio cauſarum in genere demonſtratiuo.	600.
A	riſteidis de ciuili oratione.	641.
E	iuſdem de ſimplici oratione.	663.
A	pſini de arte Rhetorica præcepta.	682.



ρωδίες σὲ κωμωδίες τοῦ Σώπατρου, οἱ ρητορικοὶ λόγοι τοῦ Δείναρχου, τοῦ Ἀνδοκίδη, τοῦ Λυκούργου, τοῦ Ἰσαίου, δηλαδὴ τῆς ὁμάδας τῶν ρητόρων ποὺ ἀνθοῦσαν τὴν ἐποχὴ τοῦ Δημοσθένη, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Ἀντιφῶν, ὁ ἐπονομαζόμενος *Πειθὼ Ἀντιφῶντος* γιὰ τὰ εὐφυολογήματά του. Σημειώνει ὁ Ἄλδος: «Δὲν εἶσαι μόνο ἕνας ἄνθρωπος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ποὺ γέννησε τοὺς σπουδαιότερους καὶ μεγάλους ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ μέλος τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας τῶν Λασκάρεων, μεταξὺ τῶν ὁποίων συμπεριλαμβάνονται δύο "ἅγιοι", ποὺ φέρουν τὸ ὄνομα Θεόδωρος καὶ Ἰωάννης, ποὺ ἔχουν τὸ ἴδιο ὄνομα μ᾽ ἐσένα, τὸν πιὸ δοξασμένο λόγιο τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες καὶ Λατίνοι σοῦ ὀφείλουν ἀναγνώριση, γιὰ τὴν ἱκανότητα νὰ ἐκφράζεσαι ἐξίσου καλὰ καὶ στὶς δύο γλῶσσες. Ὅσον ἀφορᾶ ἐμένα, δὲν θὰ πάψω ποτὲ νὰ ὑποστηρίζω τὸν στόχο μου, καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ θὰ πολλαπλασιάσω τὶς προσπάθειές μου, ἀγνοώντας κάθε κόπωση καὶ κάθε ἐμπόδιο. Ὡστόσο, ἂν παρ᾽ ἐλπίδα, δὲν κατορθώσω νὰ συνεχίσω μὲ τὴν ὁρμὴ ποὺ ἄρχισα τὸ ἐκδοτικό μου πρόγραμμα, εἴτε ἀπὸ δικαιολογημένα ἀντίξοες συνθῆκες εἴτε γιατὶ ὑποσχέθηκα πράγματα πέρα ἀπὸ τὶς δυνάμεις μου, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀναστολὴ κυκλοφορίας συγγραμμάτων ποὺ ἔμειναν γιὰ χρόνια στὸ σκοτάδι, νὰ εἶσαι σίγουρος πὼς αὐτὸ θὰ εἶναι κάτι ἀνάλογο μ᾽ αὐτοὺς ποὺ ὑποχωροῦν γιὰ νὰ πηδήξουν μακρύτερα. Χαῖρε, Μαικήνα τῆς ἐποχῆς μας!»

Ὁ δεύτερος Πρόλογος ἀπευθύνεται στὸν Μουσοῦρο ἐξαίροντας τὴν ἀνεκτίμητη συμβολή του στὴ διάδοση τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Πάντοβας. Ἐνημερώνει ἐπίσης τοὺς ἀναγνῶστες του πὼς στὴν ἔκδοση αὐτή, μετὰ τὰ *Προγυμνάσματα* τοῦ Ἀφθόνιου καὶ τὴ *Ρητορικὴ* τοῦ Ἑρμογένη, ὁ ἀναγνώστης θὰ βρεῖ τὴν *Ποιητικὴ* καὶ τὴ *Ρητορικὴ* τοῦ Ἀριστοτέλη, πραγματεῖες ποὺ ὁ Ἄλδος δὲν κατόρθωσε νὰ συμπεριλάβει στὰ *Ἅπαντα* τοῦ Σταγειρίτη, δηλαδὴ στὴν πεντάτομη editio princeps (1495-1498).

In Aphthonii Progymnaſmata Commentarii
Innominati autoris.

Syriani Sopatri. Marcellini Commentarii in
Hermogenis Rhetorica.



50. **Πλούταρχος,** *Opuscula* (*Ἠθικά* = *Moralia*), Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Μάρτιος 1509.

4º. 538 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 55(1) * Firmin-Didot, 317-321 * Adams, P 1634 * *OAME*, I, 99-101 * UCLA, I, 117-118(84) * *Manuzio*, 103.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Ὁ Ἄλδος ἐξέδωσε γιὰ πρώτη φορὰ τὰ *Ἠθικὰ* τοῦ Πλούταρχου, ποὺ τυπώθηκαν μὲ τὸν τίτλο *Opuscula* καὶ περιλαμβάνουν πάνω ἀπὸ ὀγδόντα πραγματεῖες καὶ διατριβὲς μὲ θέμα τὴν ἠθική, ἀγκαλιάζουν, ὡστόσο, σχεδὸν ὅλες τὶς θεωρητικές, κυρίως, ἐπιστῆμες: φιλοσοφία, λογοτεχνία, θρησκεία, πολιτική, παιδαγωγικὴ καὶ τὴν ἐπιστήμη τῆς φύσης. Μὲ τὸν τίτλο *Opuscula varia*, τὰ *Ἠθικὰ* εἶχαν κυκλοφορήσει, χωρὶς ἔνδειξη τόπου, τυπογράφου καὶ χρονολογίας, ἴσως στὸ Μιλάνο, ἀπὸ τὸν Ulrich Scinzenzeler, γύρω στὸ 1500.

Τὴν ἀλδινὴ ἔκδοση ἐπιμελήθηκε φιλολογικὰ ὁ Δημήτριος Δούκας, σὲ συνεργασία μὲ διάφορους προικισμένους φιλολόγους, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Ἔρασμος –ποὺ ἐργαζόταν τότε ὡς διορθωτὴς στὸν οἶκο τοῦ Ἄλδου– καὶ ὁ Ἱερώνυμος Ἀλεάντρο. Ἡ ἔκδοση βασίστηκε σὲ ἐξαιρετικῆς ἀξιοπιστίας χειρόγραφα, ποὺ ἀνῆκαν στὴ συλλογὴ τοῦ καρδινάλιου Βησσαρίωνα, ἡ ὁποία ἦταν πλέον ἐπισκέψιμη στὴ Μαρκιανὴ Βιβλιοθήκη.

Ὁ Ἄλδος ἀφιερώνει τὴν ἔκδοση στὸν Jacopo Antiquario ἀπὸ τὴν Περούσια, ὁ ὁποῖος διατελοῦσε, ὡς τὴ γαλλικὴ κατάκτηση, γραμματέας τοῦ δούκα τοῦ Μιλάνου καὶ στὴ συνέχεια πέρασε στὴν ὑπηρεσία τοῦ βασιλιᾶ τῆς Γαλλίας (Firmin-Didot, 318-321· Bigi, *Antiquari*). Τὸ βιβλίο ἀνοίγει μὲ μικρὰ ἐγκωμιαστικὰ ἐπιγράμματα ποὺ συνέταξαν οἱ Δούκας καὶ Ἀλεάντρο γιὰ νὰ τιμήσουν τὸν Ἄλδο καὶ τὰ οὐμανιστικά του ἐπιτεύγματα, ὅπως: «Ἄλδου χορηγοῦντος, ἡμῶν τὲ διορθούντων».

Index Moralium omnium, & eorum quæ in ipſis tractantur, habetur hoc quaternione. Numerus autem Arithmeticus remittit lectorem ad ſemipaginâ, ubi tractantur ſingula.



51. **Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς,** *Ἐρωτήματα*, Χαλκοκονδύλη, *Περὶ σχηματισμοῦ τῶν χρόνων*, Γαζῆ, *Περὶ συντάξεως, Περὶ ἐγκλιτικῶν, Γνῶμαι μονόστιχοι ἐκ διαφόρων ποιητῶν*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, 1512.

8º. 156 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 59(2) * Firmin-Didot, 328-329 * Adams, C 1506 * *OAME*, I, 104 * UCLA, I, 121-122(88) * *Manuzio*, 106.

Ἀντίτυπο: ΕΒΕ (ΕΦ. 1706).

Ἀντίθετα ἀπὸ ὅτι θὰ ἀνέμενε κανείς, σὲ συνάρτηση μὲ τὸν μεγάλο ἀριθμὸ πρώτων ἐκδόσεων ἑλληνικῶν καὶ βυζαντινῶν συγγραμμάτων καὶ τὸν ἐντυπωσιακὸ ἀριθμὸ τραβηγμάτων (2.000 στὴν περίπτωση τῶν *Τραγῳδιῶν* τοῦ Σοφοκλῆ), τὰ γραμματικὰ ἑλληνικὰ ἐγχειρίδια ποὺ κυκλοφόρησε ὁ Ἄλδος μετὰ τὸ 1500 εἶναι μετρημένα στὰ δάχτυλα. Νὰ θυμίσουμε τὴν ἔκδοση τῆς *Ἐπιτομῆς* τοῦ Κ. Λάσκαρη (1495) καὶ τῆς *Γραμματικῆς Εἰσαγωγῆς* τοῦ Θ. Γαζῆ τὴν ἴδια χρονιά. Τὰ *Ἐρωτήματα* τοῦ Χρυσολωρᾶ, μολονότι εἶναι ἀπὸ τὰ πρῶτα ἑλληνικὰ γραμματικὰ ἐγχειρίδια ποὺ κυκλοφόρησαν (ἤδη ἀπὸ τὸ 1469), δὲν προξένησαν ὡς τὸ 1512 τὸ ἐκδοτικὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ἄλδου. Φαίνεται, ὅμως, ὅτι τὸ ἀναγνωστικὸ καὶ λόγιο κοινό του, ποὺ διάβαζε ἀπὸ τὸ πρωτότυπο, εἶχε αὐξηθεῖ ἐντυπωσιακά καὶ ἔτσι ὁ Ἄλδος, ἀφοῦ ἐξέδωσε τὴν *Ἐπιτομὴ* τοῦ Λάσκαρη (π. 1501), τὸ 1512 κυκλοφορεῖ ταυτόχρονα μὲ τὰ *Ἐρωτήματα* καὶ τὴν ἐπανέκδοση τῆς *Ἐπιτομῆς*.

Ἡ ἔκδοση τῶν *Ἐρωτημάτων* εἶναι ἀφιερωμένη ἀπὸ τὸν Ἄλδο στὸν νεαρὸ τότε πρίγκιπα τῆς Ἀραγωνίας, Καίσαρα, τρίτο γιὸ τοῦ Φρειδερίκου Γ΄, βασιλιᾶ τῆς Νεάπολης (Caracciolo, *Fortunae*), καὶ περιλαμβάνει, πέρα ἀπὸ τὰ *Ἐρωτήματα*, καὶ ἄλλες γραμματικὲς πραγματεῖες, ὅπως τοῦ Δ. Χαλκοκονδύλη, *Περὶ ἀνωμάλων ρημάτων* καὶ *Περὶ σχηματισμοῦ τῶν χρόνων*, τοῦ Θ. Γαζῆ, *Περὶ συντάξεως* καὶ *Περὶ ἐγκλιτικῶν*, καὶ «μονόστιχες» ρήσεις ἠθογραφικοῦ χαρακτήρα διαφόρων ποιητῶν.

Ε ρωτήματα τοῦ χρυσολωρᾶ.
Δ ὁρὶ ἀνωμάλων ῥημάτων.
Δ περὶ σχηματισμοῦ τῶν χρόνων ἐκ τῆς χαλκωνδύλου
Τ ὁ τέταρτος τοῦ γαζῆ, περὶ συντάξεως.
Δ περὶ ἐγκλιτικῶν.
Δ νῶμαι μονόστιχοι ἐκ διαφόρων ποιητῶν.

E rotemata Chryſolorae.
D e anomalis uerbis.
D e formatione temporum ex libro Chalcondylae.
Quartus Gazae de Conſtructione.
D e Encliticis.
S ententiae monoſtichi ex uarijs poetis.



ΕΘΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

52. **Κωνσταντῖνος Λάσκαρης,** *Ἐπιτομὴ τῶν ὀκτὼ τοῦ λόγου μερῶν*, Κέβης, *Πίναξ*, Πυθαγόρας, *Χρυσὰ Ἔπη*, Φωκυλίδης, *Ποίημα*… [ἐπίσης Θρησκευτικοὶ ὕμνοι πρὸς τὴν Ἀειπαρθένο Μαρία καὶ χωρία ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο κατὰ Ἰωάννη (ἑλληνικὸ κείμενο καὶ λατινικὴ μετάφραση)], Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, 1512.

4º. 299 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 262(15) * Firmin-Didot, 329-330 * Adams, L 227 * *OAME*, I, 105-106 * UCLA, I, 123-125(90) * *Manuzio*, 107.

Ἀντίτυπο: ΕΒΕ (ΕΦ. 3313).

Τὴ χρονιὰ ποὺ λειτούργησε καὶ πάλι ὁ Ἄλδος τὸν τυπογραφικό του οἶκο, τὸ 1512, μαζὶ μὲ τὰ *Ἐρωτήματα* τοῦ Χρυσολωρᾶ ἐξέδωσε, ὅπως εἴπαμε, μία δεύτερη ἔκδοση τῆς *Ἐπιτομῆς τῶν ὀκτὼ τοῦ λόγου μερῶν* τοῦ Κ. Λάσκαρη, μὲ τὴ λατινική της μετάφραση καὶ συνέρραψε στὴν ἔκδοση τὸν *Πίνακα* τοῦ Κέβητα, ὅπως καὶ ἄλλα ἔργα, γιὰ νὰ δώσει ἔναυσμα στὴ νεολαία νὰ ἀκολουθήσει τὸν σωστὸ δρόμο.

Ἡ δεύτερη αὐτὴ ἔκδοση τῆς *Ἐπιτομῆς* εἶναι ἀφιερωμένη στὸν Angelo Gabrieli, Βενετὸ συγκλητικό, μαθητὴ τοῦ Λάσκαρη καὶ μέλος τῆς Νεακαδημίας (Dionisotti, *Gabrieli*), καὶ ἀπὸ τὸν Πρόλογό της θρηνεῖ τὸν χαμὸ τοῦ Κ. Λάσκαρη, ὁ ὁποῖος ἀπεβίωσε λίγο πρὶν κυκλοφορήσει ἡ πρώτη ἔκδοση τῆς *Ἐπιτομῆς*, τὸ 1495. Ὁ *Πίνακας* τοῦ Κέβητα παρουσιάζει ἰδιαίτερο τυπογραφικὸ ἐνδιαφέρον, καθὼς εἶχε βιβλιογραφηθεῖ ὡς ἀρχέτυπη τοῦ Ἰανοῦ Λάσκαρη στὴ Φλωρεντία, γύρω στὰ 1496. Πρόσφατα ὅμως, ὁ Γ. Κόκωνας ἐκτιμᾶ ὅτι ὁ *Πίνακας* κυκλοφόρησε ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Κυρηνάλιου Λόφου, ποὺ λειτούργησε στὸ πλαίσιο τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολεγίου τῆς Ρώμης ὑπὸ τὴν ἐποπτεία τοῦ Λάσκαρη καὶ μὲ δασκάλους τὸν Ζαχαρία Καλλιέργη καὶ τὸν Ἀρσένιο Ἀποστόλη.

Acindie Gabie

IN HOC LIBRO HAEC HABENTVR.

Constantini Lascaris Byzantini de octo partibus orōnis Lib. I.
Eiusdem de Constructione Liber Secundus.
Eiusdem de nomine & uerbo Liber Tertius.
Eiusdem de pronomine in omni Idiomate loquendi, ac ut poetæ utuntur opusculum.
Hæc omnia habent e regione latinam interpretationem ad uerbum fere propter rudiusculos, ita tamen ut & amoueri, & addi possit pro cuiusq; arbitrio.
Cebetis tabula & græca & latina, opus morale, & utile omnibus, & præcipue adulescentibus.
De literis græcis ac diphthongis & quēadmodū ad nos ueniāt.
Abbreuiationes, quibus frequentissime græci utuntur.
Oratio Dominica & duplex salutatio ad Beatiss. Virginem.
Symbolum Apostolorum.
Euangelium diui Ioannis Euangelistæ.
Carmina Aurea Pythagoræ.
Phocylidis Poema ad bene, beatéq; uiuendum.
De Idiomatib. linguarum tres tractatus Ioannis grammatici.
Eustathii Corinthi cum interpretatione latina.
Introductio per breuis ad hebraicam linguam.



Julij Celij Podij et Amicorum

modo Chrisostomi Rep Sanini Carmelitarum

modo vero Clericorum Regularium minorum.

53. **Πίνδαρος,** *Ὀλύμπια, Πύθια, Νέμεα, Ἴσθμια*, Καλλίμαχος *Ὕμνοι οἱ εὑρισκόμενοι*, Διονύσιος *[Περιηγητής], Περιήγησις*, Λυκόφρων, *Ἀλεξάνδρα*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Ἰανουάριος 1513.

8ο. 198 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 64(9) ⁕ Firmin-Didot, 363-367 ⁕ Adams, P 1218 ⁕ *OAME*, I, 106-108 ⁕ UCLA, I, 127-128(92) ⁕ Irigoin, *Pindare – Mousouros* ⁕ Ferreri, *Musuro*, 261-266 ⁕ *Manuzio*, 110.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Ἀπὸ τὶς ᾠδές, τὰ ἐπινίκεια καὶ τὶς ἄλλες ποιητικὲς συνθέσεις τοῦ Πίνδαρου δὲν ἐκδόθηκε ἀπολύτως τίποτα πρὶν ἀπὸ τὸ 1500, οὔτε καὶ σὲ λατινικὴ μετάφραση, καθὼς τὸ *Iliados epitome* καὶ τὸ *Pro laude Homeri… testimonia*, ποὺ ἐμπεριέχονται στὴν ἔκδοση *Tractatus de salute corporis*, εἶναι ψευδεπίγραφα ποὺ ἀποδίδονται στὸν Pindarum Thebanum (Οὐτρέχτη, γύρω στὸ 1470). Ἐπίσης, ἐσφαλμένα ἀποδίδεται στὸν Πίνδαρο καὶ ἡ *Iliados epitome* καὶ τὸ *De bello Troiano epitome*, τὰ ὁποῖα εἶναι πονήματα τοῦ Silius Italicus.

Τὴν editio princeps τῶν *Ὠδῶν* τοῦ Πινδάρου θὰ ἀκολουθήσει, δύο περίπου χρόνια ἀργότερα, ἡ ἔκδοση τοῦ Ζαχαρία Καλλιέργη, ποὺ κυκλοφόρησε μὲ τὰ ἀρχαῖα σχόλια στὴ Ρώμη τὸ 1515, καὶ ἀντιπροσωπεύει τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ βιβλίο ποὺ τυπώθηκε ἐκεῖ. Μὲ τὸ προλογικό του σημείωμα ὁ Ἄλδος ἀπευθύνει χαιρετισμὸ στὸν Andrea Navagero, Βενετὸ γερουσιαστή, ποὺ διετέλεσε καὶ βιβλιοφύλακας τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης (Firmin-Didot, 364-367). Μνημονεύει τὴν ἐπιστροφή του στὴ Βενετία, «αὐτὴ τὴν Ἀθήνα τοῦ καιροῦ μας» καὶ τὸ ἄνοιγμα τοῦ τυπογραφείου του, μετὰ τὸν πόλεμο μὲ τὴ λίγκα τοῦ Καμπρέ. Ἀναφέρεται, ἐπίσης, στὴ λογιότητα τοῦ Μουσούρου, ποὺ ἐπανῆλθε καὶ αὐτὸς στὴ Βενετία.

ΠΙΝΔΑΡΟΥ.

Ολύμπια.
Πύθια.
Νέμεα.
Ισθμια.

Κ αλλιμάχου ὕμνοι, οἱ εὑρισκόμενοι.

Δ ιονυσίου περιήγησις.

Λ υκόφρονος ἀλεξάνδρα, τὸ σκοτεινὸν ποίημα.

PINDARI.

Olympia.
Pythia.
Nemea.
Isthmia.

C allimachi hymni qui inueniuntur.

D ionysius de situ orbis.

L ycophronis Alexandra, obscurum poema.

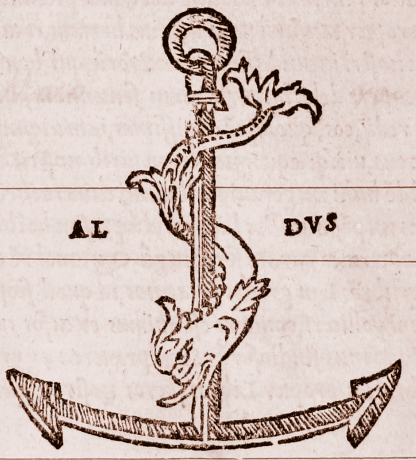

54. *Λόγοι τουτωνί τῶν ρητόρων* (*Oratores Graeci*), *Αἰσχίνης, Λυσίας, Ἀλκιδάμας, Δημάδης, Ἀνδοκίδης, Ἰσαῖος, Δείναρχος, Ἀντιφῶν, Λυκοῦργος, Γοργίας, Λεσβώναξ, Ἡρώδης, Ἔτι Αἰσχίνου βίος· Λυσίου βίος*, 2 τόμοι, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Μάιος 1513.

folio. 142 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 60 (2) * Firmin-Didot, 333-337 * Adams O 244 * *OAME*, I, 114-117 * *Manuzio*, 114.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη * ΒΙΑΩ (ἀρ. κατ. 19).

Ἡ ἔκδοση αὐτὴ περιλαμβάνει ρητορικὰ γυμνάσματα (*Λόγους*) ρητόρων ποὺ τυπώθηκαν γιὰ πρώτη φορὰ καὶ δὲν εἶχαν ποτὲ μεταφραστεῖ λατινικά, ὅπως αὐτὸς τοῦ Ἀλκιδάμαντα *Περὶ τῶν τοὺς γραπτοὺς λόγους γραφόντων ἢ περὶ σοφιστῶν*, καὶ τὰ διασωθέντα ἀποσπάσματα *Λόγων* τοῦ ρήτορα καὶ πολιτικοῦ Δημάδη ἀπὸ τὴν Ἀθήνα (*Δημάδεια*). Στὴν ἐν λόγω ἔκδοση συμπεριλαμβάνονται δείγματα *Λόγων* καὶ τοῦ πολυγραφότατου ρήτορα Δείναρχου ἀπὸ τὴν Κόρινθο, ποὺ κινήθηκε στοὺς φιλοσοφικοὺς κύκλους τοῦ Περιπάτου, ἐπὶ Θεοφράστου καὶ Δημήτριου Φαληρέα μάλιστα, ὅπως καὶ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὶς τρεῖς ρητορικὲς ἐπιδείξεις ἱστορικο-πολιτικοῦ περιεχομένου, ποὺ συνέταξε ὁ ρητοροδιδάσκαλος Λεσβώναξ ἀπὸ τὴ Μυτιλήνη.

Ὁ Ἄλδος ἀπευθύνει τὸν Πρόλογό του στὸν Francesco Faseolo, Μέγα Καγκελάριο τῆς Συγκλήτου τῆς Βενετίας, μνημονεύοντας ἀρχικὰ τοὺς σπουδαιότερους γόνους τῆς οἰκογένειάς του καὶ στὴ συνέχεια, ἀφοῦ ἐκθειάζει τὰ προτερήματά του, σημειώνει: «ἂν κάποιος σὲ ρωτοῦσε γιὰ τὸ πῶς κατόρθωσες νὰ ἀποκτήσεις τέτοιες γνώσεις, θὰ μποροῦσες νὰ τοῦ ἀποκριθεῖς ὅπως ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος: *Μηδὲν ἀναβαλλόμενος*».

ΛΟΓΟΙ ΤΟΥΤΩΝ ΤΩΝ ΡΗΤΟΡΩΝ.	ORATIONES HORVM RHETORVM.	
Αἰσχίνου.	Aeſchinis.	Pars prior
Λυσίου.	Lyſiæ.	
Ἀλκιδάμαντος.	Alcidamantis.	
Ἀντισθένους.	Antiſthenis.	
Δημάδου.	Demadis.	
Ἀνδοκίδου.	Andocidis.	Pars posterior
Ἰσαίου.	Iſæi.	
Δεινάρχου.	Dinarchi.	
Ἀντιφῶντος.	Antiphontis.	
Λυκούργου.	Lycurgi.	
Γοργίου.	Gorgiæ.	
Λεσβωνάκτος.	Leſbonactis.	
Ἡρώδου.	Herodis.	
Ἐπὶ αἰσχίνου βίος.	Item Aeſchinis uita.	quae part. prior incipit
Λυσίου βίος.	Lyſiæ uita.	quae partem priorem claudit

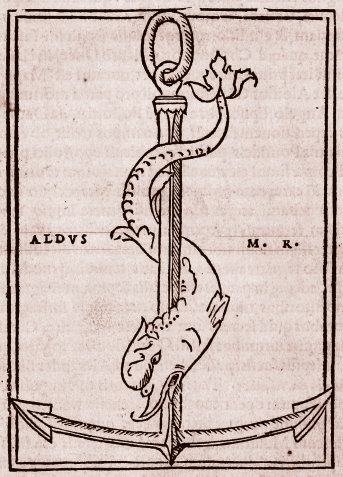

55. Ἕλληνες ῥήτορες (*Oratores Graeci*), Ἰσοκράτης, *Λόγοι*, Ἀλκιδάμας, *Κατὰ σοφιστῶν*, Γοργίας, *Ἑλένης ἐγκώμιον*, Ἀριστείδης, *Παναθηναϊκός* καὶ *Ῥώμης ἐγκώμιον*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Μάιος 1513.

folio. 142 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 60(2) * Firmin-Didot, 333-337 * Adams O 244 * *OAME*, I, 114-117 * UCLA, I, 131-133(95/1) * Ferreri, *Musuro*, 372-380 * *Manuzio*, 114.

Ὁ Ἄλδος ἀπὸ τὸν Πρόλογό του ἀφιερώνει τὸν τρίτο τόμο τῆς ἔκδοσης τῶν *Ἑλλήνων ρητόρων* στὸν Giovanni Battista Egnazio, σπουδασμένο δίπλα στὸν Πολιτιανό, ὑπηρέτη τῆς Ἐκκλησίας καὶ πρέσβη τῆς Βενετίας στὴν αὐλὴ τοῦ βασιλιᾶ τῆς Γαλλίας Φραγκίσκου Α΄. Ὁ Ἄλδος ἐκφράζει τὸν πόνο του γιὰ τοὺς πολέμους ποὺ ἀναστατώνουν τὴν Ἰταλία καὶ τὴν Εὐρώπη ὁλόκληρη, καὶ προξενοῦν «λιμὸν μετὰ λοιμοῦ», ἀλλὰ καὶ τὴν ἔκπληξή του ποὺ τὰ Γράμματα ἀνθίζουν ἀκόμη στὴ Βενετία. Ἐξυμνεῖ τὸν Egnazio γιὰ τὴ λογιοσύνη του καὶ δηλώνει τὸν θαυμασμό του γιὰ τὴν ἀκτινοβολία του, ὅπως καὶ γιὰ τὴ γνώση καὶ τὴ ρητορική του δεινότητα, ἐπισημαίνοντας ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ τὸν ὤθησε νὰ τοῦ ἀφιερώσει τοὺς *Λόγους* τοῦ Ἰσοκράτη. Συμπληρώνει μάλιστα ὅτι θεωρεῖ τὴν κίνησή του αὐτὴ δεῖγμα τῆς φιλίας ποὺ τρέφει πρὸς τὸ πρόσωπό του καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης γιὰ τὴ συμπαράστασή του στὸ ἐκδοτικό του ἔργο.

Τέλος, τοῦ καθιστᾶ γνωστὸ ὅτι, μὲ τὴ συμβολὴ τοῦ Μουσούρου, πρόσθεσε δίπλα στὸν Ἰσοκράτη λόγους τοῦ Ἀλκιδάμαντα, τοῦ Γοργία τὸ *Ἑλένης ἐγκώμιον* καὶ τοῦ Ἀριστείδη τὸν *Παναθηναϊκὸ* καὶ τὸ *Ῥώμης Ἐγκώμιον*, ὥστε νὰ εἶναι παροῦσες στὸν τόμο καὶ οἱ δύο ἔνδοξες πόλεις: Ἀθήνα καὶ Ρώμη. Ἡ πληροφορία αὐτὴ τοῦ Ἄλδου ὑπονοεῖ ὅτι ὁ Μουσοῦρος εἶχε κάποιας μορφῆς συμμετοχὴ στὴν ἔκδοση, παρόλη τὴν ἐντατικὴ ἐνασχόλησή του μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ Πλάτωνα (1513) καὶ στὴ συνέχεια τοῦ Ἀθήναιου καὶ Ἡσύχιου, τὸ 1514.

ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ ΛΟΓΟΙ.

ΑΛΚΙΔΑΜΑΝΤΟΣ, ΚΑΤΑ ΣΟΦΙΣΤΩΝ.

ΓΟΡΓΙΟΥ, ΕΛΕΝΗΣ ΕΓΚΩΜΙΟΝ.

ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ, ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΚΟΣ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΡΩΜΗΣ ΕΓΚΩΜΙΟΝ.

ISOCRATIS ORATIONES.

ALCIDAMANTIS CONTRA DICENDI MAGISTROS.

GORGIAE DE LAVDIBVS HELENAE.

ARISTIDIS DE LAVDIBVS ATHENARVM.

EIVSDEM DE LAVDIBVS VRBIS ROMAE.

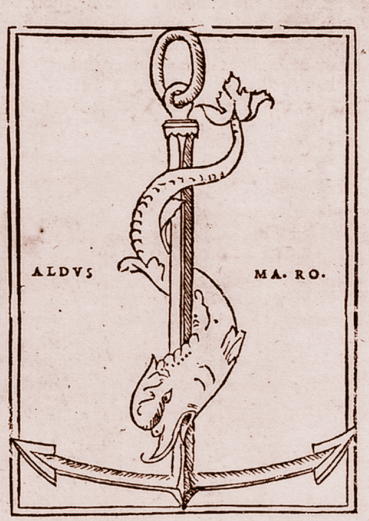

56. **Πλάτων,** *Ἅπαντα τὰ τοῦ Πλάτωνος*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Σεπτέμβριος 1513.

Folio. 488 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 62(4) * Firmin-Didot, 342-354 * Adams, P 1436 * *OAME*, I, 120-122 * UCLA, I, 136-137(97/1-2) * *Χάρτα*, I, 335-338 * Ferreri, *Musuro*, 132-157 * *Manuzio*, 116.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἵδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη * ΒΙΑΩ.

Τὸ ἐξοχότερο δεῖγμα ἑλληνικῆς ποίησης κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ἰταλικῆς Ἀναγέννησης εἶναι ἡ *Ὠδὴ στὸν Πλάτωνα* τοῦ Μάρκου Μουσούρου, ποὺ συντάχθηκε γιὰ νὰ προταχθεῖ στὴν editio princeps τῶν *Ἁπάντων* τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου. Πέρα ἀπὸ τὰ πολλὰ λογοτεχνικὰ χαρίσματα καὶ τὸ ὁρμητικὸ ὕφος του, τὸ ποίημα αὐτὸ ἔχει ἔντονα ἀλληγορικὸ καὶ συμβολικὸ χαρακτήρα. Ὁ Μουσοῦρος καλεῖ τὸν «θεῖον Πλάτωνα» νὰ κατέλθει ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς γιὰ νὰ συναντήσει στὴ Ρώμη τὸν γενναιόψυχο Πάπα Λέοντα Ι΄ (Ἰωάννη Μέδικο) καὶ τὸν πνευματικὸ κόσμο ποὺ τὸν περιβάλλει. Τὸν παρακινεῖ νὰ ἐμπνεύσει τὸν Πάπα νὰ ἡγηθεῖ σταυροφορίας γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανούς. Τὸν παροτρύνει, ἐπίσης, νὰ ὑποστηρίξει τὰ γράμματα καὶ τὶς τέχνες, εἰδικότερα, μάλιστα, νὰ δημιουργήσει τὶς κατάλληλες προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐξάπλωση τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν, ἱδρύοντας Ἀκαδημία στὰ πρότυπα τῆς πλατωνικῆς ποὺ λειτουργοῦσε στὴν Ἀθήνα.

Ἡ κυκλοφορία τῶν *Ἁπάντων* τοῦ Πλάτωνα ὑπῆρξε μέγα γεγονὸς στοὺς λόγιους κύκλους, ἴσως σημαντικότερο καὶ ἀπὸ τὴν πεντάτομη ἔκδοση τοῦ Ἀριστοτέλη, καθὼς τὰ συγγράμματα τοῦ Σταγειρίτη ἦταν εὐρύτερα γνωστὰ ἀπὸ τὶς λατινικὲς μεταφράσεις, τὰ ὑπομνήματα καὶ τοὺς σχολιασμοὺς τῶν πραγματειῶν του καθόλη τὴ διάρκεια τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων, ἀπὸ τὸν 12ο αἰώνα, κυρίως, καὶ μετά. Δὲν συνέβαινε, ὅμως, τὸ ἴδιο μὲ τοὺς Πλατωνικοὺς *Διαλόγους* πού, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν *Τίμαιο*,

στὴ διασκευὴ τοῦ Χαλκίδιου καὶ τὶς μεταφράσεις τοῦ Ἀρίστιππου (*Μένων*, *Φαίδων*), δὲν ἐπιχειρήθηκε καμία ἄλλη μετάφραση πρὶν ὁ Τραπεζούντιος καταπιαστεῖ μὲ τοὺς *Νόμους* καὶ τὸν *Παρμενίδη*. Μπορεῖ νὰ μὴν εἶχαν κυκλοφορήσει ἔντυπα οἱ *Διάλογοι*, οἱ *Νόμοι* καὶ ἡ *Ἐπινομίς* τοῦ

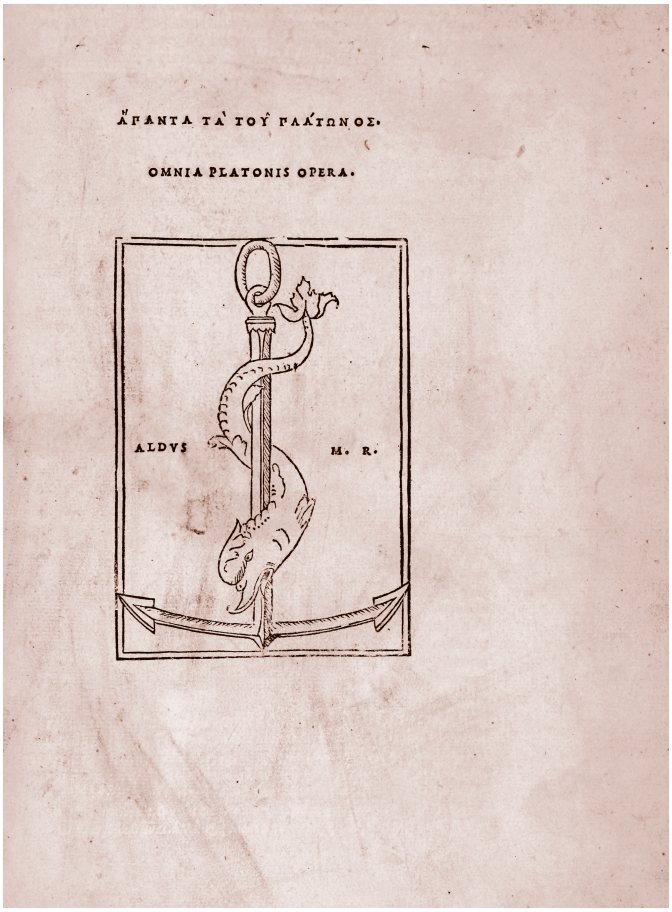

Πλάτωνα στὸ πρωτότυπο, ἀλλὰ λατινικὲς μεταφράσεις ἦταν διαθέσιμες στὴ φιλοσοφικὴ κοινότητα τῆς Ἰταλίας καὶ τοῦ Βορρᾶ. Ἤδη ἀπὸ τὸ 1484/1485 κυκλοφοροῦσαν τὰ «Ἅπαντα» τοῦ Πλάτωνα σὲ μετάφραση τοῦ Marsilio Ficino μὲ τὸν τίτλο *Opera*.

57. Ἀλέξανδρος Ἀφροδισιεύς, *Εἰς τὰ Τοπικὰ Ἀριστοτέλους Ὑπομνήματα*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, 15 Φεβρουαρίου 1513/4.

Folio. 145 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 62(5) * Firmin-Didot, 367-370 * Adams, A 655 * *OAME*, I, 124-126, 128 * UCLA, I, 141-142(100) * Cranz, *Prefaces* * Ferreri, *Musuro*, 166-173 * *Manuzio*, 120.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Τὴν ἴδια χρονιὰ ποὺ κυκλοφόρησε ἡ ἔκδοση τῶν *Ἁπάντων* τοῦ Πλάτωνα, τὸ 1513, ὁ Ἄλδος διέθετε στὸ ἀναγνωστικὸ κοινό του, τὰ *Ὑπομνήματα εἰς τὰ Τοπικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους* ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Ἀφροδισιέα, τὸν πρῶτο ἐξηγητὴ τῶν διδακτικῶν ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλη.

Ὁ Ἄλδος ἀφιερώνει τὴν ἔκδοση στὸν πάτρωνά του Alberto Pio καὶ τὸν ἐνημερώνει ὅτι ἡ editio princeps τῶν *Ὑπομνημάτων* στὰ *Τοπικὰ* τοῦ Ἀριστοτέλη καθυστέρησε «λόγω τῶν συνεχῶν ἐμποδίων, ποὺ βρίσκω μπροστά μου ἐδῶ καὶ χρόνια, γιὰ νὰ δώσω στοὺς φίλους τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γραμματείας ἀξιόπιστες ἐκδόσεις. Ὑπολόγιζα νὰ καταφέρω νὰ προσθέσω στὰ *Ὑπομνήματα* τοῦ Ἀλέξανδρου καὶ ἄλλους ἐξηγητὲς τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη, σχετικὸ ὑλικὸ ποὺ ὁ Francesco Vittori ἀπὸ τὸ Μπέργκαμο, ὁ ἐπονομαζόμενος Francesco della Memoria, ἐξίσου σημαντικὸς φιλόσοφος καὶ γιατρός, εἶχε συντάξει στὰ ἑλληνικά, σὲ ὕφος καὶ λογιότητα ποὺ δὲν ὑστερεῖ σὲ τίποτα τῶν ἄλλων μεγάλων σχολιαστῶν τοῦ Ἀριστοτέλη. Ἡ προσθήκη τῶν σχολίων τοῦ Vittori ἦταν τῆς τάξεως τῶν πενήντα τετραδίων στὴν ἔκδοση, ἀλλά, γιὰ κακὴ τύχη, μία πυρκαγιὰ στὴν οἰκία του ἀποτέφρωσε τὸ σύνολο τῶν χειρογράφων του καὶ ὅλη τὴ βιβλιοθήκη του, ποὺ περιεῖχε μεγάλο ἀριθμὸ ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν βιβλίων, καθὼς καὶ τὶς σημειώσεις του στὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνα, σπουδαία ἐργασία σὲ ἐπίπεδο ὑπομνήματος» (Firmin-Didot, 368-369).

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΑΦΡΟΔΙΣΙΕΩΣ ΕΙΣ ΤΑ ΤΟΠΙΚΑ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ.

ALEXANDRI APHRODISIEI IN TOPICA ARISTOTELIS, COMMENTARII.

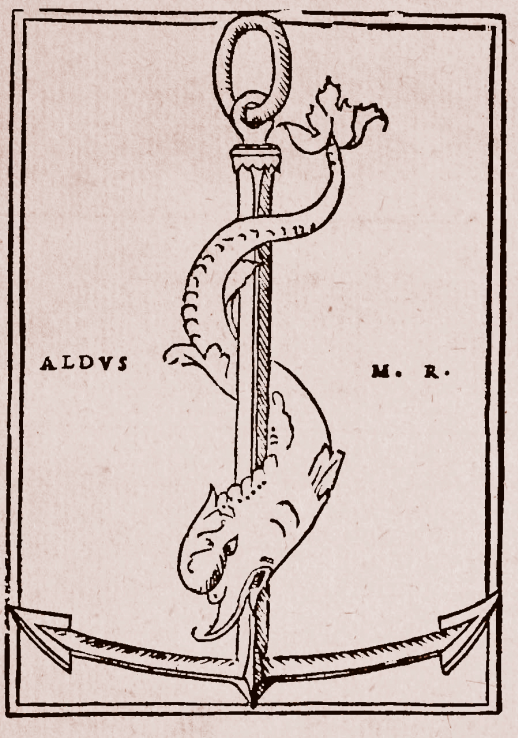

58. *Σουίδας (Σούδα),* Οἱ συνταξάμενοι = *Εὔδημος, Ἑλλάδιος, Εὐγένιος, Ζώσιμος, Καικίλιος, Λογγίνος, Λούπερκος, Ἰουστίνος, Πάκατος, Πάμφιλος, Ζώπυρος, Πωλίων*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Φεβρουάριος 1514.

Folio. 398 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 70(11) * Firmin-Didot, 398 * Adams, S 2062 * *OAME*, I, 128 * UCLA, I, 142-144(101) * *Manuzio*, 121.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἵδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Τὸ *Λεξικὸ τῆς Σούδας (Σουίδας)* πρέπει νὰ συντάχθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη τὸν 10ο αἰώνα, ἀφοῦ μνημονεύεται ἤδη ἀπὸ τὸ 976. Πρόκειται γιὰ τὸ σπουδαιότερο βυζαντινὸ ἐγκυκλοπαιδικοῦ χαρακτήρα λεξικό, ποὺ ἀποτελεῖ ἀκόμη καὶ σήμερα μοναδικὴ πηγὴ γιὰ πρόσωπα καὶ πράγματα ποὺ χάθηκαν κατὰ τὴν ὕστερη ἀρχαιότητα. Ἡ editio princeps τοῦ *Λεξικοῦ* τυπώθηκε στὸ Μιλάνο, τὸ 1499, ἀπὸ τοὺς Giovanni Bissoli καὶ Benedetto Mangio, μὲ ἐκδοτικὴ ἐπιμέλεια τοῦ Δημήτριου Χαλκοκονδύλη, ὁ ὁποῖος μᾶς πληροφορεῖ πὼς μόχθησε ἰδιαίτερα ἐξαιτίας τῆς ἔλλειψης κατάλληλων χειρογράφων ἢ ἱκανοῦ ἀριθμοῦ ἀντιγράφων, γιὰ νὰ ἀντιβάλει διφορούμενα χωρία. Ἡ ἔκδοση τοῦ Ἄλδου κυκλοφόρησε λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατό του, βασισμένη σὲ ἕνα νέο χειρόγραφο ποὺ ἀνακάλυψε ὁ ἴδιος καὶ τὸ ὁποῖο τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἐπιφέρει βελτιώσεις στὴν editio princeps καὶ νὰ διαλευκάνει ὁρισμένες ἀμφισβητούμενες παραπομπές. Ὁ Ἄλδος προέταξε στὴν ἔκδοση ἕνα σύντομο ἐπίγραμμα:

Ἄλδος ὁ Μανούτιος τοῖς ἀναλεξομένοις, εὖ πράττειν. Ἐπειδὴ ἐπὶ τουτουὶ τοῦ Σουίδα οὐχ ἡ αὐτὴ τάξις θεωρεῖται τῶν γραμμάτων, ἥτις καὶ ἐπὶ τοῦ ἀλφαβήτου, ἄλλη τις καὶ διάφορος, δοκῶ μοι ὠφέλιμόν τι ποιήσειν τοὺς σπουδαίους, εἰ νῦν ὑποθήσομαι, τίνα τρόπον ἐνταῦθα ἕπονται ἀλλήλοις τά τε γράμματα καὶ αἱ δίφθογγοι· καὶ πρῶτον μὲν τὰ τῆς ἀλφαβήτου ὁμοῦ ἅπαντα, ὡς ἕπεται ἀλλήλοις ἐφεξῆς, ἔπειτα δὲ ἰδία ἕκαστα τῶν εἰρημένων, ὧδε.

SVIDA.

ΣΟΥΪΔΑ.

ΤΟ ΜΕΝ ΓΑΡΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ, ΣΟΥΪΔΑ. ΟΙ ΔΕ ΣΥΝ-

ΤΑΞΑΜΕΝΟΙ ΤΟΥΤΟ, ΑΝΔΡΕΣ ΣΟΦΟΙ.

Ε υδημος ῥήτωρ, περὶ λέξεων κατὰ στοιχεῖον.
Ε λλάδιος ἐπὶ θεοδοσίου τοῦ νέου, ὁμοίως.
Ε υγένιος αὐγουστοπόλεως τῆς ἐν φρυγίᾳ παμμιγῆ λέξιν κατὰ στοιχεῖον.
Ζ ώσιμος γαζαῖος λέξεις ῥητορικὰς, κατὰ στοιχεῖον.
Κ αικίλιος σικελιώτης ἐκλογὴν λέξεων κατὰ στοιχεῖον.
Λ ογγῖνος ὁ κάσσιος, λέξεις κατὰ στοιχεῖον.
Λ ούπερκος βηρύτιος, ἀττικὰς λέξεις.
Ἰ ουστῖνος ἰούλιος σοφιστὴς, ἐπιτομὴν τῶν παμφίλου γλωσσῶν, βιβλίων ἐννενήκοντα ἑνός.
Γ άλατος περὶ συνηθείας ἀττικῆς κατὰ στοιχεῖον.
Γ άμφιλος, λειμῶνα λέξεων ποικίλων περιοχὴν βιβλίων ἐννενήκοντα πέντε. ἔστι δὲ ἀπὸ τοῦ ε στοιχείου, ἕως τοῦ ω. τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ α, μέχρι τοῦ δ, ζωπυρίων ἐπεποιήκει.
Γ ωλίων ἀλεξανδρεὺς, ἀττικῶν λέξεων συνατωγὴν κατὰ στοιχεῖον.

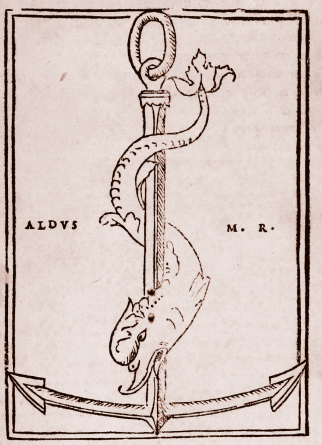

59. Ἡσύχιος, *Λεξικόν*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Αὔγουστος 1514.

Folio. 200 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 66(3) * Firmin-Didot, 377-379 * Adams, H 506 * *OAME*, I, 143-144 * UCLA, I, 147-148(104) * Latte, *Hesychii* * *Χάρτα*, I, 340-341 * Ferreri, *Musuro*, 174-178 * *Manuzio*, 124.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη * ΒΙΑΩ (ἀρ. κατ. 20).

Ὁ Ἡσύχιος ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια συνέταξε ἕνα ἀπὸ τὰ ἐκτενέστερα λεξικὰ τῆς ἀρχαιότητας, ὁ τίτλος τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ ἦταν: *Συναγωγὴ πασῶν λέξεων κατὰ στοιχεῖον*. Ὁ ἴδιος ὁ συντάκτης δηλώνει τὶς πηγές του: Διογενειανὸς ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια, Ἀπολλώνιος Σοφιστής, Ἀρίσταρχος ἀπὸ τὴ Σαμοθράκη κ.ἄ. Τὰ λίγα βιογραφικὰ στοιχεῖα ποὺ διαθέτουμε γιὰ τὸν γραμματικὸ αὐτὸν, εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ἀπέδιδαν τὸ *Λεξικὸ* αὐτὸ στὸν Ἡσύχιο τὸν Ἰλλούστριο ἀπὸ τὴ Μίλητο.

Ἡ editio princeps τοῦ Ἄλδου κυκλοφόρησε μὲ τὴ φιλολογικὴ ἐπιμέλεια τοῦ Μάρκου Μουσούρου καὶ πάλι, καὶ ἐπανεκδόθηκε ἀπὸ τὸν οἶκο τῶν Ἰούντα στὴ Φλωρεντία τὸ 1520. Τὸ χειρόγραφο ποὺ χρησιμοποιήθηκε (OAME, II, 372) ἦταν τὸ μοναδικὸ ὡς τότε γνωστὸ καὶ ἀνῆκε στὸν λόγιο καὶ μαθηματικὸ ἀπὸ τὴ Μάντοβα Giangiacomo Bardellone. Οἱ φιλολογικὲς διορθώσεις καὶ παρατηρήσεις τοῦ Μουσούρου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἄλδου, ἔγιναν πάνω στὸ ἀρχαῖο χειρόγραφο τοῦ Bardellone, γεγονὸς ποὺ στηλιτεύθηκε ἀπὸ τοὺς λόγιους κύκλους τῆς ἐποχῆς.

Ὁ Ἄλδος ἐνημερώνει τοὺς ἀναγνῶστες του ὅτι, ἀντίθετα μὲ τὴν ἀρχικὴ ἀλφαβητικὴ σύνταξη τοῦ *Λεξικοῦ*, τὰ λήμματα κατατάχθησαν μὲ ἄλλη σειρά, λ.χ. ἡ δίφθογγος *EI* τοποθετήθηκε μεταξὺ *Z* καὶ *H* κ.ἄ. Τὴ σπουδαιότητα τοῦ *Λεξικοῦ* πιστοποιεῖ ἀκόμη καὶ ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς, ποὺ ἐπισήμανε λέξεις καὶ ἰδιωματισμοὺς ποὺ διατηροῦνταν ἀκόμα στὴ γλώσσα τῆς ἐποχῆς του.

ΗΣΥΧΙΟΥ ΛΕΞΙΚΟΝ.

HESYCHII DICTIONARIVM.

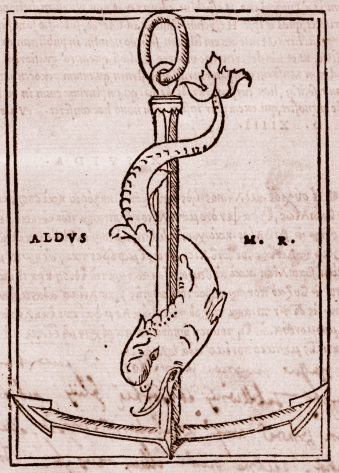

Fran.cus Blanchinus Emit Romæ die 2 Julii 1692

60. Ἀθήναιος, *Δειπνοσοφισταί*, Βενετία, Ἄλδος Μανούτιος, Αὔγουστος 1514.

Folio. 171 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 67(4) * Firmin-Didot, 379-383 * Adams, A 2096 * *OAME*, I, 144-146 * UCLA, I, 148-150(105) * Bühler, *Athenaeus* * Irigoin, *L'édition princeps* * Ferreri, *Musuro*, 173-192 * *Manuzio*, 125.

Ἀντίτυπο: Συλ. Α. Οἰκονομόπουλου - Βιβλ. Ἱδρ. Αἰκατερίνης Λασκαρίδη.

Τὸ μοναδικὸ σύγγραμμα τοῦ πολυγραφότατου Ἀθήναιου ἀπὸ τὴ Ναύκρατη, *Δειπνοσοφισταί*, διασώθηκε ἀποσπασματικά. Ὡστόσο, μᾶς παρέχει πληροφορίες γιὰ συγγραφεῖς καὶ ἔργα ποὺ δὲν γνωρίζουμε ἀπὸ ἀλλοῦ. Πρόκειται γιὰ σύγγραμμα πρωτότυπης ἔμπνευσης, ἡ ὑπόθεση τοῦ ὁποίου ἐξελίσσεται κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς συνεστίασης στὸ σπίτι τοῦ Ρωμαίου Λαρνήσιου, ὅπου εἴκοσι ἐννέα ἄτομα, γραμματικοί, καλλιτέχνες, νομικοί, μουσικοὶ καὶ φιλόλογοι, ἀνάμεσά τους καὶ ὁ Γαληνός, συνδιαλέγονται ἀτέρμονα, μνημονεύοντας περισσότερους ἀπὸ 700 συγγραφεῖς καὶ 2.500 πραγματεῖες τους, οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἔχουν χαθεῖ.

Τὴ φιλολογικὴ ἐπιμέλεια τῆς ἔκδοσης εἶχε καὶ πάλι ὁ Μουσοῦρος, ὁ ὁποῖος βασίστηκε σὲ σπαράγματα χειρογράφων, γεγονὸς ποὺ καθιστοῦσε τὸ ἔργο του ἀκόμη δυσκολότερο. Ἡ ἔκδοση εἶναι ἀφιερωμένη ἀπὸ τὸν Ἄλδο στὸν Janus Vyrthesis (ἢ Vértessy) Pannonius, Οὗγγρο ποιητή, τὸν ὁποῖο συγχαίρει, ὅπως καὶ τοὺς περὶ αὐτόν, γιὰ τὴν ἐντυπωσιακὴ πρόοδο στὴν καλλιέργεια τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ποὺ χρονολογεῖται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς μαθητείας του στὴ Βενετία, δίπλα στὸν Μουσοῦρο. Κρίνει δὲ ὁ Ἄλδος ὅτι τὸ ἐπίπεδο τῶν ἑλληνικῶν του εἶναι τέτοιο, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ μεταγγίσει τὶς Μοῦσες στὴν πατρίδα του, μιλώντας τὴν ἀττικὴ διάλεκτο.

ΑΘΗΝΑΙΟΥ Δειπνοσοφιστῶν πλὴ πολυμαθεστάτην πραγματείαν τῶν ἐξεστοι φιλολόγῳ μι κρῶν πρικμοῦ πολλῶν τε καὶ μεγάλων καὶ ἀξιομνημονεύτων καὶ θαυμαστῶν καὶ ποικίλων καὶ σπουδαίων καὶ γλαφυρῶν καὶ ὧν ἴσως πρόθυμον οὐκ ἄλλοις, ἐς γνῶσιν ἐλθεῖν· καὶ ὅλως τῶν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἀκροᾶτων καὶ δυσευρέτων κειμηλίων ἐμπρατεῖ γενέσθαι· τῶν Σιβυλίων πεντακισθεκα· ἐν ἀριθμὸν ὄντων, τὰ μὴ τεισκαίδεκα, ὁλοκόρη.

Τὸ δέ τοι πρῶτον ἡ βύβλος ἐπιτετμημένα σοι παρέχομεν· ἀκεφάλῳ σώματι κεφαλὴν ἀκυκαδέντες ἐπιθεῖναι κολοβῷ· ἀσφαῶν οὖσῶν δυνωμόνων τὸ ταυτὶ τὰ συγγράμματ' ἀναλεγομένοις, μάλιστα μὴ τοῖς τῆδε ἢ Ἄλδῳ ἐν πολυαθλόν τε καὶ πολυγράμματον βύβλοις εὐχαριστεῖν. Οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ μουσοῦρῳ τῷ σιδασκάλῳ. τῷ ἐκοσὶ μὴ ποιητὰ ποισιν ἐκοσιμοῦ τουτὶ γράφου τῶνδε τῶν τύπων ἀνικέσοις ἕλκεσι πολλαχῇ διεφθορός, ἀλλ' εἶναι πολλαὶς μὲν μυελάσαις σιορθώσαιτο σφαλμάτων πολλοὺς δὲ σίγους τῶν παρεισαγομένων κατὰ λογαίδην πρόθυμον ἀκαγνωσκομένους καὶ χύδην, εἰς τὸ προσήκοσαν τῆς ἐμμέτρου τάξεως ἀνακινῆσαι ἀποκαταστῆσαί τε, χάριν εἰδόσιν.

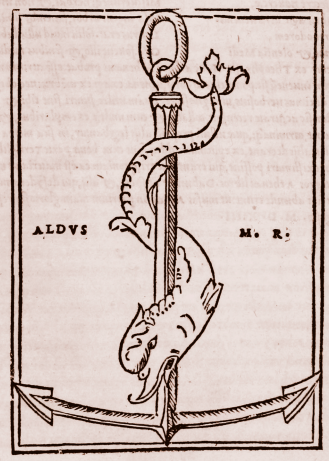

61. Ἄλδος Μανούτιος, *Grammaticae Institutiones Graecae* [ἔκδοση μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ Μ. Μουσούρου], Βενετία, *in aedibus Aldi et Andreae Soceri*, Νοέμβριος 1515.

4ο. 142 φύλλα.

Βιβλ.: Renouard, 73(10) * Firmin-Didot, 406-409 * Adams, M 538 * UCLA, II, 13-14(120) * Ferreri, *Musuro*, 198-203.

Ἀντίτυπο: ΔΒΚ, Κατ. Δελιαλῆ (ἀρ. 74).

Ἡ ἑλληνικὴ *Γραμματικὴ* ποὺ συνέταξε ὁ Ἄλδος δὲν κυκλοφόρησε ενόσω ζοῦσε καὶ τὸ ὅραμά του ὑλοποίησε ὁ Μουσοῦρος ἐννέα μῆνες μετὰ τὸν θάνατό του, τὸν Νοέμβριο τοῦ 1515. Τὸ γραμματικὸ ἐγχειρίδιο τοῦ Ἄλδου δὲν ἔτυχε εὐμενοῦς ὑποδοχῆς ἀπὸ τοὺς κύκλους τῶν ἑλληνιστῶν καὶ ἔτσι δὲν ξανατυπώθηκε ποτέ.

Ὁ Μουσοῦρος ἀφιέρωσε τὴν ἔκδοση στὸν Jean Grolier, διάσημο φίλο τῆς εὐρωπαϊκῆς λογοτεχνίας καὶ ὀνομαστὸ βιβλιόφιλο, τοῦ ὁποίου τὰ ἀντίτυπα τῆς συλλογῆς του ξεχωρίζουν γιὰ τὶς περίτεχνες σταχώσεις τους. Ὁ Μουσοῦρος πλέκει τὸ ἐγκώμιο τοῦ Ἄλδου, ποὺ ἀνάλωσε τὴ ζωή του στὴν ἔκδοση τῶν σημαντικότερων μνημείων τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου, καθιστώντας τα ἔτσι προσιτὰ στὸ φιλαναγνωστικὸ κοινό. Ἐκμυστηρεύεται, μάλιστα, στὸν Grolier, ὅτι, λίγο πρὶν πεθάνει, ὁ Ἄλδος τοῦ ἐμπιστεύτηκε τὴ *Γραμματική* του, προκειμένου νὰ τὴν ἐκδώσει. Ὁ Μουσοῦρος τοῦ προσφέρει ἀντίτυπο τῆς ἔκδοσης, μὲ σκοπὸ νὰ ἐμπλουτίσει τὴν πλούσια καὶ μοναδικὴ βιβλιοθήκη του. Γνωστοποιεῖ ἐπίσης στὸν Grolier τὶς προθέσεις τοῦ Andrea d'Asola, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε νὰ συνεχίσει τὸ ἐκδοτικὸ πρόγραμμα τοῦ Ἄλδου, νὰ κυκλοφορήσει σπουδαῖα ἔργα τῆς ἀρχαίας γραμματείας, ποὺ βρίσκονται ἤδη σὲ ἐπίπεδο ἐπεξεργασίας, ὅπως, ἔργα τοῦ Γαληνοῦ, τὰ *Γεωγραφικὰ* τοῦ Στράβωνα, οἱ *Βίοι Παράλληλοι* τοῦ Πλούταρχου, ἡ *Ἑλλάδος Περιήγησις* τοῦ Παυσανία, ἡ *Βιβλιοθήκη* τοῦ Διόδωρου Σικελιώτη κ.ἄ.

ALDI MANVTII ROMANI GRAMMA-
TICAE INSTITVTIONES GRAECAE.



Ἑλληνικὲς ἐκδόσεις τοῦ Οἴκου τοῦ Ἄλδου

Ἀθήναιος, *Δειπνοσοφισταὶ* 150, 242
Αἰσχίνης 230
Αἴσωπος, *Μύθοι* 212
Ἀλέξανδρος Ἀφροδισιεὺς 236
Ἀλέξανδρος [Νουμηνίου], *Τέχνη ρητορικὴ* 218
Ἀλκιδάμας ἀπὸ τὴν Ἐλαία, *Κατὰ σοφιστῶν* 232
Ἀμμώνιος Ἑρμείου, *Ὑπόμνημα εἰς τὸ περὶ ἑρμηνείας Ἀριστοτέλους* 190
Ἀμμώνιος ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια, *Περὶ τῆς ἐπεκδοθείσης διορθώσεως* 142
Ἀνδοκίδης ἀπὸ τὴν Ἀθήνα 220
Ἀντιφῶν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα 220
Ἀπολλώνιος, «Τῶ σωτῆρι Χριστῷ παραβάλλοντος» 200
Ἄρατος, *Φαινόμενα* 164
Ἀριστείδης Αἴλιος, *Λόγος* 218, 220
Παναθηναϊκὸς 232
Ρώμης ἐγκώμιον 232
Ἀριστοτέλης, *Ἅπαντα* 132, 140, 146, 148, 152
Ἀριστοτέλης, *Ρητορικὴ* 214
Ἀριστοτέλης, *Ρητορικὴ πρὸς Ἀλέξανδρον* 218, 220
Ἀριστοτέλης, *Ρητορικὴ πρὸς Θεόδεκτον* 218, 220
Ἀριστοτέλης, *Τέχνη Ποιητικὴ* 218, 220
Ἀριστοφάνης, *Κωμωδίαι* 154
Ἀφθόνιος, *Προγυμνάσματα* 218, 220
Ἀψίνης ἀπὸ τὰ Γάδαρα, *Τέχνη ρητορικὴ* 218

Γαβρίας (Βαρβίας), Valerius (;), *Μυθίαμβοι Αἰσώπειοι* 212
Γαζῆς, Θ., *Γραμματικὴ* 134
Γοργίας ἀπὸ τοὺς Λεοντίνους *Ἑλένης Ἐγκώμιον* 232
Γρηγόριος Ναζιανζηνός, *Περὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἔπη* 202, 212
Γεώργιος Χοιροβοσκός, *Περὶ ὀρθογραφίας* 138

Δείναρχος ἀπὸ τὴν Κόρινθο, *Κατὰ Δημοσθένους* κ.ἄ. 218
Δημήτριος Φαληρέας, *Περὶ ρητορικῆς* 218

Δημοσθένης, *Λόγοι* 206
Διονύσιος Αἴλιος ἀπὸ τὴν Ἁλικαρνασσό, *Περὶ ἀκλίτων ρημάτων* 138
Διονύσιος Ἁλικαρνασσεὺς, *Τέχνη Ρητορικὴ* 218
Διονύσιος ὁ Περιηγητής, *Περιήγησις* 228
Διοσκουρίδης, *Περὶ ὕλης ἰατρικὴ* 162

Ἑλλάδιος, *Ἔπαινος Θεοδοσίου* 238
Ἐπιστολαὶ 160
Αἰσχίνου
Ἀπολλώνιου τοῦ Τυανέως
Βασιλείου τοῦ Μεγάλου
Βρούτου Ρωμαίου
Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου
Ἰσοκράτους
Λιβανίου τοῦ Σοφιστοῦ
Φαλάριδος τοῦ Τυράννου
Χίωνος τοῦ Πλατωνικοῦ
Ἐπιφάνιος ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα, *Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν* 170
Ἔρασμος, *Παροιμίες* 214-216
Ἑρμογένης, *Τέχνη Ρητορικὴ* 218, 220
Εὐγένιος, *Περὶ παμμιγῆς λέξιν κατὰ στοιχεῖον* 238
Εὔδημος, *Περὶ λέξεων* 238
Εὐριπίδης, *Τραγωδίαι* 186
Εὐσέβιος Παμφίλου, *Ἀντιρρητικὸς πρὸς τὰ Ἱεροκλέους* 200
Εὐστάθιος ἀπὸ τὴν Καππαδοκία κ.ἄ., *Τὰ τοῦ πορεύεσθαι σημαντικὰ* 138

Ζώσιμος, *Λέξεις ρητορικαὶ* 238

Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς 212
Ἡρόδοτος, *Λόγοι ἐννέα* 184
Ἡρώδης Ἀττικὸς 230
Ἡρωδιανός (Αἴλιος) ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια, *Παρεκβολαὶ μεγάλου ρήματος* 138
Ἡρωδιανὸς ἀπὸ τὴ Συρία, *Τῆς μετὰ Μάρκον βασιλείας ἱστορίαι* 194
Ἡσίοδος, *Θεογονία, Ἔργα καὶ ἡμέραι, Ἀσπὶς* 136
Ἡσύχιος, *Λεξικὸν* 240

Θέογνης ἀπὸ τὰ Μέγαρα, *Γνῶμαι ἐλεγειακαὶ* 136
Θεόδωρος Πρόδρομος, *Γαλεομυομαχία* 120-121
Θεόκριτος, *Εἰδύλλια* 136
Θεόφραστος, *Περὶ φυτῶν ἱστορία* 140
Θέων ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια, *Σχόλια στὸν Ἄρατο* 164
Θουκυδίδης, *Ἱστορία* 180

Ἰουστίνος Ἰούλιος, *Ἐπιτομὴ τῶν παμφίλων γλωσσῶν* 238
Ἰσαῖος ἀπὸ τὴ Χαλκίδα 220, 230
Ἰσοκράτης, *Λόγοι* 232
Ἰωάννης Δαμασκηνὸς 170

Ἰωάννης Φιλόπονος, *Εἰς τὰ ὕστερα ἀναλυτικὰ Ἀριστοτέλους ὑπόμνημα* 198

Καικίλιος, *Ἐκλογὴ λέξεων* 238
Καλλίστρατος, *Ἐκφράσεις* 188
Κέβης, *Πίναξ* 174
Κόιντος Σμυρναῖος, *Παραλειπομένων Ὁμήρου* 209
Κοσμᾶς Ἰνδικοπλεύστης, *Χριστιανικὴ τοπογραφία* 170
Κύριλλος (= Κυρίλλου Λεξικόν) 142
Κύρος Σοφιστὴς, *Περὶ διαφορᾶς στάσεως* 218

Λάσκαρης, Κ. *Ἐπιτομὴ* 128, 174, 226
Λεξικά 138, 142, 238
Λεσβώναξ ἀπὸ τὴ Μυτιλήνη 230
Λογγίνος, *Λέξεις κατὰ στοιχεῖον* 238
Λουκιανός, *Διάλογοι* 188
Λούπερκος, *Ἀττικαὶ λέξεις* 238
Λυκοῦργος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα 220, 230
Λυκόφρων, *Ἀλεξάνδρα* 228
Λυσίας ἀπὸ τὴν Ἀθήνα 230

Μαγεντίνος, Μητροπολίτης Μυτιλήνης, *Ἐξήγησις εἰς τὸ περὶ ἑρμηνείας Ἀριστοτέλους* 190
Μαρκελλίνος, *Ὑπόμνημα εἰς Ἑρμογένη*
Μένανδρος ἀπὸ τὴ Λαοδίκεια, *Διαιρέσεις τῶν ἐπιδεικτικῶν* 218
Μουσαῖος, *Τὰ καθ' Ἡρὼ καὶ Λέανδρον* 122-123

Νικόλαος (ἅγιος), *Βίος Ἁγίου Νικολάου* 172
Νόννος Πανοπολίτης, *Μεταβολὴ* 166

Ξενοφῶν, *Παραλειπόμενα, ἅπερ καὶ ἑλληνικὰ ἐκάλεσε* 194

Ὅμηρος, *Ἰλιὰς* καὶ *Ὀδύσσεια* 204
Οὐλπιανός, *Προλεγόμενα / Ἐξήγησις... εἰς δεκατρεῖς Δημοσθένους λόγους* 192

Πάκατος, *Περὶ συνηθείας ἀττικῆς* 238
Παλαίφατος, *Περὶ ἀπίστων* 212
Πάμφιλος, *Λειμῶν λέξεων* 238
Παροιμίαι Ταρραίου καὶ Διδύμου 212
Πίνδαρος, *Ὠδαὶ* 228
Πλανούδης Μάξιμος, *Ἀνθολογία* 196
Πλάτων, *Ἅπαντα* 234
Πλήθων (Γεώργιος Γεμιστός), *Ἐκ τῶν Διοδώρου τοῦ Πλουτάρχου* 194
Πλούταρχος, *Ἠθικὰ* 222
Πωλίων, *Συναγωγὴ ἀττικῶν λέξεων* 238
Πολυδεύκης, *Ὀνομαστικὸν* 178
Πρόκλος, *Σφαῖρα* 164
Πυθαγόρας, *Χρυσὰ Ἔπη* 128

Σοφοκλῆς, *Τραγωδίαι* 182
Στέφανος Βυζάντιος, *Περὶ πόλεων* 176
Συριανὸς ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια 218
Σώπατρος ἀπὸ τὴν Πάφο, *Ρητορικὰ* 218

Φιλόστρατος, *Εἰκόνες*, *Εἰς τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Τυρνέως βίου* 200
Φίλων Ἰουδαῖος, *Περὶ κόσμου* 146
Φωκυλίδης ἀπὸ τὴ Μίλητο 136

Χαλκοκονδύλης Δημήτριος, *Περὶ σχηματισμοῦ τῶν χρόνων*
Χρυσολωρᾶς Μ., *Ἐρωτήματα* 224

Ὡραπόλλων, *Ἱερογλυφικὰ* 212

Ὁρισμένα ἔργα συγγραφέων δὲν ἀναφέρονται στὰ ἐπιμέρους λήμματα, ἀλλὰ μνημονεύονται σὲ ἀναλυτικοὺς καταλόγους, ὅπως τῆς UCLA.